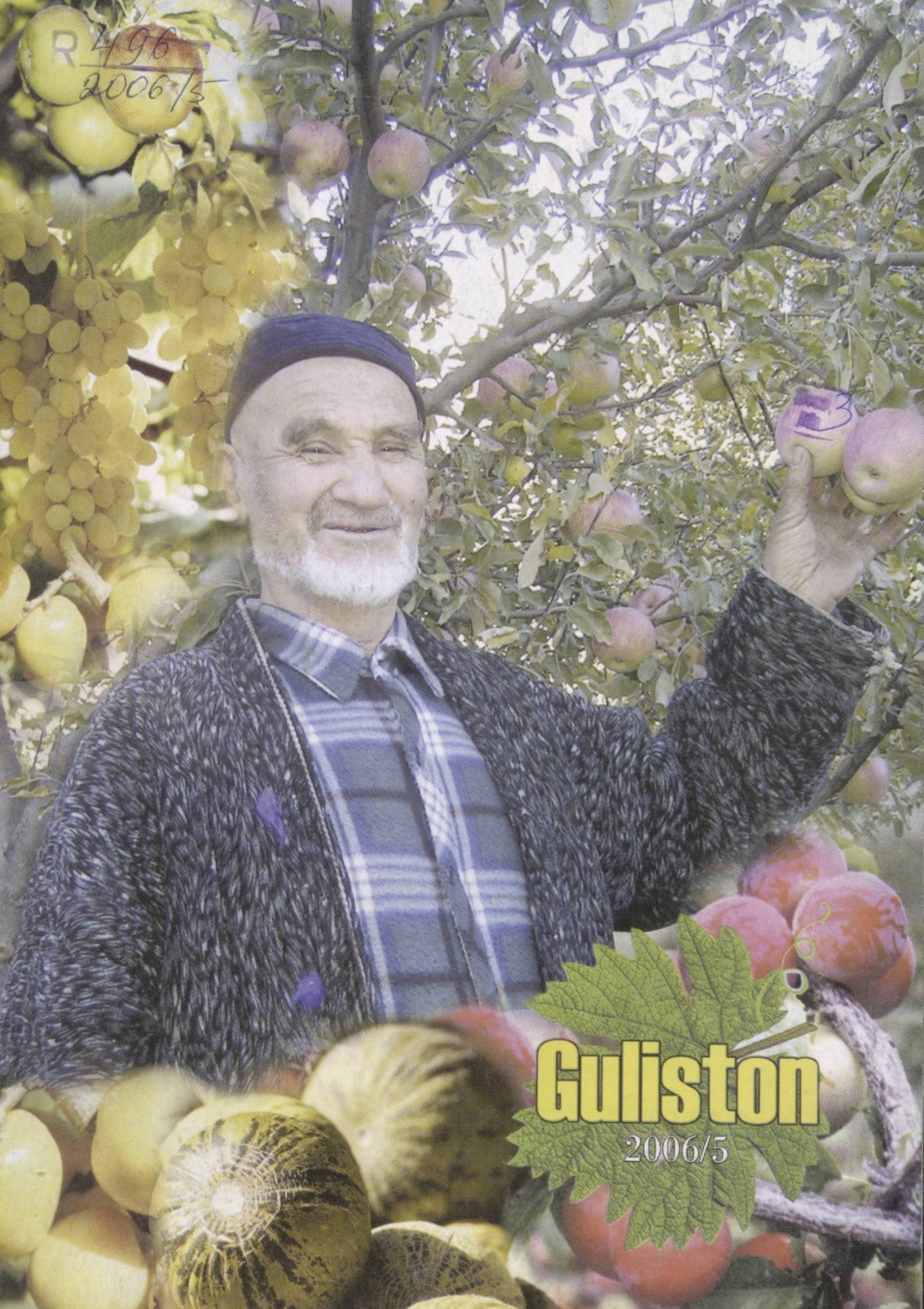


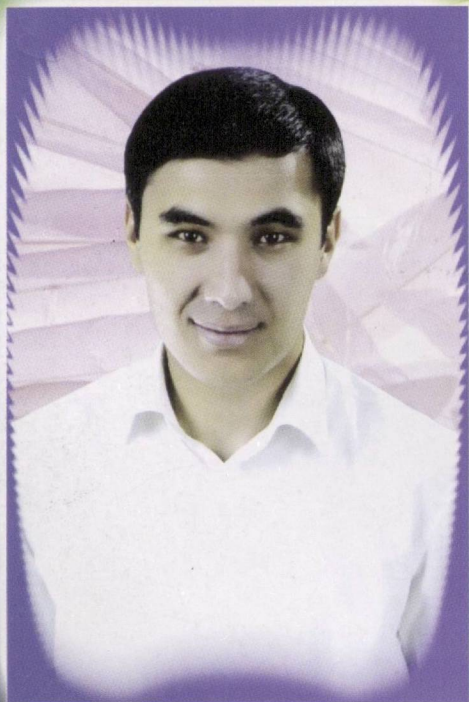


R 496
2006/5

Guliston

2006/5

NIHOL — 2006



Абдували РАЖАБОВ

Эстрада ёўналиши бўйича



Гулрух ОТАҚУЛОВА

*Мумтоз қўшиқчилик ёўналиши
бўйича*

Миллатнинг миллатлигини белгиловчи бош омил тилдир. Тил мавжудки, эл бор. Миллий тил ҳамisha миллатнинг жонкуяр фидойилари эътиборида бўлган.

Бизнинг тилимиз учун "Девону луготит турк" битилган. Бу тилда Навоий "Хамса" ёзган, бу тилда "Алпомиш" куйланган. Миллий адабиётимизнинг то-

кайтган куни миллий байрам сифатида нишонланади.

Ўзбек тили давлат тили бўлган бўлса-да, ҳали тузум ўз таъсирини кўрсатиб турган бир пайтда мустақиллик эълон қилинди. Энди тилимиз ҳам, элимиз ҳам ҳурликка эришди. Мустақиллик туфайлигина расман тасдиқланган миллий

ТИЛ

миллат таянчи

мирларини ёдга олар эканмиз, ҳар бирида тилимизнинг бетакрор қирраларини кашф этаверамиз. Аммо тузумлар, даврларнинг таъсири миллий илҳизларни қўпоришга қаратилган бўлса... "Минг йиллик булбул каломи" ҳам завола кўриши эҳтимоли пайдо бўла бошлар экан.

Хайриятки, миллат фидойилари ҳамма даврларда топилган. Улар доимгидек тилимизни мустабид тузум ботқоғидан чиқариб олишга эришишди. Бу кун чин маънода байрамга айлан-ди. Мана, 17 йилдирки, ўз тилимизнинг элимизга расман

тилимиз амалда ҳам ўз ифодасини топа бошлади. 1995 йил 21 декабрда Республика Олий Кенгаши томонидан янги таҳрирдаги "Давлат тили ҳақида"ги Қонун қабул қилинди.

Энди тилимиз ҳам ўзимизники, энди байрам қилсак ярашадиган кунлар бошланди. Бугун энди исталган чет тилда гаплаша олиш имкони бор. Фақат ўз тилини чуқур билган одамгина бошқа тилни пухта ўргана олади.

Миллатимизнинг суянч устунларидан бири — миллий тилимиз байрами ҳаммага муборак бўлсин!





ажтимоий-сиёсий, илмий-бадний, маданий-матрифий, беақли журнал

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

**Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт ишлари
вазирлиги**

Бош муҳаррир

Азим СҮЮН

Таҳрир ҳайъати:

Бахтиёр ГАНЖАМУРОД

Хуршид ДАВРОН

Ўткир ЖҲРАЕВ

Жалолбек ЙҮЛДОШБЕКОВ

(бош муҳаррирнинг биринчи ўринбосари)

Абдусайд КҮЧИМОВ

Гулистон МАТЕҚУБОВА

Абдулла ОРИПОВ

Зумрад ВАҲОБОВА

(масъул котиб)

Комилжон ҚИЁМОВ

(бош муҳаррир ўринбосари)

Раҳмон ҚҮЧҚОР

Азамат ҲАЙДАРОВ

Бўлим муҳаррирлари:

Абдурауф РАҲИМҚУЛОВ

Манзура ШАМС

Баҳром РҮЗИМУҲАММАД

Фотомуҳбир

Шавкат ҚАҲҚОРОВ

Саҳифалаш ва дизайн

Нодирбек АҲМЕДОВ

Навбатчи муҳаррир

А.Раҳимқулов

Ушбу сонда:

БАХРҮЗ

Эл адаби ҳустроқ

Носир МУҲАММАД

Кўҳна тарих ғубоҳлари

Эркин КОМИЛОВ:

Жалқилга таъзим қиланан

Вафо ФАЙЗУЛЛОХ

Абадият

Хасан ТЕШАБОЕВ

Мил — тафаккур мезони

Комил АВАЗ

Ўбриқ

Шодмон ОТАБЕК

Дўрмон ҳангоналари

Culiston
2006/5

Босишга 30.10.2006 йилда топширилди.
Офсет қорози. Бичими: 60х84 1/8. Ҳажми 6,0.

Бюджет № 173

Таҳририят манзили: Тошкент — 700029, Буюк Турон
кўчаси, 41 уй. Телефонлар: Қабулхона: 136-56-01.

Бош муҳаррир ўринбосари: 136-78-90.

Масъул котиб: 133-07-94. Факс: 133-08-57.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси
босмахонасида чоп этилди.

Манзи: Тошкент шаҳри, Х.Сулаймонова кўчаси, 33-уй.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 091 — рақам
билан рўйхатта олинган

Муқоваларимизда:

1-бет: Тошкент вилояти, Бўстонлиқ тумани «Испай» фермер хўжалиги раиси
Мирзакарим АБДУРАҲМОНОВ, **2-бет:** «Нихол — 2006» мукофоти совриндорлари

Донишманддан сўрабдилар: “Ақл устунми ёхуд пул?” Донишманд дебди: “Ақл устун. Боиси, пул билан ақл йиғиб бўлмайди, ақл билан эса пул топиш мумкин”. Дарҳақиқат, ақл, тафаккур жамият фаровонлигини таъминлаб турадиган бирламчи омиддир. Бусиз инсон ҳаёти қашшоқлашади. Жоҳиллик куртак ёзган жойда эса маънавият таназзулга учраши бор гап.

Эл адаби хушроқ

Навоий ҳазратлари бир рубоийда маънавий бойликни моддий мулкдан устун қўйиб дейдики:

Олтин-кумуш этма касб давлат кунидин,
Ким тортар адаб улусни меҳнат тунидин,
Гар йўқтур адаб, не суд олтун униндин,
Элнинг адаби хушроқ эрур олтунидин.

Буюк мутафаккир “адаб” деганда маънавиятни назарда тутмоқда. Яъни азоб-уқубатли кунлардан халқ ўз маънавиятига таяниб чиқиб кетиши мумкин. Адаб йўқ экан, олтин жарангидан не фойда? Демакки, эл маънавияти унинг бойлигидан устунроқдир.

Бозор иқтисодиёти жараёни жаҳон миқёсида узини оқлаган усул ҳисобланади. Купгина мамлакатлар шу усул туфайли иқтисодиётини унглаб олгани маълум. Бинобарин, бозор иқтисодиёти системаси афзаликларига шубҳа қилиб бўлмайди. Бироқ илк босқичда бу усулнинг кўпчилик кутмаган қирралари ҳам юз очаркан. Чунончи, зоҳирий бойликларга кучли иштиёқ туфайли маънавият аста-аста иккинчи даражага тушиб қолади. Баъзан маънавиятни инкор этиш ҳоллари кузатилади. Маънавият чекинган жойда жоҳиллик ўз қора куртакларини ёзиши табиий. Ана уша ҳолатда миллат маънавиятига пуртада: бошқа хил мафкураларнинг совуқ эпикларига гувоҳ бўласиз. Бир суз билан айтган

да, тинчлигимиз, осоишталигимиз бузилади. Демакки, миллий қадриятлар, аждодларимиздан мерос маънавият бизни асраб турадиган энг ишончли восита саналаркан. Бусиз турмушимиздан ранг қочаркан, руҳий оламимиз қашшоқлашар экан. Ахир одамзоднинг яшашдан мақсади фақат қорин тўйгазиш эмас-ку! Руҳ ҳам озиқланишга муҳтож. Моддий қашшоқлик зарарини тўзатса бўлади. Бироқ маънавий қашшоқлик нафақат бир тоифа кишиларни, балки бутун бир миллатни жар ёқасига келтириб қўйиши мумкинки, ана шундан эҳтиёт бўлмоқ даркор.

Худди шу маънода Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 25 августдаги “Миллий ғоя тарғиботи ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисида”ги Қарори жамият ҳаётида фавқулодда улкан воқелик касб этди десак, муболага бўлмас.

Қарорда асосий диққат-эътибор “Республика Маънавият ва маърифат кенгашининг фаолияти ва таркибий тузилишини қайта қўриб чиқиш” масаласига қаратилган. Қарорда таъкидланганидек, қисқа вақт мобайнида Республика Маънавият ва маърифат кенгаши ҳамда унинг жойлардаги бўлимлари томонидан муайян ишлар амалга оширилди. Бироқ бу ишлар бугунги хавф-хавотирга, таҳликаларга тула замонга нисбатан олинса, ҳали кўнгил тулар даражада эмас. Бу ҳол, айниқса, ёшлар масаласида яққол кузга

ташланади. Қарорда шу жиҳат алоҳида таъкидланади. Хусусан, мафкуравий, гоъвий, информацион курашлар авж олиб бораётган бир келаётда ўзбекиона қадриятларга асосланган мафкурани мукамал шамойилда шакллантирмоқ лозим. Акс ҳолда четдан келаётган совуқ эпкинлар гулзорларимизни пайҳон этиши ҳеч гап эмас.

Тарихга бир назар ташлайлик. Ўзбек Иккинчи жаҳон уруши пайтида бошқа миллат болаларига ўз уйдан жой берган. Ўзи емай едирган, ичирган. Фарзанди каби оқ ювиб, оқ тараган. Аммо ҳеч қандай шароитда тирик жонзотга озор бермаган. Бугун-чи? Бугун биз “шаҳидлик белбоғи”ни ҳаракатга солиб ўзига, ўз халқига мислсиз душманлик қилишга қодир ёш йигит-қизларни кўриб турибмиз. Буларнинг “уя”си қирмиз? Дарсхонаси қаерда? Устозлари-чи?

Ақидапарастлик гоъларини холисона ўрганиб чиқсангиз ўша гоълар аслида хомхаёл эканлигига амин бўласиз. Бунинг мухтасаргина далили шундаки, мутлоқ ҳақиқат Яратганга аён. Бироқ реал воқеликдаги ҳодисалар, тарих, мантиқ илми ҳақиқатни тусмоллашимизга имкон беради. Одамзот ҳамиша зиддиятлар гирдобида яшаб, кунгил ҳаловатга интиларкан, унга санъат сув ва ҳаводек зарур. Ақидапарастлар эса ҳаётда ўзлари тан олган йўлдан бошқасини қатъиян инкор этишади. Улар санъатнинг ҳамма турларига, айниқса, қўшиқчиликка тиш-тирноқлари билан қаршидирлар. Валийларни инкор қилишади. Суфийларни ёқтиришмайди. Қадамжоларни бузиб ташлашга ундашади. Шу ҳолда, шу янглиғ бирор мантиққа эга бўлмаган тарзда қўп-қуруқ хомхаёлга, таги бумбуш гоъларга айрим ёшларни

ишонтиришади. Хўш, уша ақидапарастларни, уларнинг дастёрларини ҳаракатга келтириб турган куч нима? Қисқагина жавоб бермоқ мумкин: пул. Наркобизнес ва шунга ўхшаш турли йўللار билан топилган пул ақидапарастлик механизмини ишга тушириб юборган.

Аслида буларнинг барча-барчаси саводсизлик, маънавий қашшоқлик оқибатидандир. Гумроқ кишиларгина ақидапарастлар қўйган тузоққа тушади. Ислоҳ фалсафасидан воқиф, Қуръони Карим мўъжизаларидан хабардор, Ҳадиси Шарифни теран тушунадиган инсон ақидапарастлар сафсатасига ўчмайди, аксинча, уларга қарши курашади.

Мазкур Қарорда “юртдошларимизни муқаддас ислоҳ дини ва фалсафаси, азиз-авлиёларимизнинг ибратли ҳаёти, қўтулғ қадамжоларига, бошқа диний конфессияларга нисбатан ҳурмат-эҳтиром ва бағрикентлик руҳида тарбиялаш, жамиятимизда соғлом турмуш тарзи, миллатлараро тотувлик, ўзаро меҳр-оқибат муҳитини мустаҳкамлаш бўйича маънавий-маърифий дастурларни амалга ошириш” масаласига алоҳида урғу берилган.

Ўзбек маънавияти асосан Ислоҳ дини қадриятлари негизда шаклланиши маълум. Турли маросимларимиз моҳиятида дин қадриятлари мужассамлашган. Чунончи, динимиз камтарона турмуш тарзига, қаноат қилиб яшашга, ўзаро ёрдам беришликка даъват этиб келади. Мухтасар шаклда айтганда, Ислоҳда маънавият устуворлиги қадрланади. Жумладан, Шайх Нажмиддин Кубро, Хўжа Аҳмад Яссавий, Баҳовуддин Нақшбанд сингари улуг аллоҳларимиз дунё молига қизиқмаслик гоъсини илгари суришган. Навоий ҳазратлари: “Мулки

қаноат узра шоҳ эт мани”, — деган. Бинобарин, асл бойлик — маънавиятда. Маънавий жиҳатдан бой киши — улуг инсон.

Бугуннинг энг долзарб мумаммоси ёшлар онгига сабр-қаноат, маънавиятга меҳр-муҳаббат ҳиссиётларини шакллантиришдир. Токи ёш йигит-қизларимиз моддий бойликларга — турмушнинг зоҳирий жиҳатларига ҳаддан зиёд қизиқмасинлар. Барча-барча саъй-ҳаракатлар маънавиятга хизмат қилишни тушусинлар. Худди шунинг учун ҳам Қарорда “тарихий хотира, миллий гурур, қомил инсон тарбияси билан боғлиқ туйғу ва тушунчаларни ёш авлод қалби ва онгига таъсирчан усул-усулблар орқали сингдириш” масаласи таъкидлаб утилган. Мазкур жараёнда олимлар, сиёсатчилар билан бир қаторда ижодкор зиёлилар ҳам фаол иштирок этиши зарурлиги ўқтирилган.

Бадий сўз — энг таъсирчан восита. Бинобарин, бугунги ёшлар бадий сўз воситасида тарихимизни чуқур ўзлаштириб олиши муқаррар. Чунончи, улуг мутафаккирларимиз, саркардаларимиз, ёзувчи, шоир, рассомларимиз тўғрисида бадий асарлар яратмоқ, илмий мақолалар ёзмоқ керак. Бу ҳаракатлар ёшларда ўз Ватанига, миллатига, она тупроғига меҳр-муҳаббат, садоқат туйғуларини жўш урдиради.

Мазкур Қарор маънавият жабҳаси кишилари учун дастуриламал бўлиш баробарида, уларни илҳомлантиради ҳам. Иил сайин маънавий-маърифий ишларга давлат миқёсида эътибор кучайиб бораётгани қувончлидир. Бинобарин, маънавиятга даҳлдор ишлар ҳеч қачон ўз ҳолига ташлаб қўйилмайди.

БАХРҲЗ

Захириддин Муҳаммад Бобур “Бобурнома” асарида Қарши ҳақида шундай фикр билдиради: “Яна Қарши вилоятидурким, Насаф ва Нахшаб ҳам дерлар. “Қарши” мўғулча оттур, гўрхонани мўғул тили билан “қарши” дерлар. Голибо, бу от Чингизхон тасаллутидин сўнг бўлгон-дур”.

Яқин-яқингача илмий ва адабий жамоатчилик бу фикрларга асосланиб, “қарши” сўзи мўғул тилида олигана деб ҳисоблар эди. Аммо бу сўзнинг илдизлари, этимологияси билан қизиксак, бошқа маълумотларга ҳам дуч келамиз. Масалан, қадимги туркий ёзувлар асосида тузилган «Древнетюркский словарь» (1969) китобида “қарши” сўзининг қуйидаги маънолари кўрсатилган:

1. Қарши — хон саройи, қўшқ.
2. Қарши — қарама-қарши, шид.

Махмуд Қошғарийнинг «Девони луғотит-турк» асарида ҳам худди шу маънолар қайд этилган. Китобда келтирилган ушбу байт фикрни янада ойдинлаштиради:

**Бу беклар эви оди қарши турур,
Бу қарши ичиндаки қарши турур.**

Маъноси: Бу беклар уйининг оти қаршидур, аммо ичиндагилар бир-бири билан қарама-қаршидир.

Демак, ўз-ўзидан равшанки, “қарши” сўзи аслан туркий дугатдан олинган бўлиб, кейинчалик мўғул тилига ўтган.

Чунки мўғул қабилалари хамиша туркий халқлар билан ёнма-ён яшаган. Чингизхон ҳукмронлиги даврида ҳам Мўғулстон худудидаги аҳолининг тўртдан уч қисмини туркий халқлар ташкил этган.

Тарихий манбалардан маълумки, кейинги асрларда ҳам “Қарши” номи билан бирга “Насаф” ва “Нахшаб” аталари ҳам қўлланаверган. Масалан, Е.К.Майендорф ўзининг “Оренбургдан Бухорога саёҳат” номи китобида шундай ёзди: “Қарши ёки Нахшаб — анчагина катта шаҳар. У асосий савдо йўлида жойлашган. Хирот ёки Кобулдан келатган карвонларнинг бир қисми Қаршида тўхтайдилар, сўнгра Бухорога кирмай, Самарқандга йўл оладилар. Шунингдек, Бухоронинг жанубидан олиб келинадиган қундуз, тулки ва қорақўл терилари Қаршида оморларда сакланиб, сўнгра пойтахтда

сотилади. Қаршидан қўлаб қуруқ мева, пахта, йиғирилган ип, тамаки ва бироз шойи олиб кетилади”.

Қарши XX аср бошларидаги жадидчилик ҳаракатининг раҳбарларидан бири бўлган Махмудхўжа Бехбудий номи билан ҳам боғлиқ. Чунки шаҳар 1922-37 йилларда унинг номи билан аталган.

Кейинги тадқиқотлар шунки кўрсатдики, миллий озодлик ҳаракатининг фаол иштирокчиси бўлган Бехбудийнинг йўқотилишида Шўролар ҳукуматининг қўли бўлган. Айни пайтда, Шўролар бу воқеадан амирликка қарши халқ норозилигини қучайтириш воситаси сифатида ҳам фойдаланганлар. Амирлик тузуми ағдарилгач, 1922 йилдан бошлаб Қарши шаҳри Бехбудий номи билан аталган. Аммо 1937 йили мустабид ҳукумат Бехбудий номи миллий озодлик курашчилари учун байроқ вазифини ўташдан чўчиб, шаҳарнинг эски номини қайта тиклаган.

Шарафиддин Али Яздий “Зафарнома” асарида яна бир қадим шаҳар — Кешнинг тарихи ҳақида шундай ёзди: “Баъзи китобда манқул турурким, Кеш шаҳри бурун уламон Исмоилнинг ери эрмиш ва бузургвор муҳаддислардин уч имом анда ватан қилгон турурлар: бири Абу Муҳаммад ал-Қашший ва яна бири Абдуллох ибн Абдурахмон ал-Дорамий ас-Самарқандий ва Абу Абдуллох Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. Ул маҳалда олам ахли масъала ва масоили диний учун атроф оламдин Кеш вилоятига келур эрмишлар. Бу жиҳатдин Кешни “Қуббатул илм ва адаб” лақаби бўлуб турур”.

Кеш милодий VI-VII асрларда Зарафшон ва Қашқадарё водийсини ўз ичига олган Сўғд давлатининг марказий шаҳарларидан бири бўлган. Афсуски, милодий VIII асргача бўлган ёма манбалар ниҳоятда кам сакланиб қолган. Юнон, хитой ва араб сайёҳларининг солнома-ларидагина Кеш ҳақида баъзи маълумотлар қайд этилган. Масалан, Хитойдан Хиндистонга йўлга чиққан буддавий қохин Сюан Цзянь милодий 629 йилда Кешда бўлган. Сайёҳ ўз хотираларида шаҳар билан боғлиқ қўпгина маълумотларни ёзиб қолдирган.

Араблар босқини даврида Кеш ахли озодлик учун мардонавор жанг олиб борган. Тарихий манбаларга қўра, бир неча йил давомида қилинган ҳаммалар натижасидагина араблар Кешни эгаллашга муваффақ бўлганлар. Муканна бошчилигидаги қўзғолон маркази ҳам шу худудда бўлганлиги бежиз эмас.

1220 йилда бутун Мовароуннахр аланга ичиди қолди. Мўғуллар босқини туғайли қўлаб нодир қўлёмалар, қадимий обидалар нобуд бўлди. Асрлар давомида шаклланган илм ва маданият марказлари инқирозга юз тутди. Илм ва санъат аҳллари қўшни Шарқ мамлакатларидан бошпана топдилар. Кеш шаҳри ҳам бундан мустасно эмас эди.

Сохибқирон Амир Темурнинг тарих саҳнасига чиқиб бутун Турон ахлига нажот бағишлади. Айниқса, Шахрисабз ўз тараққиётининг юксак даражасига эришди. Бу ерда гўзал меъморий обидалар барпо этилди, ободончилик ва фаровонлики таъминлаш борасида қат-



КЎҲНА ТАРИХ ГУВОҲЛАРИ

та тadbирлар амалга оширилди. Бу ҳақда Заҳриддин Мухаммад Бобур “Бобурнома” асарида шундай ёзади: “Яна Кеш вилоятидур. Самарқанднинг жанубидадур, тўққиз йўғоч йўлдур. Самарқанд билан Кеш орасида бир тоғ тушубтур. Итмак доbonи дерлар. Сангтарошлик қилур тошларни тамом бу тоғдин элтарлар. Баҳорлар саҳроси ва шаҳри ва бoми ва томи ҳўб сабз бўлур учун Шаҳрисабз ҳам дерлар. Темурбекнинг зоду буди Кешдин учун, шаҳр ва пойтахт қилуриға қўп саъй ва эҳтимоллар қилди. Олий иморатлар Кешта бино қилди. Ўзига девон ўлтурур учун бир улур пештоқ ва яна ўнг ёнида ва сўл ёнида тавочи беклари била девон беклари ўлтурур девон сўрар учун икки кичикрак пештоқ қилибтур. Яна саврун эли ўлтурур учун бу девонхонанинг хар зилғида кичик-кичик тоқчалар қилибтур. Мунча олий тоқ оламда кам нишон берурлар. Дерларким, Қисро тоқидин бу бийикрактур. Яна Кешда мадраса ва макбара қилибтур. Жаҳонгир Мирзо ва яна баъзи авлодининг макобирни андадур”.

Бироқ XVI асрда шайбонийлар ҳокимият тепасига келгач, темурийлар даврида бунёд этилган иншоотлар каровсиз қолади, уларнинг баъзилари вайрон қилинади. Амирлар

тўхтовсиз Шаҳрисабз устига юришлар қилар, орадан сал ўтмай вилоят яна бўйсунмаслик йўлини тутар эди. Биргина Амир Насрулло 20 йил давомида Шаҳрисабзга 30 мартадан ортиқ ҳужум қилган. Натижада экин майдонлари пайҳон қилинган, обидалар, сув иншоотлари бузиб ташланган. Энг ёмони, ташки тижорат йўллари тўсилиб қолган.

Аммо босқинлар, жангу жадаллар ҳам халқнинг илм ва маърифатга бўлган интилишини тўхтата олмаган. Бу ерда бир қанча мадрасалар ишлаб турган, шоирлар, хаттотлар, мўйкалам усталари, хунарманлар фаолият олиб борган. XIX аср охири ва XX асрнинг биринчи ярмида Мулла Қурбон Хиромий, Фарах Шаҳрисабзий, Равнақий, Гулшаний, Факирий, Мирзо Умрбокий Шаҳрисабзий сингари шоирлар, Мирзо Юнус Шаҳрисабзий, Мухаммад Юсуф Шаҳрисабзий, Имомуддин Шаҳрисабзий, Иброҳим Девоно, Бобобек Иштибар, Абдумалик Шаҳрисабзий каби истеъдодли хаттотлар самарали ижод этганлар. Улар мумтоз адабиёт анъаналарини муваффақиятли давом эттирганлар.

Шўролар тузуми Шаҳрисабз ахли бошига янги офатлар ёғдирди. Дахрийликни шиор қилиб олган “кизил” таргил илм-маърифатли кишиларни қатагон қилдилар, араб ёзувидаги барча китоблар ёндирилди. Шоир Мирзо Умрбокий Шаҳрисабзий ўз хотираларида бу давр ҳақида шундай ёзади: “Қўқ гўмбаз масжиди қамқохонага айланттирилди. Муллолар, ўқимйиш одамларини келтириб қамай бошладилар. Мен яширинча Каттакўрғон шаҳрига қочиб кетдим. Аммо қизил аскарлар уйимни тигув қилиб, неча йиллаб йиққан нодир қўлэма асарларни олиб кетишибди. Аввал Каттакўрғонда, кейинроқ Самарқандда яшадим. Уй-жой, мол-мулким Шаҳрисабзда қолиб кетди. Аммо энг ачинарлиси китобларимнинг йўқолгани эди...”

Мустамлакачилик даврида олиб қорилган сиёсатнинг асл мақсади



халқни ўз тарихидан мосуво қилиш, унинг миллий гурурини синдириш эди. Шу сабабли тарих сохталаштирилди, озошлик учун курашган халқ қаҳрамонлари, миллат етакчилари номига тақий тамғаси урилди, муқаддас зиёратгоҳлар харобага айланди. Кабристонлар текисланиб, устига бинолар қурилди.

Ҳа, Қарши ҳам, Шаҳрисабз ҳам гоҳ қувончли, гоҳ аянчли воқеаларга гувоҳ бўлган. Бугун бу воқеалар бизга худди афсонадек туюлади. Зеро, истиқлол бу шаҳарларнинг қадим шавкатини қайта тиклади, аҳолисига тинч ва осийишта ҳаёт бахш этди.

Соҳибқирон Амир Темур олти асрдан кейин яна ўз тувилган тупроғига қайтди. Оксарой олдида унинг муҳташам ҳайкали тикланди, Шаҳрисабз Амир Темур ордени билан тақдирланди.

Бугунги кунда Шаҳрисабз ўз тарихининг энг шонли саҳифаларига гувоҳ бўлмоқда. Оксарой, хар бири ўзига хос Дор ут-тиловат, Дор ус-сиёдат, Гўмбази саййидон сингари қадимий обидалар қайта таъмирланди ва ЮНЕСКО томонидан Жаҳон мероси рўйхатига киритилди. Қадим Кешнинг бу халқаро ташкилот билан ҳамкорлида ўтказилган 2700 йиллик юбилейи тантаналари шаҳарни бутун жаҳонга танитди. Айни пайтда, Қарши шаҳрининг 2700 йиллик тўйига тайёргарлик тadbирлари ҳам мамлакатимизда тарихнинг нуқулган саҳифаларини тиклаш, аждодлар меросини эъзозлаш борасида амалга оширилаётган қатта миқёсли ишларнинг яна бир намоиши бўлди.

Носир МУҲАММАД



Яқинда қишлоққа борганимда устозим, Республика Халқ таълими аълочиси Абду-воси Қурбоновни кўриб, бир севиндим, бир... Ичимдаги худбинлик боис, яқинла-римнинг қаришларини истамайман. Нима-гадир устозларимни болалигимдагидек нав-қирон тасаввур қиларканман. Бу гал ус-тозни соч-соқоли оқарган, нуроний қиёфа-да кўриб, ўша худбинлигим яна кўнглим-дан кечди...

Илк бор мактабга (Жомбой туманидаги 3-ўрта мактаб) борганимда биринчи кўнги-роқни менга чадиришган. Кўриниши бад-жаҳл бир киши қизил тасма боғланган кўнги-роқни кўлимга тутиб: "Қани, чироғим, буни чалиб, даврани айланиб чиқасан", — деган. "Чироғим" — бу сўзни мен мактаб-ни тугатгунимча минг марталар эшитган-дирман. Ҳатто бу сўзни устоз бошқаларга айтишидан қизғонар эдим.

Қирқ йиллик фаолияти давомида устоз мактабда синф раҳбари, илмий бўлим му-дири, бошланғич синф ўқитувчиси бўлиб ишладилар. Вилоят ўқитувчилар малакаси-ни ошириш институтида ўз иш тажрибаси асосида кўплаб чиқишлар қилган. "Бош-

ланғич таъ-лим" журна-лида устоз-нинг иш тажрибаси-даги янги-ликлар ёри-тилганида, мактабдаги б а р ч а ўқитувчи-ларнинг

шодлиги устознинг қувончидан кам бўлма-ган. Бутун жамоа билан аҳил бўлишга ҳам Абдувоси ака донолик билан эришардилар.

Олтинчи синфда ўқиётганимизда устоз бизга она тилидан дарс бердилар. Аниқ эс-лайман, ўтилган дарс бўйича доскага бир мисол ёзардилар ва хатосини топишимиз-ни буюрардилар. Баъзан хато топардик, баъзан топа олмай шаҳар берсак, аслида хато ёзмаган бўлиб чиқардилар... Ҳар бир дарсни нимадир қизиқ машгулот билан бошлар эдилар. Шунинг учун ҳам бу дарс-ларнинг ҳар бири кечагидай ёдимизда, ҳар бири ҳамон қадрли...

Нафақага чиққанидан кейин устозни ту-мандаги Каттақишлоқ маҳалласига оқсоқол қилиб сайлашди. Бу даврда муаллим энг фаол маҳалла оқсоқоли деб топилди ва тақ-дирланди.

Муаллим тўққиз фарзандни ўқитиб, шо-гирдлари қатори элга қўшди. Бутун йигир-ма нафар неваранинг меҳрибон катта ота-си. Йиллар еллардек ўтаверар экан. Устоз 70 ёшга кирибди. Бироқ қариликка изн бермаётгани кишини қувонтиради. Абду-воси ака ширкат хўжалигидан ер олиб, боғ-яратиш билан машғул. Устоздан кўп гап-лар сўрагим келди. "Қўй, чироғим, ўнг қўлинг қилган савобни чап қўлингга бил-дирма, деган, нимани ҳам гапираман", — деб унамадилар.

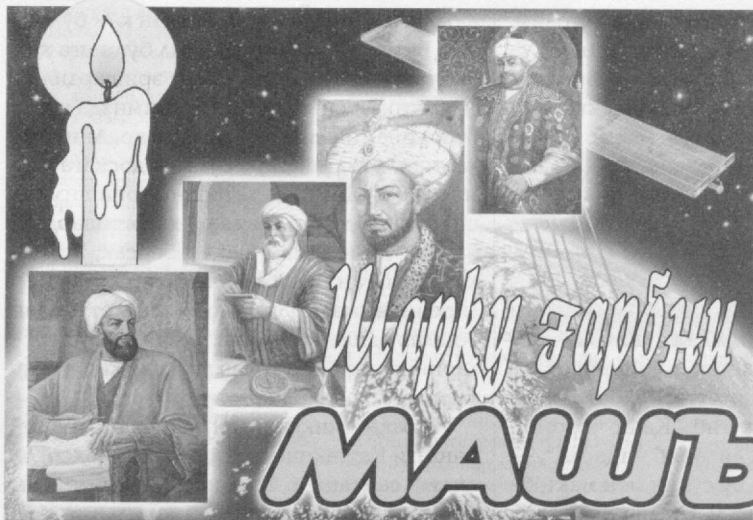
"Чироғим"... Бу сўзни яна эшитдим. Ва хурсанд кайфиятда пойтахтга қайтдим.

Сўзимнинг охирида устозга яна узоқ умр тилайман. Савобли ишларингиз бардавом бўлаверсин, азиз муаллим!

Манзура ШАМС



"Чироғим..."



Шарта аср Шарқ халқлари фани ва маданияти тарихида Бағдодда бунёд этилган “Байт ал-ҳикма” (“Ҳикматлар уйи”) йирик илмий воқеа саналади. Маърифат ва таржима даргоҳи бўлган “Байт ал-ҳикма” таъсис этилган йил, у Бағдоднинг қайси ноҳиясида жойлашгани ҳақида аниқ бир хулоса айтиш қийин.

Тарихдан маълумки, 749 йилда Абул-Аббос Саффаҳ (749-754) халифа Марвон Пни тахтдан ағдаргач, халифаликни бошқариш Аббосийлар сулоласи қўлига ўтади. Бағдод тез орада Шарқда Марказий Осиёга, Ғарбда Испанияга қадар кенгайган йирик давлатнинг пойтахтига айланади. Айниқса, Ал-Мансур, Ҳорун ар-Рашид, Ал-Маъмун каби аббосий халифалар қадимий қўлёзма асарлар ва йирик олимларни ўз саройларига жалб этишга алоҳида эътибор қаратганлар.

Саройда қўлёзма асарларни сақлаш одати Уммавийлар сулоласи даврида ҳам мавжуд бўлса-да, бу иш аббосий халифалардан Ал-Мансур даврида доимий жараёнга айланди, сифат ва миқдор жиҳатдан тубдан ўзгарди. Ал-Мансур нодир қўлёзма асарларни туپладан ташқари ўзга юртлардаги олимларни ҳам ўз саройига жалб эта бошлади. Унинг саройида турли

диний эътиқоддаги купина олимлар, табиблар, кимёгарлар, географлар, муҳандислар, қатор табиблар ҳам фаолият кўрсатган. Халифа Ал-Мансур фалсафа, табobat, фалакийёт, риёзийёт, тарих, адабиётга оид таржима китоблар, ноёб қўлёзма асарларни сақлаш учун ўз саройидан махсус жой ажратди. Шу тариқа кейинчалик “Байт ал-ҳикма”нинг яратилишига асос бўлган сарой кутубхонаси пайдо бўлади.

Ҳорун ар-Рашид тахтга утиргандан сўнг ижтимоий ва маданий ҳаётнинг барча жабҳаларида катта ўзгаришлар содир бўлди. Бу, албатта, “Байт ал-ҳикма”га ўз таъсирини ўтказмай қолмади. Ҳорун ар-Рашиднинг катта ўғли Ал-Амин даврида фаолияти бирмунча сусайган “Байт ал-ҳикма” унинг кичик ўғли Ал-Маъмун даврида ўз тараққиётининг юқори поғонасига кўтарилди.

Ал-Маъмун “Байт ал-ҳикма”га алоҳида эътибор билан қаради. Натижада унинг даврида “Байт ал-ҳикма”даги илмий муҳит мисли қурилмаган даражада ривожланиб, юнон, форс ва ҳинд тилларидаги ноёб китобларни араб тилига ўғриш, шарҳлаш билан бир қаторда, мустақил илмий фаолият ҳам олиб борилиб, янги асарлар ёзилди. Ал-Маъмун бошчилигида “Байт ал-ҳикма”да тез-тез илмий муно-

заралар ўтказилиши ҳам у ердаги илм аҳллари, таржимонлар ва турли тоифадаги донишмандлар сонининг кескин ошишида муҳим омили бўлди.

Пойтахт Бағдодга йиғилган китобларнинг катта қисми Юнонистон, Эрон, Ҳиндистон ва Румдан олиб келинган

эди. Бу асарларнинг баъзилари ҳарбий юришлар натижасидаги улжалар сифатида қўлга киритилган бўлса, бошқалари совға сифатида берилган ёки сотиб олинган эди. Баъзи ҳолларда черков ва шахсий кутубхоналар ҳам тўлалигича “Байт ал-ҳикма”нинг ихтиёрига берилган. 819 йили Марвни тарк этган Ал-Маъмун у ердаги йирик кутубхонани ҳам Бағдодга кўчирди.

Илмий адабиётларда Аббосийлар ҳукмронлиги давридаги таржима ишлари уч йирик даврга тақсимланади:

Биринчи давр — халифа Абу Жаъфар ал-Мансур давридан бошланиб, Ҳорун ар-Рашиднинг вафотигача бўлган 754-809 йилларни ўз ичига олади.

Иккинчи давр — Ал-Маъмуннинг Марвада халифалик даври бошланган 813 йилдан то 913 йилгача давом этади. Бу йиллар нафақат таржима фаолиятининг, балки, илм-фан ривожининг “олтин даври” деб юритилади.

Учинчи давр — 915-1050 йилларга тўғри келади. Таржима фаолиятининг бу уч даври Аҳмад Фарид Рифаъийнинг “Ал-Маъмун асри” номли китобида келтирилган.

Хоразмда, унинг қадимий пойтахти Катта (ҳозирги Беруний) 305 йилдан то 995 йилгача Афригийлар сулоласи ҳукм суради. Ле-

кин 712 йилдан бошлаб Хоразмнинг яна бир қадимий шаҳри Гурганч араблар томонидан қўйилган амирнинг қароргоҳи вазифини бажаради. Бу амирлар алоҳида Ироқийлар сулоласини ташкил қилди.

995 йили Гурганч амира Маъмун I ибн Муҳаммад ибн Ироқ Африкийлар сулоласига барҳам беради ва пойтахтни Гурганчга кўчириб, узини Хоразмшоҳ деб эълон қилади. Афтидан, бу сулола алмашиниши Хоразмдаги сиёсий барқарорликка путур етказган кўринади, чунки баъзи олимлар, жумладан, Ироқийларга хайрихоҳ бўлган Беруний ҳам Хоразмни тарк этишга мажбур бўлади. 998 йили Маъмун I вафот этиб, Али ибн Маъмун тахтга утирганидан кейин Хоразмдаги сиёсий аҳвол барқарорлашади.

Али ибн Маъмун мавжуд огир сиёсий муҳитда доно ва зукко маслаҳатчиларга муҳтож эди. Унинг бахтига тоғаси Абу Наср ибн Ироқ ута билимдон олим бўлиб, тиркилидаёқ “уз даврининг Птоломей” деган лақаб олганди. Абу Наср ва Беруний туйғили Ироқийлар саройида илм аҳли учун идеал шароит яратилди. Бу икки шахс яқин ва урта шарқдаги кўлаб олимлар билан шахсий ёшишмада эдилар.

Х аср охирига келиб Сомонийлар сулоласига барҳам берилгандан сўнг Ибн Ироқ ва Берунийнинг тақлифлари билан 1004 йилдан бошлаб Нишопур, Балх ва Бухородан ва ҳатто араб Ироқидан ҳам олимлар Гурганчга кела бошладилар. Шу тариқа Гурганчда “Дорул ҳикма ва маориф” номини олган илмий муассаса тула шаклланди. Бу илмий муассасада худди Бағдоддаги “Байт ал-ҳикма” даги каби илмнинг барча соҳаларида тадқиқот ва изланишлар олиб борилади. Беруний келтирган маълумотларга кўра, бу муассасада сўрэн ва юнон тилларидан баъзи таржималар ҳам бажарилаган.

Али ибн Маъмун вафотидан кейин (1009) унинг укаси Абул Аббос Маъмун II ибн Маъмун тахтни эгаллайди. У Берунийни узига энг яқин маслаҳатчи қилиб олиши билан Маъмун академияси фаолияти учун янада катта имкониятлар

очилади.

XVIII асра француз энциклопедистлари халифа Ал-Маъмун ҳақидаги мақолаларида унинг ва Бағдоддаги “Байт ал-ҳикма”нинг фаолиятини ҳар томонлама синчковлик билан таҳлил қилиб, Афинадаги Платон Академиясига жуदा ухшашлигини эътироф этганлар ва “Байт ал-ҳикма”ни “Маъмун академияси” деб атаганлар.

Абу Райҳон Беруний ижодини урганиш муносабати билан Абул Аббос Маъмун II атрофидаги илмий муассаса ҳам ҳар томонлама урганилиб, бу муассаса куп тарафдан Бағдоддаги “Байт ал-ҳикма”га ухшашлиги, у ҳам уз даврининг академияси эканлиги исботланди ва унга “Маъмун академияси” номи берилди. Кўпчилик олимларнинг фикрига кўра, унинг фаолият кўрсата бошлаган, яъни олимлар тула йиғилиб, илмий изланишлар олиб борган даври 1004 йилга туғри келади.

Маъмун ибн Муҳаммад (995-999), Али ибн Маъмун (999-1009) лар давлат мустақиллигини янада мустаҳкамлаб, унинг ҳарбий қудратини оширдилар. Энди қўшни мамлакатлардан Хуросонда яқинда ташкил топган газна подшолиги, араб халифалиги, Киев Руси ҳам уни тан олар эди. Маъмунийлар мамлакат ҳудудини ҳам анча кенгайтиришга муваффақ бўдилар: энди Хоразм Сирдарё, Каспий (Хазар) денгизи, Волгабўйи оралиқларини уз ичига олган эди.

Чет давлатлар билан сиёсий, иқтисодий алоқаларнинг ўсиши, мамлакат мустақиллигининг мустаҳкамланиши улкада илм-фан, маданиятнинг юксалишига ҳам узининг ижобий таъсирини кўрсатди. Хоразмликлар узоқ улкаларга бориб савдо қилишлари натижасида ўзга халқлар маданий ҳаёти билан танишишга эга бўдилар. Уз урнида Хоразмдаги осейишталик ва тинчлик қўшни мамлакатлар олимлари, шоиру санъаткорларини узига тортар эди.

Бутун Марказий Осиёдаги сингари, Хоразмда ҳам илм-фаннинг ривож топишида унинг маълум вақт араб халифалиги таркибига кирганлиги узининг ижобий аҳамиятини кўрсатган. Араблар Марказий Осиё,

Эрон мамлакатлари билан чекланиб қолмасдан, юнон, рум маданиятини урганишга астойдил киришадилар. Бу борада таржимадан кенг фойдаланилди.

Академия вакиллари нафақат Марказий Осиё, балки бутун Шарқ ва Ғарб мамлакатларида илм-фан юксалишига муносиб ҳисса қўшганлар.

Юқорида айтганимиздек, Шарқда биринчи академия халифа Ал-Маъмун фаолияти билан боғлиқ бўлиб, у Бағдодда очилган ва унинг раҳбари буюк қомусий олим Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий (783-850) бўлган эди.

Гурганчдаги академиянинг таъкилотчиси қомусий олим Абу Райҳон Беруний (973-1048) эди. У 1004 йилда Хоразмшоҳ Абул Аббос Маъмун ибн Маъмунийнинг (999-1017) илтимосига кўра Эроннинг Журжон шаҳридан Хоразмга қайтди. Бу даврда Марказий Осиёда Сомонийлар давлатига барҳам берилиб, унинг ҳудудинда Қорахонийлар ва Газнавийлар давлатларининг мавқеи ортиб бораётганди. Уз ватандан жудо бўлган кўлаб олимлар Хоразмдан паноҳ топишди, уларнинг сони ортиб боришини курган Беруний ҳукмдор Маъмун ибн Маъмунга олимларга илтифот кўрсатишни маслаҳат берди. Натижада 1009 йилда Гурганчда “Мажлиси уламо” илмий муассасаси тула шаклланди. Уша даврда Марказий Осиёда бир гуруҳ олимларнинг етишиши ва уларнинг Хоразмда туланиши бу улкада фаннинг янада тараққий этаётганидан даълолат беради. X-XI асрлар Хоразмнинг сиёсий ва маданий жиҳатдан ривож топган даври бўлди.

Хулоса сифатида шун айтишимиз мумкинки, тарихда Маъмунийлар ҳам, илмий марказ тузганлар ҳам кўпчиликини ташкил қилади, лекин бундай марказларнинг ҳаммаси ҳам академия номини олмаган. “Байт ал-ҳикма” ва Хоразм Маъмун академияси қисқа муддат фаолият кўрсатган бўлса ҳам, буюк тарихий кашфиётларнинг гувоҳидир. Бу масала ҳали уз тадқиқотларини кутади.

Г.МАШАРИПОВА,
Урганч Давлат
университети доценти

— Гарри, эшитишимизга қараганда, мамлакатимизда XX аср бошларида конференция шоирлари мактаби шакланган экан. Улар, асосан, табиат ёзувчиларини мадҳ этишган. Бугунги кунда Канадада назмга қизиқиш қай даражада?

— Очиги, кейинги йилларда шеърятга қизиқиш сустайган. Бироқ болалар учун чиқарилаётган китобларда назмдан кенга фойдаланилади. Бизда кўпроқ романлар ва бахтли наслар ўқилади. Шеърни ўқиб, маъносини қақиш учун вақт етишмаса керак. Шунга қарамай қўшиқ ёзадиган шоирлар, уларнинг муҳлислари талайгина. Қўшиқ тинглаш учун вақтнинг аҳамияти йўқ. Шеър ўқишга эса... Шахсан ўзим Брюс Чокбурн (Bruce Cockburn)нинг ижодини яхши кўраман. Айнан шу



Гарри Дук —
канадалик,
таржимон,
адабиётшунос. У
шарқ шеърятини
ва маданиятини
улуғлайди.

Хусусан, ўзбек тили ва шеърятига қизиқиш изланишларининг асосини ташкил этади. Алишер Навоийнинг "Лисон ут-тайр" достонини инглизчага ҳаммуаллифликда таржима қилди. Ўзбек шеърятининг назик жилваларини уммон ортига танитиш — унинг асосий мақсади.

динига қизиқишми, баъдий адабиётгами?

— Инглиз китобхоналари бизлар Хакка ётишиш йўлида каттиқ изланишимиз ва шу йўлдан воз кечмаслигимиз кераклигини "Қуш тили"ни ўқиб тушунадилар, деб ўйлайман. Умуман, бизда "Қуш тили"га суфиёна асар деб қарайдилар. Асарнинг яна бир аҳамияти ҳоллараро муносабатга ҳолислик уйғотади.

— Дунё халқлари бир-бирининг адабиётини тез-тез фурсатда, қараварига қабул қилиши қийин. Дейлик, Ўзбекистонда себид ўқиладиган асарнинг уммон ортига ўқувчиси топилмаслиги мумкин. Ёки аксича... Хуллас, Канада билан ада-

«НАВОЙНИНГ ИНГЛИЗ ДУНЁСИГА ТАНИТМОҚЧИМАН»

шоир ҳаётимизда шоирларнинг зарурлиги тўғрисида ажойиб қўшиқ ёзган.

— "Лисон ут-тайр"ни насрий таржима қилгансизлар. Ўқувчиларингиз Навоийни прозаик деб ўйлашмайдими?

— Бизда Шарқ маданиятига, маънавиятига қизиқиш жуда кучли. Негадир ўзга халқларнинг маданияти, донишмандлиги доим кишиларни қизиқтиради. Америкада Шарқ шоирларининг асарлари кўпроқ ўқилади. Айниқса, Рулийни маҳаллий шоирлардан кўра яхшироқ билишади. Бироқ ингелиз ўқувчилари назмдан кўра кўпроқ насрда ўқишади. "Лисон ут-тайр" достон бўлиб, асл нусхани қисқартиришни истамасиз. Тўғридан-тўғри таржиманинг ҳам иложи йўқ. Замонавий китобхонани ўқутиб қўймаслик учун шундай қилишга мажбурмиз. Лекин Навоийнинг асл нусхадаги ёзалини рифма ва кофиялари тўлиқ сақланган ҳолда китобнинг бошида илоҳа қилмоқчиман. Шунда ингелиз ўқувчилари ёзалини жараңлатиб ўқиши, эшитиши ва аслиятни ҳис этиши мумкин бўлади.

— Борхес бир эссесига Фаридуғдин Аттор қаламига мансуб "Мантук ут-тайр" асарига юксак баҳо беради. Ўша эссесига битилган изохда Маргарет Смитнинг "Форс мистиғи Аттор" номи рисоласини ўқиб чиқканини таъкидлайди. "Қуш тили"га қизиқиш сизнингча Америкада ислом

бий алоқаларни қай тарзда йўлга қўйса бўлади?

— Алишер Навоий асарлари тўпламларини ба "Эски ўзбек тили дугати"ни чоп эттириш ҳақидаги мурдаом ана шу мақсадга қаратилган. Мен Навоийни, умуман, ўзбек адабиётини ингелиз дунёсига танитмоқчиман. Аслида янада кўпроқ одамларда Ўзбекистонга нисбатан қизиқиш уйғотмоқчиман. Ўйлайманки, вақти келиб мақсадларимиз амалга ошади.

— Бу борадаги, умуман, келгусидаги режаларнингиз ҳақида ҳам гапириб ўтсангиз.

— Абвало, Навоий ҳаёти ва асарлари бўйича анталогия нашр эттириши. Китобда Ойбекнинг "Навоий" романидан парчалар, навоийшунос олимларнинг илмий ишларини ҳавола этишни хоҳлардим. Шунингдек, шоирнинг "Дево"ни ингелиз тилида чиқаришни орзу қиламан.

Ўзбек театрида сахналаштирилган "Сабъаи сайёр" асари "DVD"сини ингелизча субтитр билан илоҳа қилиш, мумтоз мусиқа ва шеърлар ёзилган "CD"ни китобларга илоҳа қилишимиз мумкин. Истақлар ҳам, режалар ҳам мўл. Ҳозирча фақат ишлашимиз, каттиқ ишлашимиз лозим.

Бахром РЎЗИМУХАММАД
суҳбатлашди



Икром КОМИЛОВ

Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси Икром Комилов 38 йилдан буюн ўқитувчи бўлиб ишлаб, ёш авлодга таълим — тарбия бериб келаётир. Унинг шогирдлари республикамизнинг турли бурчакларида халқ ҳужалигининг турфа соҳаларида хизмат қилишмоқда. Улар орасидан олимлар, педагоглар, врачлар, инженерлар, агрономлар, спортчилар куплаб чиққан.

Икром ака Сирдарё педагогика институтини тугатганидан сўнг фаолиятини Гулистон туманидаги 5 — мактабда ўқитувчиликдан

бошлади. Кейинчалик шу мактабда раҳбар бўлиб 14 йил ишлади. 1998 йилдан буюн Гулистон туманидаги 70 — мактаб — интернатида ҳам раҳбар, ҳам ёшларнинг сеvimли мураббийси.

Комиловларни Гулистонда ўқитувчилар оиласи сифатида танишади. Чунки турт нафар фарзанди ҳам ота изидан бориб ўқитувчи бўлишди. Ҳозирда уларнинг ҳам ўз шогирдлари, сеvimли касблари бор.

Умрини, ҳаётини болаларга бағишлаган Икром Комиловни устоз — мураббийлар куни билан қўтлаб, савобли ишларингиз бардавом бўлаверсин, деймиз.



Ширин КАИПОВА

Чимбой туманидаги 2 — махсус — лаштирилган ўрта мактаб директори Ширин Каипова ўқитувчилар оиласи — дан. Болаларга меҳр, ўқитувчиликка ҳавас қонида бор. Ў ўз иш фаолиятини 1979 йилда Нукус Давлат универси — тетининг рус филологияси факулте — тида ўқиб юрган пайтида бошлаган. Шундан буюн Чимбой туманидаги турли мактабларда ўқитувчи, раҳбар бўлиб ишлаб келмоқда.

Ширин Каипова қайси мактабда ишласин, шу мактаб туманда тез орада тилга тушади. Айни пайтда опа раҳбарлик қилаётган 2 — махсус мак — таб Чимбой туманидаги 58 мактаб ора —

сида иккинчи ўринда туради. Бу мактаб ўқувчилари фан олимпиа — даларида доим етакчилик қилиб ке — лишмоқда.

Бу мактаб ўз биноси йўқлиги сабаб 43 мактабнинг бир биносидан фойдаланади. Замонавий жиҳозлан — ган синфхоналари йўқ бўлса — да, Ширин опа бор имкониятлардан фойдаланиб, мактабдаги 250 ўқувчи, 28 ўқитувчига шароит яратиб бера олапти.

Фидойиларгина эл меҳрини, эътиборини қозона олади. Ширин Каипованинг юрт келажагини яра — тувчи ёшлар тарбияси йўлидаги фи — докорона меҳнатларига зафарлар тилаймиз.

ЎЗЛАРЖИЖТ НАРВОЗИ

Ўрдасини бузар юлдузлар,
Ўт қўқиди ойна булутлар,
Мен ҳаёлга айланган кела.

Ҳасрат бекар обод рассталар,
Питирлашмас замини соилар,
Мен ҳаёлга айланган кела.

Қуйларини олар қишанлаб,
Янроқларда капалакчанган тух,
Мен ҳаёлга айланган кела.

Жилвалалар дениз аксида,
Ўқушларини илк нарводзи,
Мен ҳаёлга айланган кела.

Шунинглардан боқар термулиб,
Қийматлик назабли табассум,
Мен ҳаёлга айланган кела.

Бир шот бўғиш иккади,
Қиз қўқидек нозик бир кетак,
Мен ҳаёлга айланган кела.

Шунинглардан ошпоқ бир буржуд,
Шунинглардан поёндоз қилиб,
Мен ҳаёлга айланган кела.

ҲАЁТ НЕДУР

Ҳаёт недур —
Нотабон бир кўртакми кўкка нитилан?
Ва ёки аршини шўфли тоғисини,
Ёрға тўқилан?

Ҳаёт недур —
Ҳаммага бахтида фароғатми у
Ва ёки қўёшнинг улан тугаласи,
Чапқанган дилларга сепилан қайну?

Ҳаёт недур —
Саёр косаси,
Ширин азоб билан лиқ тўқилан.
Биз нитилан унга қопмай ҳаёт —
Қотанларини заммаси ёлгон.

ЎЙФОНАРМАН...

Бошлаб келди болалигимни,
Майини зиди мастона тахтда,
Шафақ қулан сопол қадазда.

Илзаманлар шамоллар мени,
Илзаманлар ҳаёлга тўқлар.
Илзаманлар сайилга ёрлаб,
Илтифотдан эриган тўқлар.

ДУНЁ

Дунё деган бир пилла нам,
Эти илб нитилан ҳамдам.
Илб-илб қотанлар кетар,
Кетмаганлар тўқидирар шу дам.

МАХМУД КОШГАРИЙ ХОТИРАСИГА

Ўзларини ўзлаётини ўзларга,
Ўзларга раи бердони беқийс.
Ўзларини нарводзи фалакда,
Ўзларда оламга элтирар.

Ўзларини ўзлаётини ўзларга,
Ўзларини ўйғотини ўзлардан.
Ўзларини нардаси илтирдон,
Ўзларини унутган қўзлардан.

ТОПИШМОҚ

1
Шамшир каби ҳода ўзларини,
Ялаб тўқмас отқўз шамоллар.

2
Малзам қилиб зафардан,
Шифо иллар касалга йоллар.

ФАЛАКДА

3

Олам эфё илтирқага ёрлар,
Лекти мени қийнар саволлар.

МАШРАБ

Ҳумо тоғларида —
Бир қадимий кўй —
Сезғин наво
Шот бағрини тайқайдон селдек.
Илти-қизлар сарғут боқиниб,
Бир-бирини бошлайди елдек.
Ҳамма безуш —
Масту мастона
Ҳалжонда ширғайдон тоғар.

ЎЗЛАГАН РИШТА

Ой
Ўрлар алмага,
Ғар музаббат алдаса мени.
Олма
Фариштага айланиб қолса,
Мен алдасам агар ўзимни.
Ўзлаган ришта:
Ой,
Олма,
Фаришта.

Уйғур шоири Азизий 1962 йили Хўтан вилоятининг Чирдиё тумани Мозоркўл кентига туғилган. 1985 йили Шинжонг университетининг адабиёт куллийетини тамомлаган. Ҳозир "Шинжонг ёшлари" журналида хизмат қилади.

1983 йилдан бошлаб турли нашрларда ранг-баранг асарлари эълон қилинган. "Оташ тилаклар", "Фаридиддин Аттор", "Ҳидоят нури" каби бир қатор китоблари нашр этилган. Унинг шеърлари илк маротаба ўзбек тилида Азим СУЮН ва Ҳабибулла ЗАЙНИДДИН таржимасида эълон қилинмоқда.

БОЛАЛИК

"Болалигим Андижоннинг Хўжабод туманига қарашли Кўфа (ҳозирги Дўстлик) қишлоғида ўтган. Қишлоғимизнинг чор атрофини тоғлар ўраб туради: Қамбар ота тоғи, Сурат тоғ, Қатлама тоғ, Чумаран тоғ, Сулаймон тоғ... Панж дарёсидан оқиб келувчи Акура дарёси ёнимиздан ўтарди. Табиатимга хос бўлган ҳаракатчанлик, қувноқлик, баъзида гурурнинг ўзимга сиймаслиги сўлим гўшалар қўйида камол топганимдан бўлса керак... Бу тоғлар бағридан ўзига яраша соҳиби илмлар, ҳунармандлар, табобат аҳли, фахрий ўқитувчилар, тadbиркорлар етишиб чиққан. Уларнинг орасида санъаткор сифатида менинг ҳам борлигим учун Яратганга шукр!

Андижон шахрига қараганда бизга ўш яқинроқ. Ўша кезларда чегара йўқ, гоҳ велосипедда, гоҳ эшакда, баъзан пиеда ҳам ўш шахрига бориб келаверардик. 1952

йилда онам раҳматли "Киров" (ҳозирги "Захириддин Муҳаммад Бобур") номи театрга олиб боргандилар. Бу — менинг биринчи марта театрга боришим эди. "Равшан ва Зулхумор" спектакли қўйилаётган экан. Қадирий қиличлар, қалқонлар, совутлар... Онамдан "Бу қанақа жой?" — деб сўрасам, "Бу жой — театр", — деб жавоб бергандилар. Театр деган сўзни шунда эшитганман. Кейинчалик ҳам: "Театрга олиб боринг", — деб хараша қилганларимни эслайман. Театрни онам юрагимга муҳрлаган. Аллоҳ дилимга солган экан, шу орзу изидан йўлга отландим..."

ИЛК КАДАМЛАР...

"1960 йилда сел келиб, қишлоғимиздаги олтита хонадонни вайрон қилиб кетди. Жабр кўрган oilалардан биттаси бизнинг oilа эди. Ўшанда мен ўн тўрт ёшда эдим. Шундан кейин бошпанасиз қолиб, ўш шахрига кўчиб ўтдик. Чунки онам асли ўшлик эдилар.

У ерда кечкурун ўқиб, кундузи театрга сахна қурувчиси бўлиб ишладим. 1964 йилда тўққиз киши Тошкент театр ва рассомчилик институтига ҳужжат топширдик. Фалакнинг гардиши билан битта мен талабалик бахтига эришдим.

Институтда Нина Тимофеева, Назира Алиева, Шоҳида Мамзунова, Турсунбой Исроилов, Иза Исаева каби устозларнинг чиғиригидан ўтганмиз. Курс раҳбарим Нина Ивановна ўзбек урф-одатларини яхши биладиган, хоксор аёл эдилар. 1966 йили курсдошларим Ҳожиакбар Нурматов, Гулчехра Жамилова билан бирга театрга ишга келдик.

Бу ерда Ўзбекистон халқ артистлари Шукур Бурҳонов ва Обид Юнусовнинг этагидан тутдим. Шукур Бурҳоновдан драматик ва трагедик ролларни, Обид Юнусовдан комедик ва характерли ролларни уйнашни ўргандим.

Театр — менинг уйим, десам, баъзилар ҳайратланади, баъзилар ишонмайди. Лекин бу ҳақиқат. Қирқ йилдан буён ҳар куни эрталаб соат 7.30 да театрга келаман. Бир соат машғулотлар залида бадантарбия билан банд бўламан. У ердан чиқиб, нонуш-

Эркин Комилов

Халқимга таъзим

та қилгунимча репетиция вақти бўлади. Репетициядан кейин кинога ёки дубляжга кетаман... Кечқурун яна спектакл. Одатда ҳар бир куним шундай ўтади. Театрдаги барча инсон мен учун қадрли, азиз. Спектаклдан сўнг уйга — ётоқхонамга қайтаман".

ИЖОДИЙ ЖАРАЁН

"Саҳна... Не-не буюк устозларнинг қадами теккан, уларга оқ фотиҳа берган жой. Шу муқаддас саҳнада кўплаб роллар ижро этдим. Беадад шукр! Саҳнага етакловчи парда ортига ўтгач, ҳаётимнинг масъуд, айни дамда масъулиятли дақиқалари бошланади. Уйғун ва Иззат Султон қаламига мансуб "Алишер Навоий" спектаклида Хондамир, Абдурауф Фитратнинг "Абулфайзхон"ида Абулфайзхон, Абдулла Ориповнинг "Соҳибқирон"ида Боязид, Уйғуннинг "Абу Райҳон Беруний"ида Ибн Сино, Ҳайитмат Расулнинг "Ал-Фарғоний" тарихий драмасида Ал-Зокир, Пиримқул Қодировнинг "Юлдузли туналар"ида Фазлиддин, Саид Аҳмадининг "Келинлар кўззолони"ида мухбир, Эркин Воҳидовнинг "Олтин девор" комедиясида Қиличбек, Ҳамас Умарбековнинг "Ёз ёмири"да Раҳим Саидов, Ўқтам Усмоновнинг "Гирдоб"ида Азиз Қосимов, Тоҳир Маликнинг "Сўнгги ўқ"ида майор Солиҳов, Усмон Азимнинг "Бир қадам йўл" драмасида Шокир ва бошқа образларни талқин этдим. Жаҳонга машҳур асарлар — Шекспирнинг "Қирил Лир" трагедиясида Албени, Шиллернинг "Қароқчилар"ида Карл Моор, Островскийнинг "Ҳар тўқисда бир айб"ида Глузовни ўйнадим. Янги-янги асарларда яна ўз қаҳрамонларимни яратиб бахти насиб қилишини ният қиламан".

БУГУННИНГ ГАПИ

"Бутун театрга яхши асарлар сув ва ҳавадай зарур.

Болалигимизда "Алпомиш"ни кўриб ҳайратланардик. Ёки "Отел-

ло"ни олайлик. Бу спектакллар кечалари томошабин учун қадрли эди. Бугун битта дастурмолни деб хотинини рашк қиладиган эркакнинг ўзи кам топилади. Кеча ва бутун томошабини ўртасида осмон билан ерча фарқ бор. Бугуннинг талабига мос келадиган сценарийлар ҳам яратилиши керак, деб ўйлайман".

ШОГИРЛАР ҲАКИДА

"Инсон умри ўтган сари ортига кўпроқ назар ташлашга ўрганиб қоларкан. Кеча шу театрга келиб, ўзбек театри дарғаалари — Шуккур Бурҳонов, Олим Ҳўжаев, Наби Раҳимов, Сора Эшонтураева, Зиқир Муҳаммаджоновларнинг эстагидан тутгандик. Улар билан бир саҳнада рол ижро этиш жуда катта бахт эди. Умр чархпалаги айланиб, бутун ўзимиз ҳам уларнинг ёшига етиб қолибмиз. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Саида Раметова, Тоҳир Саидов, қолаверса, театрга келиб шу даргоҳнинг ўғитини олган актёрлар "Уста", деб мурожаат этса, кўксим фаҳрга тўлади. Уларга омад тилайман. Санъаткорини ардоқлаган, қўллаб-қувватлаб турган халққа ҳеч қачон баланддан қарашмасин, камтарлик билан уларнинг хизматида бўлишсин. Бу дунёда хоксорликдан ҳам улўғроқ фазилат йўқ".

ДИНДАГИ ГАПЛАР

"Инсон ўз муваффақиятларини ҳам, камчиликларини ҳам доимо сеза билмас экан. Мана, қирқ йилдирки, театрининг чангини ялаб, тош келса кемириб, сув келса симириб келаётган актёрлар қаторида ишлаб келялман. Нимагаки эришган бўлсам, отанамнинг, устозларимнинг, халқимнинг дуосидан, деб биламан. Санъаткорларини эъзозлаган халқимга таъзим қиламан.

Тоza тилакларга бешиқдир дунё,
Очолсанг, жаннатга эшиқдир дунё,
Ҳофизлар қилдирган қўшиқдир дунё,
Сизларга тилагим — камлик кўрмангиз,
Сизлар ҳам бизни ҳеч гамли кўрмангиз".

Башорат ОТАЖОНОВА
тайёрлади

Қиладман



Чўғирма

Ушанда ҳар якшанба мен учун байрам эди. Ота-онамга соядек эргашиб, Хиванинг ғала-ғовур бозорига йўл олардим. Бизга йўл бўйи от арава, эшак аравасини эпчил йигитлардек бошқариб келаётган, қўй терисидан тикилган кора ёки жигарранг чўғирмаси ўзига салобат бахш этиб турадиган, аниқроғи, одамни бироз ҳайиктирадиган забардаст чоллар дуч келарди.

Кўзлари чакноқ, қўлларидаги узун қамчилари илондек тўлғониб турадиган, бошига гўёки кичик бир қозонни тўнтариб олган, бироз ҳазилкаш, бироз қахрли бу чоллардан биз болалар жуда қўрқардик. Бундай ўйлаб қарасам, ўша йиллари ҳеч чўғирмасиз, бошланг чолни кўрмаган эканман. Ана шунинг учун ҳам болалигимдан фақат қари кишилар чўғирма кияди, деган фикр миямга ўрнашиб қолган.

Сал баланду пастроқ, энли-ю энсизроқ чўғирма кийган ёшулларнинг ҳақиқий намоиши бозорнинг ичида бошланарди. Кизил мато билан мағизланган оқ ятак,

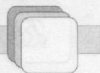
Яқинда навбатдаги мақола устида ишлар эканман, «Ўзбекистон миллий энциклопедияси»дан фойдаланишимга тўғри келиб қолди. Аслида чўғирма ҳақидаги маълумотга кўз югуртириб чиқмоқчи эдим, холос. Қарасам, керакли сўз йўқ. Чигирткасимонлардан тортиб, чўқчаларнинг анъанавий турар жойингача тасвирлаб берилган асосий манбада наҳотки «чўғирма» сўзига тугмадек жой ажратилмаган бўлса, дея яна китоб варақлашга тушдим. Йўқ?! Кўзларимга ишонмай, «чўйирма», «чўрма», «чўғирма», ҳатто «чиғирма»ни ҳам қидирдим. Барча ҳаракатларим зое кетди. Хайрият, 1981 йилда чоп этилган «Ўзбек тилининг изоҳли луғати»да «Чўғирма — Хоразм ва Қорақалпоғистонда расм бўлган катта мўйна қалпоқ» деб ёзилган экан...

кенг иштон, қорамтир, носранг, жигарранг чопон, анор пўсти билан бўялган сап-сарик, узундан-узун пўстин кийган, чўғирмалари барок қошларига туташиб кетган чоллар ҳар қадамда савлат тўкиб юришар, гурунглашиб ўтиришарди. Хай-хай, у пайтлардаги чоллар ўз чўғирмасини шундай авайлашарди, шундай эъозлашардики, киши беихтиёр: «Ёшулнинг бундан ортик бойлиги бўлмаса керак-ов», — деган ҳаёлга борарди.

Қишлоқдаги яқин қариндошимиз, раҳматли Собир отанинг ҳар жума намозиға кетишдан олдин айвон устунидаги катта михга илиниб турадиган шерозий чўғирмасини бир қўлиға кийгазиб, меҳр

билан силкиб-силкиб қўйишлари, қафти, енги билан силашлари кечагидек кўз ўнгимда.

Чамаси ўн беш йиллар олдин Хоразмға сафарға бордим. Ишларимни тугатгач, Ичонқалъани, сершовкин бозорни, кадрдон шаҳарнинг узун-қиска кўчаларини айланиб чиқдим. Ҳатто навбат билан бир гала сайёҳлардан сўнг Қалтаминорнинг олдида эртадан кечгача ясатиғлиқ турадиган туяға миниб, кунига минг битта бошға кийилдиган чўғирманинг тағида суратға ҳам тушдим. Гўёки болалик хотираларим қайтадан жонланди, руҳим кўтарилди. Фақат ички бир гурур, вифор билан кўчаларни тўлдириб юрадиган, ўзидан олдин



чўғирмаси кўзга ташланадиган, хар кадамда ёшларга, болаларга заранг хассасини тўқиллатиб панд-насихат қиладиган оксоқолларга дуч келмадим. Шахарда теллак, дўппи, айникса, шляпа кийган қариялар жуда кўп эди...

Икки-уч кундан сўнг тонг саҳарлаб Тошкентга қайтишим керак. Поездга билет олиш учун Урганча келдим. Йўлда қўшнимиз Худойназар оға кўриб қолиб, қўярда-қўймай уйига олиб кетди. Ярим кечагача суҳбатлашиб ўтирдик.

— Сенга ажойиб совға тайёрлаб қўйибман. Тошкентга кийиб кетасан, — дея ичкари хонага кириб кетди. Совға ҳақиқатан ажойиб эди. Кўрган заҳоти қўзларимда ўт чакнаб кетганини сезган мезбон илҳак қилмасдан асл қоракўл теридан тикилган чўғирмани дархол бошимга кўндирди. Тортиниб ўтирмасдан айвонга отилиб чиқиб, дарвозадан қираверишда турган тошойишага қарадим. «Вой-бў, худди қўрбошиларга ўхшаб қолдим-ку», — дедим мамнунлик билан.

Шу кеча кўнглимга чексиз кувонч бахш этган чўғирма эрталабгача ёнимда ястаниб ётди. Ноёб совгани катта сумкага солиб, поездга чиқдим. Кўз олдимдан бир-бир ўтаётган дов-дарахтларни, барханларда, кумликларда тўппайиб турган буталар, саксовулу юлғунларни, шамолда коптокдек у ёқдан бу ёққа думалаётган камғоқ-шўракларни, ҳатто, осмондаги паға-паға булутларни аёвсиз жангу жадалларда шахид кетган ёвқур боболаримнинг чўғирмаларига ўхшатдим. Мукаддас юртимда униб-ўсган хар бир гиёҳ, бута узокдан чўғирмага ўхшаб босқинчи ғанимлар юрагига қанчалар кўркув, ваҳима солганини илк бор юрак-юракдан ҳис этдим.

Хуллас, қўшнимнинг совғасини тўрт-беш йил уй ичида, бовда ҳавасга кийиб юрдим. Лекин «ғалати телпак»ни кийиб кўчага чиқишга...

Айтишларича, қадимда чўғирмани асрашнинг ҳам ўз йўли бўлган экан. Яқин-яқингача Хоразмда улкан-улкан чинорлар-ғужумлар кўп эди. Ҳаво иссиқ кунлари ғужум шохига илиб қўйилган чўғирмага куя тушмай анча йил хизмат қилган, бепоеён саҳрода бинойидек соябонга айланиб жазирама иссиқдан, қаҳратон кишда совуқдан, изғиринли шамолдан сақлаган. Азиз бош омон бўлган.

Агар узок ўтмишга назар ташласак, чўғирманинг бунчалар қадрлангани, эъозлангани аён бўлади. Эр йигит, жангчи учун нақадар аҳамиятли экани ойдинлашади. У узок сафарларда, жанговар юришларда нафакат юмшоқ ёстиққа, балки, дубулға, қалқонга айланиб, қилич, ойболта зарбасини қамайтирган. Душман отган ўқнинг улкан чўғирма орасидан ўтиб бошга тегиши анча қийин кечганига ҳам бемалол ишониши мумкин. Қолаверса, чўғирма ғанимларни кўп бор чув туширган. Дейлик, бир ғурух хоразмлик чавандоз босқинчи душман лашкарини чалғитиш учун улар жойлашган қароргоҳга яқинлашади. Бархан орқасидан отлик жангчиларнинг бошлари — чўғирмалари кўринади. Ёғий ҳам анойи эмас, уста мерганлари кетма-кет ўқ ёғдиришади. Аммо ҳаммаси бекор. Найза-ю қиличларнинг учига йлдириб юқорига қўтарилган чўғирмаларга теккан ўқнинг жангчиларга нима ҳам зарари тегарди дейсиз. Демак, бизнинг чўғирма жангда, муҳорабада найза, қиличу қалқон, ойболта-ю чўқмор каби жангчиларга ҳолис, беиннат хизмат этган десак, асло муболага бўлмайди. У султон Жалололдин Мангу-

берди каби буюқ саркардаларга кўрк бағишлаган, Шерғозихон, Абулғози Баҳодирхонларнинг азиз бошларини аёвсиз жанглардан, қирғинлардан омон олиб чиққан. Мукаддас юрт, халқ учун жонини гаровга қўйган қанчадан-қанча мард, шерюррак ўғлонларнинг лат еган, ёрилган бошларини ёғий кўзидан яширган, пана қилган, шахидлар учун сўнгги нафасда она қўлидек меҳрибон, майин бир ёстиққа дўнган. Чўғирма отадан болага, акадан укага ёлғор бўлиб, уларни эслатиб турган. Шу ўринда яна бир бор тақоррлаб ўтишим керак. Ўтмишда ота-боболаримиз бош қийимсиз бўсағада хатлашмаган. Кўча-қўйда, маҳаллада ялангбош юриш эркак киши учун уят ҳисобланган. Душман олдида бош қийимни ечиш мағлубият, тобелик белгиси ҳисоблангани ҳам шундан.

Хуллас, гап кўп. Ўзбекчасига айтганда, бош омон бўлса, дўппи топилади! Энди ғаройиб техникалар, юсак тараққиёт асрида яшамокдамиз. Иссиқ-совуқдан, қорёғирдан қадим замонлардагидек сақланишга, отда, туяда, эшакда кунлаб, ойлаб йўл босишга, бошимизни қиличу чўқмордан ҳимоя қилишга асло ҳожат йўқ. Демак, мантиқан олиб қарасак, энди чўғирма менга, сизга, бошқаларга керак эмас. Аммо аслида биз йиллар, асрлар давомида йўқотган миллий қадриятлар, анъаналар орасида алами, ғами ҳечдек кўринсада, тилимиздан йўқолиб кетаётган, миллий энциклопедиямиздан изоҳига тангадек жой топилмаган, бутун аждодларимга кичик бошпана, соябон бўлиб келган, иймонли-эътиқодли боболаримдан азиз бир хотира, ёлғорлик бўлиб келаётган, чўғирма ҳақида қогоз қоралаб нимадир ёзгим, сизга юрагимни тўқиб солигим келди.

Кармана 1920 йил октябрда ташкил топган собиқ Бухоро Халқ Совет Республикасининг Зарафшон округи таркибидаги йирик ижтимоий-сиёсий, маданий-маърифий марказ сифатида маълум ва машҳур бўлган. Миллий истиқлолчилик ҳаракати даврида бу заминда атоқли истиқлолчи-муҳоҷидлар мустабид тузумга қарши кескин ку-

ра умуий раҳбарлик қилган.

Карманада 1921 йилнинг кузидан бошлаб истиқлолчилик ҳаракати фаоллашади ва шу йили Кармана Мулла Абдуқаҳҳор бошчилигидаги истиқлолчилар томонидан эгаланлади. Мулла Абдуқаҳҳорнинг асосий қароргоҳи Нурота бўлса-да, Кармана унинг вақтинчалик истеҳкоми ва қароргоҳи вазифасини ба-

турк тарихчиси Али Бодомчи ўзининг бир асарида Фузайл Маҳдумга қуйидагича таъриф беради: "Узоқ замон амирликка содиқ қолган, 3000 дан ортиқ йигити билан миллий истиқлол йўлида жанг қилган".

Кармана заминидида миллий истиқлол, юрт, миллат, Ватан озодлиги йўлида нафақат гўзаликда, балки ақлу зако-

КАРМАНАЛИК ҚЎРБОШИЛАР

рашлар олиб боришган.

Шундай инсонлардан бири Мулла Абдуқаҳҳор Фарбий Бухоро истиқлолчилик ҳаракатининг намоёндасидир. У айнан Кармана ва Кармана атрофларида тузилган ўнлаб маҳаллий қўрбоши дасталари-

жарган.

1923 йилнинг июл ойида Мулла Абдуқаҳҳор Бухоро ва Кармана вилоятларидаги қўрбошиларнинг катта қурултойини чақиради. Мазкур қурултойда истибодга қарши курашнинг ўзига хос йирик режалари ишлаб чиқилади. Йирик қўрбоши, муҳоҷид, салоҳиятли саркарда ва қўмондон, Фарбий Бухоро истиқлолчилик ҳаракатининг бошчиси Мулла Абдуқаҳҳор 1924 йилда Кармананиннг қадимий ҳудуди ҳисобланган Қизилқумда шаҳид бўлади.

Истиқлолчилик ҳаракатининг яна бир етук раҳнамоларидан бири Фузайл Маҳдумдир. Таниқли тарихчи Қ.Ражабов Карманалик машҳур қўрбоши Фузайл Маҳдум ҳақида: "У Карманада туғилган бўлиб, Қоратегин вилоятининг қўрбошиси, Шарқий Бухоро истиқлолчилик ҳаракатининг бош қўмондони Иброҳимбекнинг асосий ўринбосари бўлган", — деб ёзади. Фузайл Маҳдум қўл остида 26 та қўрбоши дасталари ҳаракат қилган. Йирик

ватда ҳам тенги йўқ, улкан шижоат соҳибалари ҳисобланган аёллар ҳам кураш олиб борганлар. Миллий истиқлолчилик ҳаракатида катта нуфузга эга бўлган Нодира ана шулар жумласидандир.

Тарихчи Қ.Ражабовнинг ёзишича, Нодира 1904 йили Карманадаги Қўзибоқар қишлоғида Мулла Раҳматиллабой хонадонидида дунёга келади. Нодира Шарқий Бухоро истиқлолчилари сафида ҳаракатда бўлиб, Иброҳимбек бошчилигидаги қўрбошилар гуруҳида махсус аёллар дастасига раҳбарлик қилади.

Бир сўз билан айтганда, барча истиқлолчилар каби карманалик истиқлолчилар ҳам озодлик йўлидаги курашга муносиб ҳиссаларини қўшганлар ва Фарбий Бухоро истиқлолчилик ҳаракатининг "юраги" ҳисобланган Кармана тарихимизнинг бу даврга оид саҳифаларида ўзига хос ўрин эгаллаган.

О.АБДУМЎМИНОВ,
Навоний Давлат
педагогика институти
талабаси



Ушбу мақолада "Янги саодат" романининг айрим образлари ҳақидаги қарашларимизни ифодалашни ният қилдик. Чунки кечагина шўро даври адабиётининг "ягона асосчиси" сифатида тақдим қилиб келинган, ўша давр ҳукмрон мафқураси томонидан астойдил ҳимоя этилган Ҳамзанинг ниҳоятда мураккаб тақдири ва серқирра ижодини тамомла янгича асосларда ўрганиш анча қийин кечмоқда. Жумладан, 1990 йилда "Ўқитувчи" нашриётида чоп этилган университетлар ва педагогика институтларининг филология факультетлари учун дарслик ҳисобланган "Ўзбек совет адабиёти тарихи"да Ҳамзанинг "Янги саодат" романи "йирик ҳикоя" деб баҳоланади. С.Мирзаев ва С.Шермухамедовлар қаламига мансуб "Ҳозирги замон ўзбек адабиёти тарихи" ўқув қўлланмасида эса "Янги саодат"нинг ҳажми, таркибий тузилиши ҳақида қисқача маълумот берилгач, асарга синфийлик қолиплари нўқтаи назаридан ёндошилади. "Ўрта ҳол деҳқон қизи" (?) Марямнинг бош қаҳрамон (?) қилиб олинishi ва самимий муҳаббат билан тасвирланиши олқишланади.

Сайдулла Мирзаевнинг яқиндагина нашрдан чиққан "XX аср ўзбек адабиёти" китобида бўлса, Марямнинг Абдуқаҳҳордан устунлиги "мехнаткаш" лигида эканлиги таъкидланади. Булар Ҳамзанинг романдан қўзлаган мақсадига мутлақо зиддир. Қўринадики, китоб муал-

"Ҳана саодат" ёхуқ миллий романи янаа қўлўзмаси 1908-1910 йилларда тайёралииб, муаллиф томонидан 1914 йилда қайта тазтир қилинган. 1915 йил 5 мартда "Ўзгара" кутубхонаси нашриётида босилиб чиққан. Хўйинчилиқ Ҳамзанина беш томлик "Ўйла асарлар тўплами"ниа иккинчи том (1988)ида қартилган. Адиб "Ҳана саодат" асари жанрини "миллий рўмон" деб белгилеган. Ёниобарин, мазкур асар ўзбек адабиёти доирасида роман жанрини яратишган бўлган дастлабки ғунашдир. Бу роман яратилган даврлариданг алак "таъсирлар рўмон" сифатида ғутироф этилган. Унинг нашридан илмий-адабий Ҳамзатчилиқ "қўп мазрур" бўлган.



Илк ахлоқий-маърифий романи

лифининг Ҳамза романларига бўлган муносабати 1993 йилдаги ўқув қўлланмасида баён қилган фикрларидан деярли фаркланмайди. У ҳамон синфийлик ақидаларида собит туриб "Янги саодат"ни талқин қилишга уринади. "XX аср ўзбек адабиёти тарихи" дарслигида Ҳамзанинг янги давр адабиётини яратувчиларидан бири эканлиги эътироф этилади. Унинг ижтимоий тофаққуримиз тарихидаги ўрни бир қадар тўғри белгиланади. "Янги саодат" ҳақида сўз кетганда, роман хотимасида адиб лирик чекиниш қилиб, айрим ҳадислардан далиллар келтириш орқали қўзланган мақсадга эришиш усулидан фойдаланганлиги таъкидланади.

Демак, Ҳамза романлари, хусусан, "Янги саодат"га муносабатда ҳануз эскича қарашлар эпкини сезилиб туради. Танишганимиздой, Ҳамза романи мавжуд дарслик ва қўлланмаларда ҳамиша ҳам ҳолис таҳлил этилмаган. Уларнинг айримларида адиб насрига ҳос хусусиятлар ўтмиш мафқураси таъсирида мутлақо нотўғри талқин қилинган. Натижада бугунги талаба ёзув-

чининг насрий мероси ҳақида етарлича маълумот ололмайдигина эмас, боъзан тўғри йўлдан қалғитилади ҳам.

Бизнингча, романнинг аксарият қаҳрамонлари тақдирини англамоқ учун асарнинг эпиграфига келтирилган ушбу байтга диққат қаратмоқ лозим:

**Ўқуб таҳсили илм айла, маориф шарбатин ютил,
Тилингни жаҳлдан қутқор, ғами миллат била ўтил.**

Адибнинг назарида жоҳиллик нотўғри тарбия туфайли келгуси насрларга ўтувчи ва миллат истикболи учун фалокати иллат. Ўзбек маърифатчилиқ адабиёти, хусусан, насрида маърифатли бўлмай туриб бахтиёр кунларга эришиб бўлмади, деган фикр ташвиқий равишда илгари сўрилади. Бизнингча, бу ҳол даврнинг реал талаби, шунингдек, тасвир маҳоратини эгаллаш йўлидаги изланишлар билан боғлаб изоҳланмоғи



керак. Бундай типдаги асарларда воқеа ўстунлиги ва образларнинг бир қадар хиралашуви кўзатиладиган шундай ҳукм чиқаришга тўғри келади. XX аср бошлари ўзбек насрида дидактизм ўнсўрлари сероб бўлиши, реализм ўзини тўла намоён эта олмаслиги ҳам табиий ҳолдир. Чунки янги адабиётимиз эндигина шаклланиш даврини бошидан кечираётган, адабиёт ижтимоий ҳаёт таъсиридан ўзлашмаган, янги ўзбек адабиёти Шарқу Фарб илғор аъёнларини ўзлаштиришнинг илк босқичида эди. Насримизнинг етакчи мақсади қаҳрамонларни оддий одамлардан танлаб, улардаги олижаноблик, маънавий поклик, хайру саховатни ўлуғлашда кўринди.

Ҳамза роман жанрига қўл урар экан, реал ҳаётда амалий нафи тегадиган рисола яратиш иштиёқида бўлган. Биз эътибор қаратмоқчи бўлган жихат Ҳамзанинг романда ахлоқий маърифатни ўлуғлаши масаласидир. Роман ёзилган пайтдаги унинг қарашлари болшевойча умумийликка, оммавийликка тамомла зид бўлиб, Ҳамза жамиятдаги ва инсон тийнатидаги жоҳиллик ва омиллик касофатига қарши кураш-

да хос кишиларгагина таянган, уларни ҳушёрликка чорлаган. Миллат тафаккурининг ўйқоғлиги деганда ҳам зиёлининг маърифий-ахлоқий салоҳияти баланд бўлишини тушунган адибдир. У мавжуд ҳаётнинг ҳолатини ўнғиллашини том маънодаги маърифатли кишиларнинг ақл-идрок ва заковати, иродасига боғлаб тушунгани учун ҳам воқеа-ҳодисалар моҳиятини аниқлашнинг кўзлаган эди.

Романни фикри оживимиз етгани қадар кўзатар эканмиз, Ҳамза Шарқ фалсафасида кенг ўрин олган инсоннинг ўз камчилиги ва нуқсонларидан фориғ бўлиб, руҳий покланиши — қатарсис таълимотини исломий маърифат билан боғлаб, диний-ахлоқий маънода тушунгани аён бўлади. Адиб инсон тўғуларининг тубанлашуvidан олижанобликкача бўлган бир неча даражаларини фарқлайди. Афтидан, қаҳрамонлар тушган ахлоқий вазият-ҳолатлар тасвири орқали китобхонга кечинмаларнинг айни бир персонажда физиологик синтезлашган ҳолда учрашини ўқитмоқчи, бунинг бадиий ифодаси орқали эса эстетик таъсир этмоқчи бўлади. Шу боис ҳам китобхон қалбига ахлоқий-маърифий мусаффолик бахш этишга уриниш адиб эстетикасининг асосини ташкил этади.

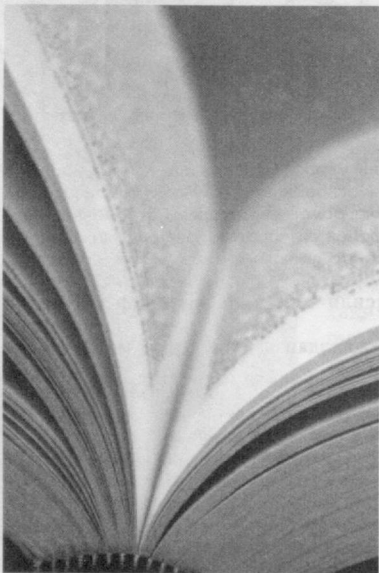
Шубҳасиз, бугунги тарихий шароитда инсон муаммоси тамомла янгича талкин қилинади. Инсонга хос бўлган туб хусусиятларнинг иродасидан, руҳий ва онг ости жараёнлари табиатидан изланади. Биз Ҳамза яратган қаҳрамонларнинг табиатини шу пайтгача ижтимоий маънодагина изоҳлаб келганлигимиз туфайли унинг моҳиятини аниқлаб, адиб кўзлаган мақсадга етиб бора олмаганимиз. Бу гап фақат Ҳамза яратган ўёки бу қаҳрамонгагина эмас, балки бизнинг адабий қаҳрамонларга бўлган умуммуносабатимизга ҳам бевосита тааллуқлидир.

Замоновий илм-фанда субъектив реаллигининг

ўрни тобора ортиб бораётгани боис, эндиликда илмий-адабий библиотечасий вазифаси ҳозирги замон илм-фани ютуқларига таяниб олиб боришмоғи зарур. Бинобарин, биз амалдаги тафаккур тарзимиизга ҳам муайян даражада танқидий қарашимиз, янгича мазмунга мос бўлган тадқиқот натижаларини ҳам эътироф этишимиз талаб этилади. Шубҳасиз, бу янги илмий тадқиқот методларининг аҳамиятини керагидан ортиқ даражада бўрттириш ва уларга ясама мисоллар ўйлаб топиш лозимлигини аниқлашмайди. Улар мазмунини жамият ва бутун инсоният муаммоларига, хусусан, адабиётшунослик масалаларига кўчириб, ўндан ижобий натижалар чиқаришга имкон берадиган ҳолатлардагина фанимиз методологиясига кириб келган янгиликлардан, хусусан, синергетика ва герменевтика ютуқларидан адабий-эстетик қарашларимизда истифода этиш лозим бўлади. Аммо "Янги саодат"да шундай образлар борки, улар талқинида маърифий дидактика етакчилиги, ахлоқий-таълимиий пафос кучлиги аққол кўзга ташланади. Марям, Рузвон ая, Ҳалимаҳоним каби образлар моҳиятидан келиб чиқиб, асарни илк ахлоқий-маърифий роман дейишимиз мумкин бўлади.

"Янги саодат" романи қаҳрамонларидан бири бўлган Марям сабр-тоқатли ва бардошли аёл. У фақирлик жафоси ўқларига кўксини қалқон қилиб, азоб-ўқубатларга чидайди. Келажакка умид билан қараб фарзандларини тарбиялайди. Ўқимишли, ақлу фикри комил Марям илм-маърифатни қадрлайди. Ҳамза унинг табиатида йўқолган давлатига комил фарзандлар орқали етишмоқ ҳаваси борлигига ҳам урғу беради.

Марям — умид ва қаноат соҳибаси. У ўзига талабгор бўлган айрим бойларнинг тақлиф ва довбатларини кескин инкор этади. Бунинг боиси биринчидан, юқорида таъкидлаганимиздай, истиқболдан умидворлик бўлса, иккинчидан, жоҳил эрдан "юроғи титраб" қолган аёлнинг фарзандлари тақдирини яна бир золим киши қўлига топшириш ва уларни илмдан бебаҳра қолдирмоқлиқни қабул қилмаслиги-



дир. Учинчидан, Марям қайнонаси Рувзон аяга кучли кўнгил боғлаган, унинг тизгинсиз меҳрига шафқат назари билан қарой оладиган аёлдир. Ун тўрт йил давомида ўғлидан тириклай ажралган мунгли аёлни ёлғиз ташлаб кетмоққа "жанооби ҳақдан шарм қилуб" яшайди. Бинобарин, Марям Аллоҳнинг иродаси ва тақдирнинг ҳукмига ризо бўлган мўминадир. Шу боис ҳам у қаноат билан яшайди, эртадан умидланади, тақдирга қарши исён қилмайди.

Ҳамза Марямнинг фақирона, ғарибона ҳаётини шунчаки баён қилмайди. Кўпинча қаҳрамонни ўз-ўзи билан ёлғиз қолдиради. Китобхонни унинг маънос ва ғамли қалбида кечган бир олам ҳис-туйғулар, фикрини банд этган тизгинсиз ҳаёллар оламига қўлайди. Бундай ҳолларда Марям ҳаёлида ўтмиш ҳаёти манзарали жонланади. Кўз ўнгидан илгириги тўкин ҳаётигина эмас, меҳрибон-мушфик ота-онаси ҳам бир-бир ўтади. Айтиш мумкинки, романда адиб маълум ҳаётда адабий монтаж усулидан ҳам фойдаланишга уринган. Бозан эса воқеаларни хотира ва тасаввурлар орқали беришга интилган. Марям тизгинсиз ҳаёллар оғушида, хотиралар гирдобидида қолганида руҳан эзिलाди. Мазкур ҳолатни адиб: "...тиззаси устиди ёмоққа эзилуб кетган жигаридан қон тиркираб чиқуб тўкилуб, ялтираб турган ҳасратлари кўз ёшлари бирдан юракларини сакратуб, боши айлануб, чок йўлини қоронғулик басуб, қўли қалтираб, игнаси тушуб, беш-ўн минут ўзидан кетуб, беҳуд бўлиб қоладиган вақтлари ҳам тез-тез воқе бўлмай турмас эди", — деб манзаралантиради.

Қаҳрамоннинг муайян вазият-ҳолатларда ўзини тутиши билан боғлиқ бу характерли психологик портрет тасвири орқали Ҳамза Марямнинг ташқи киффасида, хатти-ҳаракатларидаги ўзгаришларни тасвирлаб, унинг руҳий дунёсини очибга муваффақ бўлади. Тасвир деталларининг батафсил берилиши ёзувчининг Марям характерини имкон қадар тўлақонли ёритишга бўлган интилишига мос бўлиб, адибнинг услубий индивидуаллиги

ва маҳоратини яққол намоён этади.

Бундай ҳолларда Марям золим фалакдан норози бўлади. Ота-онасидан айириб етим қолдирган, мол-давлатидан мосуво қилиб, бир пайтлар ўз давлатхонасидан баҳраманд бўлиб юрган кишилар эшигиде ҳору зор айлаб, гўдаклари иқболининг таянчи бўлмиш отасини бераҳм ва золим қилган чархнинг кажрафтору қасоскорлигидан шикоят қилади. Гўё сабр-тоқати тугагандек туюлган ҳолларда ҳам қаҳрамон ўз тақдирдан буткул норизо бўлмайди. У теран эътиқод кишиси сифатида ўз-ўзини таҳлил этади.

"Мендан бирор хатолик ўтиб, Аллоҳнинг марҳаматидан қолмадиммикан?", — деган ҳаёлларга боради. Дардига малҳам бўлгувчи ул меҳрибон зотдангина марҳамат ва шафқат кутади. Яратганининг раҳмдиллиги ва ғамхўрлигига ишонади.

Адиб тапқинича, ҳақиқат субъективдир. Инсон психологияси ҳодисалар сабабини оқибатдан келтириб чиқара олмайди. Руҳият манзараларига мантиқ йўли билан етиб келиш мушкул. Шу боисдан ҳам инсоннинг руҳий дунёси фожиаларини тасвирлашга эътибор қаратиб, кишиларни қайта тарбиялаш мумкинлигига ишонган ёзувчи маълум маънода ўша даврда устувор бўлган тарихий жараёнда ақлнинг етакчилиги ҳақидаги қарашлардан бир қадар четга чиқади.

Ўзи ва оиласи ташвишларидан ортмайидан Марям характерига ҳиссий ҳолатларнинг қабарик ҳолда тасвирланиши, адибнинг аксарият қаҳрамонлари, айниқса, "Учрашув" романида ойдин кўрингандек, ҳаёлий дунёда яшашлари шундай фикрлашимизга туртки беради. "Янги саодат"да эса Ҳамза эстетик ақлдасига кўра инсон ҳаёти табиийликда олиб қаралади. Зурлик ва жабр-зулмни маърифат билан енгиб, озод, бахтиёр яшаш мумкинлиги ғояси илгари сурилади. Демак, адибнинг ҳаётга ва жамиятга муносабати тадрижийлик тамойилига асосланади.

Ҳамза романларида қаҳрамонларнинг сезги-ю кечинмалари, ҳаракат-қайфиятлари оламига шунинг учун ҳам эътибор қўйири-

ладики, ёзувчи оламнинг мавжудлигини шахсининг фаоллигига боғлаб талқин этади. У инсоннинг руҳий фаолиятини рационаллик доирасида эмас, балки кўпроқ ирфоний мазмунда англайди. Шу боисдан ҳам кўнгил ёруғ қаҳрамон Марям пок ниятлар билан руҳан ҳаққа интилади. Айтиш мумкинки, Марямнинг ҳилватдаги илтижолари руҳий ва қалбий ибодат ҳамдир. Марям ўз атрофидаги инсонларни севади, уларнинг хизматида бўлишдан оғринмайди. Барчасига меҳр-шафқат назари билан қарайди. Нодомат қомиди қолган онларида билли-билмай қилган гуноҳларидан фориғ бўлишни мақсад қилади. У вазиятнинг ўнгиланишига умид боғлайди. Фарзандларни ҳалоллик ва қомилликка ундайди. Жалолат зулмини ёриб ўтмоқ учун сабот билан додил интилади. Буларнинг барчаси Марямнинг чинакам басират соҳибаси — имони бут инсон эканлигини кўрсатади.

Демак, Марямнинг муайян вазиятларда қонли кўз ёшлар тўкиши ҳам шунчаки сентименталлик эмас, балки, бебаҳо неъмат бўлган умрининг ҳар бир лаҳзасини теран ҳис қилишдан, бой берилган онлар мазмунини англашдан келиб чиқади. Илло, қаҳрамоннинг зиддиятчи ўй-фикрлар гирдобидида қолиб, тавбани ихтиёр этмоғи ҳам имон тақозоси бўлиб, пировардига иродани қатъийлаштиради. Ироданинг жазми туфайли эса Марям амалий ҳаракатга шўнғийди. У яна ўз зиммасидаги инсоний бурчларини бажаришда давом этади.

Бинобарин, Аллоҳнинг ирода-сига ризо бўлган собира аёл сифатида намоён бўлади. Ўзининг соғинчу изтиробларини, ғам тикани билан мажруҳ бўлган маъзуна кўнглидаги кечинмаларини фарзандларига сездирмасликка тиришади. Ғариб кўнгилларни очик юз, ширин сўз, мулоим муомала билан юпатади. Уларнинг пешоналарини силаб, турфа меҳрибонликлар кўрсатади. Фарзандлар қалбига мунг, ҳасрат, кўзларига маъюслик гўборлари соя солмаслиги, ўз оталарига бўлган меҳрлари сўнмаслиги тилагида ўртанади.

Марямнинг Олимжон ва Хади-

чани юпатишидаги мана бундай инсоний меҳрга тўла лирик ҳарорат тафти китобхон қалбида ҳам аксадо бериб жаранглайди: "...Отам ўрнига Олимжоним, онам ўрнига Хадичахоним! Отангизни соғинганимдан йўғламасмон, ғарибчаларим, ўз ватанида мусофирчаларим! Отангиз ўлмасун, саломат бўлсун. Ман бори сизлар соғинурчилар деб йўғлайман. Ағинанг ўргулсун, кўзичоқларим. Ман нима қилай, худони иродаси шундоғ бўлса. Шоҳлар бир кун гадо бўлур, бизга ўхшаб. Гадолар бир кун шоҳ бўлур қолур, болажонларим. Банда дегонни сабрдан бошқа чораси йўқ".

Мактаб учун лозим бўлган нарсаларга қўли калталиқ қилган Марям интиҳосиз фикрлар гирдобида қолади. У охири муайян қарорга келади. Бисотидаги тўйларга киядиган камзул, кўйлак ва балдоғини сотмоқ ниятида ёшлиқдаги мактабдош дугонаси Ҳалимаҳоним олдига боради. Бу ҳаракатини зийрак Олимжондан пинҳон тутати. Ҳалимаҳоним ифбатли, дўстига муҳаббатли, илми кадрловчи, шафқатли аёл. У мактаб учун зарур дастурхон лозиматларини ўз ёнидан беради. Чунки дугонаси қалбини тушунади ва уни мушкул вазиятдан қутқаради. Бу ўринда ҳам Ҳамза ҳалқ достонларида учровчи адабий қаҳрамоннинг мактаб дўсти анъанавий мотивидан фойдаланади. Чунончи, Ҳалимаҳон тез-тез Марям ҳузурига чиқиб, рухий далдалар бериб туради. Олимжон нотоблигидан хабар топиши ҳамона ҳол сўраб чиқади, дугонаси оиласини чорасизлик ташвишидан ҳалос этади.

Романдаги Рузвон ая фарзанд доғида ўртанган аёл. У узун кечаларни турфа фикр-хаёлар билан тонга улайди. Бедарак кетган ўғлини, заифа танининг қуввати ва мадори, кўзининг оқу қораси бўлиши қарамоғида қолган уч моъсума тақдирини ўйлайди. Марямнинг ҳолини тушуниб, изтироб чекади. Келинининг кўз ёш тўкишла-

рини бир жихатдан хотинлар расми деб билса, иккинчи томондан Аллоҳга иптижо қилиб йўғлаб туришни кўнгилни юмшатиб турувчи амаллардан санайди. Шундай бўлса-да, Марямнинг бундай мунгли ҳолда болалар кўз ўнгига бўлиши дуруст эмаслигини англаб, уни дарҳол ташқарига чиқариб юборади. Ҳар иккала неварасини бағрига босади. Ҳатто уларга бироз пўписа ҳам қилган бўлади. Унинг "жон болаларим"лаб турган ҳолдаги қалб титроғида барча меҳрибон бувиларга хос инсоний меҳр-мурувват мужассам.

Рузвон ая Олимжон мактабда ушланиб қолиб, уйдагиларни оғохлантира олмаганида уни йўқолиб қолди, деб ўйлаб астойдил ғамга ботади. Маҳаллада юмуш билан банд бўлган Марямга энди нима дейман, деган чуқур андиша ва истихола ичида қолади. Паранжисини ёпишиб, бутун кўча-кўйни ахтариб чиқади. Невараси эртага мактабга чиқадиغان тунда эса келини билан бирга дастурхон тайёрлайди. Олимжонни ғул қилдириб, оҳорли кийимлар кийгазди. Алламаҳалда ётган бўлса-да, субҳидамда уйғониб, ибодатини адо этади. Келини тутқазган дастурхонларни олиб, қабатида невараси билан мактаб сари йўл олади. Олимжоннинг "бошим оғрийди"сидан хабар топиши ҳамона ибодатини-да унутиб, неварасини бағрига босади. "Кўзичоғим", "жоним болам"лаб айланиб-ўргилади. Ҳатто паришон ҳолга тушган бу кампир кўрқиб кетганидан Олимжонга келиши мумкин бўлган болоқазолар ўзига уришини тилайди. Унинг нуқул "онанг ўлсин", "онанг ўлсин"лаб туриши шундан. "Давъатнома" мазмунидан оғох бўлгач, "юрақлари тешулган" Рузвон тоғдек ғамлар остида эзилган ожиз кампирдан, дарднинг давосига малҳам изловчи оқила бувига — оиланинг сарварига айланади. Келини ва неварасини имтиҳон хижолатидан қут-қоради.

"Янги саодат"да ахлоқий-таъли-

мий масалаларни маърифий-дидактик тарзда баён этишдек маърифатпарварлик адабиётига хос хусусиятлар сақланган. Бироқ Ҳамза образларни имкон қадар реаллаштиришга, тасвир жараёнида қаҳрамон руҳиятига алоҳида эътибор беришга ҳаракат қилган. Қаҳрамонлар ҳаётини бутун мураккаблиги билан кенг кўламда ифода этган. Романга хос муҳим белгилар (оддий инсоннинг маиший ҳаётини тасвирлаш орқали ижтимоий ҳаёт ҳақидаги ўз эстетик идеалини ифодалаш, воқеат ҳаёт ва кундалиқ турмуш воқеаларига яқинлашиш, кенг эпиклики мумтоз адабиётга хос субъектив лирик ҳарорат билан омўхташтириш, инсон қалбини товланишларини бутун нозикликлари билан жилвалантиришга уриниш, шахс тақдири орқали довр характери кўрсатиш маҳорати)ни биринчилардан бўлиб тўғри ангаган ва амалда муваффақиятли қўллаган эди. Роман қаҳрамонларини инсоний муносабатлардаги инжа туйғулар самимиятига йўғириб тасвирлаш романда Ҳамза услубининг ўзига хос жиҳати сифатида намоён бўлади.

Ҳамза романда қаҳрамонларнинг тўқин ҳаётга етишувлари илм-маърифат тўғриси эканлигини нечоғлиқ таъкидлаган, асар ниҳоясида воқеа-ҳодисалар ривожига ҳеч қандай зиддиятнинг кўринмаслиги тўғриси романда ғоявий-бадий заифлик, юзакилик, бир қадар сунъийлик юзага келган. Муаллиф баён орқалигина ривожланувчи сюжетда характер ва воқеалар ўртасидаги муносабат тўла ифодаланмаган ўринларда, ҳодисалар тасвири тасвирчиликдан йироқлашади ҳамда ахборот тусини олади. Мазкур ахборотларда эса муаллифнинг характерларга бўлган кучли симпатияси ошқора кўриниб туради.

Исломжон ЁҚУБОВ,
доцент

Дунёнинг, тирикликнинг турфга юмушлари ичра ҳам алласи — оналик қўшиғини унутмаган, оиласини муқаддас салтанат деб билган ҳар бир аёл, она ўз хонадонининг фариштаси, ёруғ чирғидир. Бугунги сўзим — онажоним ҳақида.



ОНАМ ҚАЛБИ ОЛАМДОР

Эътибор Охунова Нодирабегим, Бобур ватани бўлмиш Андижондан. У санъаткорлар оиласида туғилди. Отаси, менинг бобом бастакор, элга манзур ҳофиз эдилар. Улар хонадонига китоб ичра кирган газал қўшиқ бўлиб атрофга тараларди. Бобом Қосимжон Охуновнинг Андижондаги шинам, сўлим боғида вилоятнинг фозил кишилари, бастакорлар, созандаalar, хонандаalar, шоирлар иштирокида тез-тез ўзига хос нафис мажлислар ўтказилар, бу давраларда газаллар ўқилиб, муҳокама қилинар, куйга солинади. Онам ана шундай муҳит таъсирида ўсди.

Биз фарзандлари қалбда адабиётга, санъатга бўлган меҳр ҳам онамнинг аллалари билан сингган бўлса, не ажаб!

**Хумо қушлар уйқуа,
Қояларга қўйиб бош.
Олам ширин уйқуа,
Уйқуа ётар қуёш.**

Бу — онамнинг алласи. Онамнинг аллалари, афсоналари бағрида биз лаҳзаларда улғайиб, Барчин, Алпомиш, Кунтуғмишларга айланиб қолар эдик...

Эрта тонгда бизни онам ёлган, танаққирдан янги узилган ноннинг хушбўйи уйғотар эди. Ҳозир ҳам онамнинг меҳнаткаш қўлларида англик, атрофларида келинлари парвона. Жаҳжи қулчалар энди набираларга аталган...

Гоҳо қайғулар, ўкинчлар бардошларимни имтиҳон қилганда онам салтанатига бош эгиб бораман. Ва ҳар гал ирмоқ бўлиб бориб, онам ҳузуридан дарё бўлиб қайтаман.

Онамнинг шеърлари. Уларни ўқир эканман, онамнинг юраги оламдек кенглигини англайман. Бу юракда фарзанду набираларни чин инсон қилиб тарбиялаш ташвиши, ёр-биродарларга садоқат тўйғуси, юрт тинчлиги ва эркин меҳнат нашидаси, ватандошларининг бахт-саодатли бўлиши қайғуси — барчаси бирдек мужассам. Бу олам ичра яна бир оламим — онажонимнинг босиб ўтган ҳаёт ўйлари ҳаёлимни олади...

...Бўлажак шоирнинг дастлабки шеърлари, мақолалари ўзи ўқиётган Ўрта Осиё Давлат университети (ҳозирги Миллий университет)нинг деворий газеталарида, кейинроқ республика матбуотида ёрптила бошлади. Дорилфунундан

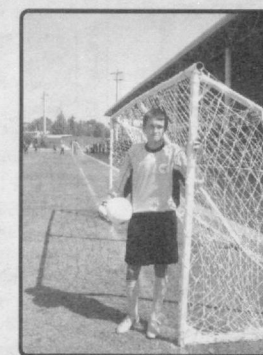
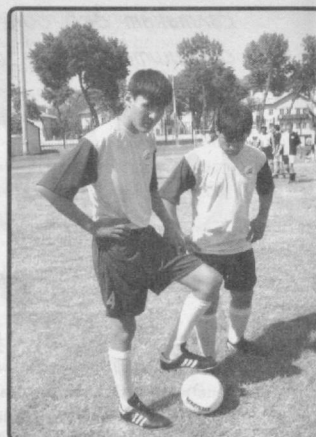
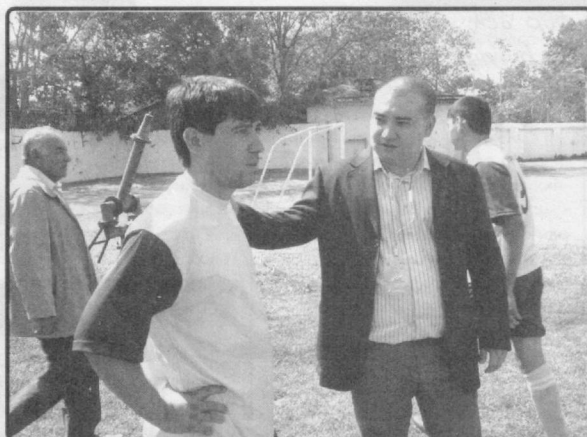
сўнг биринчи иш жойи — "Шарқ юлдузи" журналидаги қизгин ижодий муҳит ёш қалам соҳибасини ўз устида мутмасил ишлашга даъват этди. Айни шу йиллар унинг "Тонгла" номли шеърый тўплами нашрдан чиқди. Бу китобга ёшликнинг қувончлари, ёруғ ўйлари, самимияти нақшланган эди...

"Ўзбекистон овози" газетаси тахририятидаги фаолият шоира учун ҳаёт дорилфунуни бўлди, дейилса, хато бўлмас. Бу ердаги тажрибали журналист, адиблар таъсирида қалами чархланди. Газета йўланмаси билан кўп жойларда бўлди, далааларни кезди, қурчишларда бўлди, меҳнаткаш халқ ичига кириб борди. Ижодкорнинг жўшқин, ҳаяжон тўла мақолалари кўплаб газета ва журнал саҳифаларини бегади...

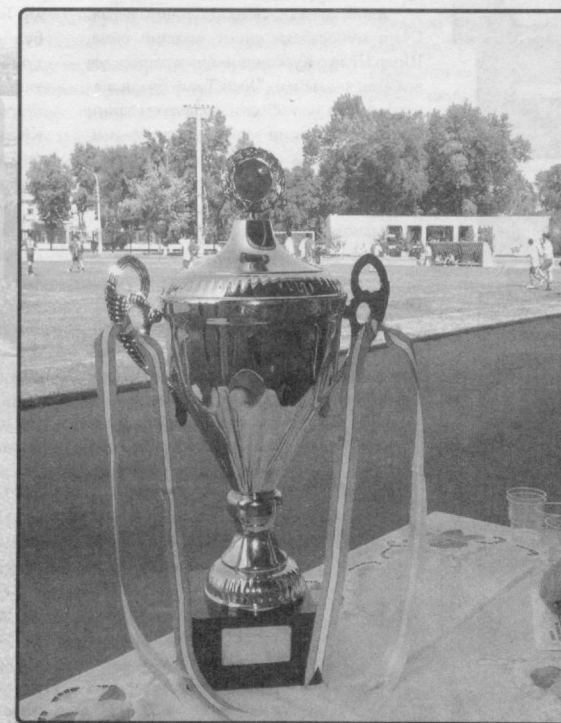
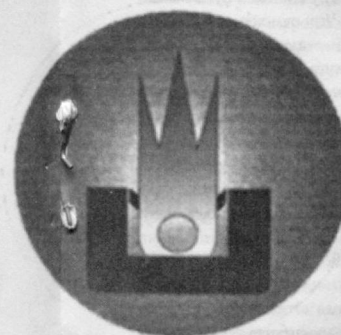
Онамнинг дилидаги тугёнларини шеърларидан ўқийман. Унинг пинҳоний ёнишларини қўшиқларга кўчган сатрлардан илғайман. Рисолалар, шеърый тўпламлар, бадиалар, ҳикоятларини ўқир эканман, онам умр дафтарларидаги биттиклар менинг-да юрагимдан жой олади. Онамнинг шеърларини мутлолаа қилиш, унинг газалларига басталанган қўшиқларни тинглашдан завқлроқ машғулотим йўқ. Онамнинг кўп йиллик ижод маҳсули бўлмиш китоблари жавонимнинг энг кўринарли жойида. "Опоққоқ шуъалар", "Кўнгул мулки", "Умр мазмуни", "Кўнгул дафтари", "Биллур қатралар", "Йўллар чорлар", "Мен тонгини уйғотдим" каби шеърый ва насрий тўпламлар, ҳажвий, болааларга аталган китоблар, таржима, шки жилдалик танланган асарлар, кейинги йилларда яратилган "Эй кўнгул, гул бўл", "Дил маҳзани ичра", "Биз сув ичган дарёлар"... Бу китоблар бир гўзал кўнгул мулки, қалб садолари. Менинг бойлигим улар.

Китоблар ёнида фотосуратлар. Суратлардан лаптофатли, гўзал чехра табассум ва меҳр билан боқди. Қараб тўймайман... Онам кўзларидаги сирли маънони, сеҳрли дунёни англашга интиламан... Мунис чехрасига нур бағишлаб турган онажонимнинг, ёниқ шоира, соҳир ижод соҳибасининг дунёдек кенг қадиға таъзим қиламан.

Нузора КАМОЛИДДИНОВА



Ҳаваскор футбол клублари
мусобақалари совриндорлари.
«Ўзбекистонда футболчилар
очик ҳиссдорлик жамияти
футболчилар жамоаси.



ДАВА

ДАВОМИ. Боши утган сонда

Асарлари назарга тушган адиб шахси ҳам эътиборда бўлади. Сўзи адабнинг ўзи! Ўзи адабнинг сўзи. Юлдузди онларда бу ўзликнинг басират кўзи очилади. Юракдаги кўзи чарақлайди. Лекин ўзи билан сўзи икки қутб эканларни кўриб, ёқа ушлайсан. Азалий Қонун ўзгариб, сўз вақтинча алдаш ва вақтдан ютиш учун изғиб юрган фириброқ бўладими? Ёлгон, ёлгон, фақат ёлгон сўзланаверади... Алдовлар ошкор бўладиган кун — Қиёматда бир-биримизнинг юзимишга қандай қарар эканмиз?! Кўзимиз кўзимизга тушганда, чеҳрамыз ёриша оладими?!

Тоғай Мурод ростгўй эди. Хато бўлсада, диалогини тилига чиқарувчи эди. Меҳрини ҳам, нафратини ҳам тап тортмай билдирувчи эди. Бу асарларининг ҳароратидан сезилади.

Адиб, аввало, сўзида туриши керак. Сўзга муносабати унинг шахсига ойна. Шоир Шуккур Қурбоннинг бир хотираси ҳеч эсимдан чиқмайди. "Мен Тоғай билан шаҳарнинг бир чеккасидаги ижарахона эшиги олдида кечга яқин учрашмоқчи бўладим. Аммо бормадим. Вой, бу Афандини... Балки Шуккур келиб қолар, деб ваъдалашган жойимишда тонггача мени куттибди".

Радиога ишлаб юрганимда Шуккур акага таклиф қилдим:

— Тоғай Мурод билан бир суҳбат қилиб бермайсизми?

Шуккур Қурбон олдимда адабнинг ҳонадонига сим қоқди. Тупша-тузук ҳол-аҳвол сўрашди. Аммо радио учун суҳбатлашиш таклифини айтиши билан, гўшакнинг у томонидан Шуккур ака кутмаган бир довул эсиб, суҳбатдошнинг узун, қалин қошлари янада ўсиб, кўз устига тушгандай бўлди. Бошини кўтарганда юзи қизариб, кайфияти бутунлай ўзгариб кеттанди. Гўшакдан эса тутаклиб кетган бир овоз нафратини баралла айтатгани эшитиларди. Биз ҳайрон бўлдик. Ҳатто Тоғай акадан бироз хафа ҳам.

Кейинчалик Маъсума опадан эшитсам, радионинг ўша пайтдаги бошлиқларидан бири

"Бу дунёда ўлиб бўлмади" романи қўлёзмасини олганча: "Мен ўқимагунимча эфирга берилмади", — дея икки-уч ой судраб, адабнинг гўзал ва ҳақгўй сўзини ерга урмоқчи бўлади... Аса адиб мард бўлади. Номарднинг амали, кучидан ҳайиқиб ўтирмайди. Ҳамиша рост сўзини айтди. Тоғай Мурод асарлари йиллаб ётса-да, рост гапидан қайтмади, амалдорларга қуллук қилмади, улардан қўрқмади. Бу фазилатсиз аса адиб ҳеч қачон ўзини намоён эта олмайди. Қўрқоқ адабнинг сўзи эса сариқ қақага арзимайди.

"Ойдинда юрган одамлар" қиссасининг қаҳрамони Қоплон: "Чин муҳаббат кўнгилда бўлади. Тилга чиқса, ёлгон бўлади", — дейди. Бу ниҳоятда қалби пок, меҳр-муҳаббати бетамъа кишининг самимий қарашини. Шу билан Тоғай ака одамни, миллатни, инсониятни қаҳрамон севиб кераклиги сирини очган. Одам муҳаббатсиз яшолмайди. Муҳаббатини изҳор этолмасдан ҳам яшолмайди. Тоғай Мурод асарлари ана шу муҳаббат бунёдидир. Шу муҳаббат изҳорининг хушбўй чаманзоридир. Қалбдан қалбга айтиш йўлини тошган, шу боис рост ва ёниқ кўнгил покликлари кўнгилни мафтун этади. Кўнгилни асир қилади. Адибга бундан бошқа ҳеч бир шону шуҳрат, мартаба ва мақтов керак эмаслигини ўзим гувоҳ бир воқеа мисолида ҳам айтишнинг ўрни келди.

1994 йилми ё 95 йил бошида Ўзбекилар уюшмасида "Ёшлик" да эндигина чиққан Тоғай Муроднинг "Отамдан қолган далалар" романи муносабати билан бир тадбир ўтказилаётган бўлди. Кеча кутилмаган тарзда бошланди. Уни очмоқчи деб ўйлаганимиз таниқли бир адабимиз минбарда туриб: "Тоғайникига ўхшаган асарни биз ҳам ёза оламиз, ёзганмиз ҳам", — деди-да, даврани бошқариш ўрнига йиғилишни ташлаб, жўнаб қолиди. У гўё шу билан йиғилишни "байкот" қилган, ҳамма тарқаб кетади, деб ўйлаган, балки бу асар тапашлишга арзимайди, менинг фикрим шу, демоқчи бўлганди...

Аммо ундан бошқа ҳеч ким кетмади, бир зумлик қарахликдан кейин давра қайта жонланди, минбарда айтилиши учун фикрлар кетидан фикрлар навбатга турди. Бироқ бу самимий юрак сўзларни маҳаллийчилигини енга олмаган, худбин ва ўзига бино қўйган ёзувчимиз эшитмагани каби Тоғай Муроднинг ўзи ҳам эшитгани йўқ. У йиғилишга таклиф этилганига қарамай, келмаганди.

ВАФО ФАЙЗУЛЛОХ



Тоғай ака рост гапни айтиб, эйтиқодини баралла изҳор қилиб, дўст ортигани каби душманларини ҳам шундан қўпайтирганга ўхшайди. Чин дўстлари ўзбек китобхони балки унга холис далад берган бўлса бордир, аммо модалар ёрдам беришни ҳаёлига ҳам келтирмагани аниқ, аммо сўнгги нуқтагача қайси содиқ ва вафодор дўсти унинг олдида турган экан... билмадим. Аммо душманлари инсонни шунчалик сева олиши ва миллатни шу даражада яхши билишини кўролмай қўйиб-пишдиларэй... Чалақўнғил, чалажон қаламқашлар уни ҳар лаҳза тўхтатиб қолишга уриниб, асабларини роса қақшатиб, ижодда шунчалик баррикент адибни ҳаётда шу даражада қуйган, жиззакчи ва одамови этмалариникин?!

Энди ўша кибрани адибимиз “биз ҳам ёзганмиз” деган “Отамдан қолган далаалар” ҳақидаги луқмаси ҳам адолатданми? Афсуски, ўзбек турмушини бор бўйи билан кўрсатишга уринар, имконияти энг улуғ жанр — роман дегулик асарлар адабиётимизда жуда оз. Қодирийнинг икки романи — 200 йил наридаги ҳаёт мисолида чинакам ўзбеконна фожиадан баҳс этади. Аммо унинг бош қаҳрамони Отабек савдогар, Анвар — мирзо; XX асрда энг узоқ давр зулмга маҳкум ўзбек қишлоғи, ўзбек деҳқонининг тақдири эса...

Чўлпоннинг “Кеча ва кундуз” романи унинг маънавий давомчиси, акс томони — янги шароитда Отабекнинг Мирёқубга эврилиши таассуротини ҳам уйғотади. Қодирий билан мусобақалашиб, ҳам ўн йил кейинги ўрганиш ва ўзлаштиришларни қўшиб Чўлпон реализмда бир қадам ола босган, қучайган психология, конкретлашган ҳаёлот орқали ўзбек романига янгиликлар киритган, уни шайқатсиз ва рангин ҳаётга яқинлаштирган эди. Аммо унинг иккинчи қисми қани? Бейхитёр ҳавла романчилигимиз йўлида янги довон — шу ўртада битилган “Сароб” келадигу, тасвири, руҳшўнослиги билан мафтун этса-да, ғояси дилага ғашлик солиб, миллий дард билан яшаганини ҳис қилмаймиз. Ундаги миллат дарди сиёсат ўлиги тағида кўмиб ташланган, гўё ўзбекалик сароб, у Саидийнинг ўлими, янада

тўғрироғи, уни қатл этишга ҳукм этади.

Бу чўнг юрак ҳасрати кейин Ойбек дилига из солди. “Қутлуғ қон”, “Навоий”. Улар ўзига хос, яхши романлар. Аммо ундаги ҳаёт... ишканжага олинган, хуружлар тазийқида қисилган манфур сиёсат қиличи тепасида нимага “марҳамат қилса”, шу тасвирга қўчган, холос.

Фақат 88-йили ёруғлик юзини қўрган Мурод Муҳаммад Дўстнинг “Лолазор” романида XX аср совет даври ўзбек ҳаёти нафаси уфурлади. Бу асардагина 50 йил ўтиб, Чўлпондан кейин услуб ва сўзда ўзбек романига янгилик қилишга уриниш сезилади. “Лолазор” жиддий романларимизнинг ҳажман энг қўлаамдори. Унда тирик, яшаган анчамунча кишиларнинг ҳаёт каби бетакрор образи, қисмати, ўтмиши ва келажати бор... Аммо бу асар ҳам миллатнинг қатта қисми ҳақида эмас, балки ижтимоий ва маънавий ҳаётида қандайдир из солган, доғ қолдирган зиёлилар қатламини баҳоли қудрат тадқиқ этади...

Ва ниҳоят, “Отамдан қолган далаалар”нинг кўз очиши... Қулиққа маҳкум этилган ўзбекнинг манғалайига 70 йил давомида ёзиб қўйилган битта ҳалол, ёзилган ҳўнари қолган эди — деҳқонлик. Биз ким бўламлиқ, қаерда туғилиб, қаерда яшамайлик деҳқон, Ўзбекистон пахтазор эди. Деҳқонча ўйлардик, пахтанинг бўйица келадир фикрларимизнинг бўйи. Қўлдормиз ҳам пахта, ёлгон ифтихоримиз ҳам пахта... Шаҳарда, дасттоҳ олдида ишласак ҳам, об-ҳаво яхши, йил ёғинли, серҳосил келсин, деб дуо қилар эдик. Аммо бу мавзуним ким романига биринчи марта тўлақонли асос қилиб олди? Тоғай Мурод. Ким ўша миллий руҳдаги, миллий дарди жанрқў ўзбекни, XX асрда қўл бўлиб, қалбини йўқотган, ўзини бой берган ўзбек образини тиклаб бера олди? “Мен ўзбекка ҳайкал қўяман”, — деб бу ишга мардона бел бовлаган Тоғай Муроднинг Деҳқонқўли тирик одам бўлди, ўзбекнинг дардидан нафас олди.



Албатта, “Отамдан қолган далаалар” “Лолазор” романи каби полифоник эмас, турли услублардан, икки хил воқеа йўналиши ва шунга яраша тасвир мароми, санъаткорликдан холи асар. Бироқ “Лолазор” да кўринмаган жуда кўп ўзбеконна хусусиятлар бўртиб, таъсирлангич қўлга ташланади.

Бир пайтлар Қодирий “Обид кетмон” повестини ёзиш ниятида от минганча деҳқонлар ҳаётини ўрганган эди. Аммо “Обид кетмон” шўро мафкура-сининг буюртма асари бўлгани боис муваффақиятли чиқмади. Бироқ кўп адиблар стол қучоқлаб, асар ёзишни “дўндирган” замонда “Обид кетмон” тажрибаси — Қодирий ибрати Тоғай Муродга сабоқ бўлган, қолаверса, Обид кетмон номи Жамолиддин кетмон номи топишда, Жамолиддин кетмон образини ҳаёлан тасаввур қилишга туртки бергандай тўлолади.

Тоғай ака “Отамдан қолган далаалар”ни ўтириб эмас, юриб, Тошкентда эмас, Сурхонда ёзди. Тузма ижодкорлиқни, деҳқонча ижодкорлиқни яна тиклади.

Нега бизда бошқа ишни йиғиштириб, ёзувими, ёзувчилигини қиладиган адиб йўқ даражада? Шу боис иқтидор бўлгани ҳолда, ёзгани шунга яраша адиб кам, йўқ ҳисоби. Адиб Олеша ҳикматиддек ёзувлик қисмат. Ҳаёт-мамонт ўртасидагина муъжиза яратди...



...Ўзим ҳам ўн уч ёшдан пахтадаги ҳамма ишларни қилганман. Ҳатто самолёт дори сепадиган далада байроқ кўтариб турганман. Аммо булар инсон ҳаётига ҳалокатли эканлиги, одамни ўлдирishi, энг армонли дараларга дучор қилиши мумкинлигини ўшанда қаердан билибман? Деҳқонқулнинг мактабдан пахтага чиқиши, дўсти Зиёдиннинг ўлими боғлиқ эпизодлар билан тўқнашганимдан кейин кўзларимдан тирқираб ёш чиқиб кетди. Мени ҳам ҳамқишлоқларим, қаттол тузум билиб-билимай ўлимга маҳкум этганини ҳис қилганимдаги даҳшатта тушганларим... Худо сақлабди, Худо! Худди шундай қанча-қанча Зиёдинлар-чи? Пушти куйиб, ўзи ногирон, ҳеч қаерга исми сизмаган бошқалар-чи?!

Оқин адиб Тоғай Мурод "Отамдан қолган далалар" романида қарийб чорак асрлик ўзбеклар ҳаётининг энг оғир човларини бор бўйи билан очди. Қаранг, боболаримиз ким эди — Жамолидин кетмон? Ақраб кўрбоши? Биз ким бўлдик? Деҳқонқул! Бу бизнинг болалик ва катталик замонимиздаги сийратимиз, ўзбекча майдалашшиш, руҳан адо бўлиш манзаралари эмасми? Рост, ҳозиргача ўзбек деҳқони, деҳқонқулаик психологияси жиҳиди очилган "Отамдан қолган далалар" романидан ўтадиган бирон бир асар ўқимадим...

Йиллар, замоналар ўтди, у одамлар

кетди, кетмоқда, далалар қолгани каби "Отамдан қолган далалар" ҳам яшайпти, яшайверади!

* * *

...Баҳор адоқлади. Кўклам оёғини чўзди. Қани кўксига гул-чечак таққан кунлар? Қани кўнгила гуза, алвон қадаҳ тутган лолалар? Пана-пастқамларда кечикиб очилган охириги лолақизғалдоқлар... Излаганда йўқ эди, энди одамлар тирикчиликларига уриб кетганда йўлга интизор қарайди. Жовдирабгина. Эртаиндин улар ҳам қовжирайди. Эртаиндин кўклам ҳаёли-да хотирадан кўтарилишга тушади. Нима қолади бизга? Нима қолади биздан?..

— Задар, — дейди лўли филмида бир бағри ёниқ киши давраларига кириб келган алап йигитга, — дилинда борини сўйла Задар, сен кетсанг, сўзинг биз билан яшайди.

Рост гап! Сўзда яшаш имкони бор. Ҳақиқатнинг абадияти сўзда. Меҳру муҳаббатнинг, вафо ва садоқатнинг умри узоқлиги сўзда. Шу боисми момо ва боболарнинг дили чўйда пишиб, бизга етган сўзларнинг ақабтовур довораклиги, варойиб оқиллиги, тасвирга сиймас сийрати, аломат сеҳри-саноати бор. Чинакам шоир уларга ёниқ умр ато этади. Ҳақиқий адиб асарида улар бор қурагини намён этади. Кўнгил шоҳлиги тахтига ўтиради.

Сўз ғам-ғусса, шод-хуррамлигини расионал айтишга имкон беради. Сўз одамларни уйғотадиган якка-ягона кўнглироқдир... Сўзлар бедор бўлади.

...Дарвоқе, оқин адиб, бахши шоир Тоғай Муроднинг илк ҳикоясидан сўнгги романи охириги жумласига-ча тилимиз балоғати, сўзимиз нафосатини кузатиш, томоша қилиб, мароқланиш мумкин. Тоғай Мурод миллатнинг боқий қадриятлари — инсонлик ўрни, ажиб урф-одатлари ҳимо-

яси учун қанча хизмат қилган бўлса, унинг тили софлиги, жиёлиси, оҳанги учун бундан кам бўлмаган қатъийлик билан курашди.

У сўзларни заргар каби тўплар экан, ҳар бир ҳудуднинг сўзлари ўша жой одамларининг қабл коди — қулфи дили эканлигини исботлади. Шу боис шева сўзлар, лаҳжавий иборалар чирой ё безак учунгина эмас, руҳиятнинг очкичи бўлиб ёзганларига кирди. Журжундан тушиги қолган тилалар — сўзларни хази-нага қайтарди.

Унинг насридаги ихчамлик ҳаёли кенг шеърятли лўндалигидир. У тасвирда жуда кўп сўз кетадиган ҳолатни ҳалқона бир ибора билан бериб, тасвири тасаввурга йўл очди. Унинг сўзлари бахшиёна сўзлар, куйловчи сўзлар. Руҳияти кенг, сермаёно сўзлар...

Тоғай Мурод тузган жумлалар, айтган фикрларининг катта қисми ҳикмат бўлиб таваллуд топади. Машғулотлари маърифаттўйлик. Улар Тоғай Мурод мақоллари.

Билмадим, балки тажриба сифатида ўзини оқлар, балки уриниш деб баҳоланар, у сўзлар яратди. Бошқа бир ҳолга олиб келди. Ва XX аср ўзбек адабиётида бунчалик бўртиб кўзга ташланмас лисоний ўзгаришлар, лисоний экспромптлар қилди. Аксарияти китобхонни завқлантиради, эътиборини тортади. Қуруқ тилда ёзишга ўргангандарнинг гашини келтиради...

Адиб бошқа тиллар тажовузида қисилган, эзилган адабий тилимиз дарди билан нафас олди. Даҳрий, худосиз жамият сургун қилган, бадарға этган, қата-қатагон қилмоқчи тақводор сўзларни, ботини ёруғ, умри узоқ сўзларнинг ҳимоячиси, дўсти ҳабиби каби асарларига олиб кирди. Бундан туркий ҳиссиётимиз жўш уради, эрқчи руҳиятимиз ҳаволанади.

"Юдузлар мангу ёнади" қиссасининг бошида бир атама келади: "тўй хўжаси". Бун бошқа ном билан ҳам атаса бўладими? Мумкиндай. Матн мазмунига ҳеч қанақа путур етмайди. Аммо бу атама асар руҳи учун зарур. Миллатнинг асл эътиқодини эслатиш учун керак. У 50 йилдан буён оқ калтак, қора калтак қилинган "хўжа" сўзини олиб



кириб, одамнинг фитрий идеалига эътиборни қаратади. Тоғай Муроднинг ишлатган асарият рангдор, сермаъно сўзлари ана шу бош маъно учун хизмат қилади. Инсоннинг ўзлгини эсга солади. Дунёга нега келганлигини билдириб қўяди. Бу жуда катта ҳиммат.

Худди шундай унинг асарлари орқали қалбга ўрнашган **“ит йиқилиш”, “қони торти”, “обтова”, “чигана”, “ғужмоқи бувай”, “ҳанги”, “чайла”, “ҳалатқ”, “гаркам”, “чорик”, “чўнқайма”, “уччога”, “аччиқ шапаоқ”, “аёбоз”, “эркакзот”, “чадворхона”, “жуҳуду атас”, “дибгузар”, “узанги йўдошлар”** каби минглаб тилимизда бор, лекин жуда кам ишлатилган бўлиб қолган тарзи аломат сўзлар, иборалар, назаримда, қарашда кенгайини, шаҳарда қишлоқни, муस्ताмакада мустақилик ҳаёлини беради.

Тоғай Мурод сўзларининг имкони кенг. Телтафҳм қарашлар сиқувиди тожигу арабий деб ёзувда қўймай, халқ тилида барҳайт кўпгина шева сўзлар — аслида тилимизни қувватлантириб, заҳирадаги аскардай адабий тилда ишлатиб қолган уста сўзларга, лаҳжавий ибораларга меҳри, қадр-дон муносабатда бўлади. Уларнинг юдуздай ёрув, чўр каби тафти эканлигини кўрсатади. Бир маъносиди қолган, аслида кўп маъноли сўзларнинг навбатиди икки, учинчи, аслида аслига яқин маъноларини ишлатади. **“Дўржи”, “эб-эй”, “шўйтиб-шўйтиб”, “эмчақдош”, “пошикаста”, “бинойи”, “мом”, “моёк поянаги”, “қади”, “ҳамсоя қўллар”, “гузнамак”, “ғалагов”, “хушрўй”, “мурдашўй”, “хайла”, “даст кўтармоқ”, “лаппи”, “говкалла”, “домангир”, “ҳароммағиз”, “тегсариб”, “бадрахона”, “чаллак”, “сағир”, “бузмакор”, “махиён”, “айна”, “аззанча”, “вахшимор”** каби юзлаб сўзлар келадик, бири асрлар давомида аждоқлар ўй-ҳаёлини кўтариб юрган бўлса, баъзиларини адиб озгина ишлов бериб аса маъносини тиклаган. Мисол учун **“Вахшшвор”** ни адиб **“Вахшшмор”** деб тўғрилади, аса маъноси аждақо, илонлар макони эканлигини тикилади...

Қолбуки, **“Ўзбек тилининг изоҳий луғати”** га кирмаган неча минглаб сўзларимиз йўқолиб борапти, истезмодан чиқиб, унутилиб кетяпти. Нега уларни асраб қолмаймиз? Нега бошқа миллатларда алақачон шакланган, ўтмишда ўзимизда ҳам бўлган луғатлар тузмаймиз? Ахир, энди ҳеч ким бунга монелик қилолмайдик-ку. Тилимизнинг бор кучи, сўзлари йиғилиб, китобларга муҳрлаб қўйилса, бундан фақат ютаимиз. Ахир ҳар бир сўзда, ҳар бир миллатнинг фақат унинг ўзига хос руҳий жараёна, ижтимоий-иқтисодий ҳаёти яшайди.

Тоғай Мурод асарларининг ўзи бир луғат. Уни тўлаб, шарҳлаб, чўкур изоҳлаб нашр қилинса, кўпгина унутилган ёхуд воҳа ва водийларимиздагина ишлатилиб, маҳаллий бўлиб қолмаган сўзларимиз адабий тилимиз хазинасини бойитиб, тилимизнинг кучига куч қўшади. Яна бир жиддий омили, адабшан янги сўзлар тилимиз тароватига ёт, ҳуснига дов, талаффузига беҳушов ажнабий сўзлар ўрнига тушиб, бу орқини муложа қилиши турган гап. Мана айримлари:

Керосин — **ер мойи**;
Шамол тўсувчи — **елпана**;
Зажиғалка — **ёндирғич**;
Шампун — **соч совуғ**;
Папка — **жуздон**;
Доска — **битик тахта**;
Сеялка — **уруғ сепгич**;
Лаб бўёқ — **лолаб** ва **қоказо**.

Тоғай Мурод матнда кўпгина **“га”** қўшимчасини тушириб қолдиради. Бу бошда ўринсиздай туюлади. Кишини дуауқанттиради. Нега бундай йўл тутди экан? Қандайдир аса қонунни адиб тикамоқчи бўлган! Шундан шахс ўй-фикри, қаҳрамонлар хатти-ҳаракатини тил билан эмас, дил билан, қалб билан ўқишга одатландим... Ёзувчи матн тузиш аса ўзбек насрида учратилмаган адабий ҳодиса...

Бир замондоши Абдулла Қодирийни шоирлиқни ҳавас қилиб юриб, шоир бўлолмай қолган, деган экан. Бу Қодирий насридаги шеърят мавжси ҳақида. Қодирий аса аса шоир эди. Чўнки Қодирий, Айтматов каби жуда бепоён қалбли адиблар асарларида сочилган

минглаб тўйгулар, юксак романтик ҳаёллар катта шоирларда ҳам сиёрак учрайди. Шоирлик сўзини сўзга уриштириб, қўфия қилиш эмас. Шоирлик — чинакам маънодаги ҳислар ва тўйгуларни уйонттириш, инсоннинг жўшқин, ғамгин ҳаёлига эрк беришдир. У ижодкор қалбининг миқёси билан белгиланади.

Ҳар қандай шоирда адиблик истезодди бўлади. Лекин жуда камдан кам адиба шоирлик иқтидори юзага чиқади. Тоғай Мурод шундай ижодкорлар сирасидан.

Айниқса, унинг қиссаларида фавқулодда ташбеҳлар гураси учрайди.

“Баҳор подасдан сўт ҳиди келди...” Наср сифатида бу гапни шўнчаки ўқийсиз. Аммо назм сифатида киши қалбини сархўш қилади. Ҳис-ақл биргаликда сўзлар ортдаги манзаралардан кўп ва хўп руҳланади.

Ўзимнинг тасавуридан бир улуш:

Баҳор подаси — бўлутлар. Аммо баҳорда икки хил бўлутлар рўй кўрсатади. Бирдан осмонда кўриниб, ана-мана дегунча осмонни қоплаб олиб, сес қўйиб беради. Улар яйловга эндигина етиб, ўтулашти ёпириладиган қўй-қўзининг ўзини наси. Баҳор подаси. Қолбуки сўт ҳидини оқ бўлутлар эсга солади. Демак, биргина шеърини жўмла-ташбеҳ — Тоғай Мурод насри ҳаёи майдонини кенгайтириб ташлайди. Китобхон ҳаёлот уфқларини очади. Икки, уч хил манзараларни бир йўла томоша қилишга имкон беради. Замин ва осмон орасига кўприк солади. Табиат ва жаҳият, инсон ва бориқнинг ўзвийлигини шеърини сўз, шеърини санъат билан камф этади.

Адиб насридаги бундай сатрларни мен шеърда ўқийман. Улардан шеърдек руҳланаман:

Уккағар қирлар ҳамон юксак-юксак...

Қишдан чопар келди...

Бу каби ташбеҳ-тасвир, баланд тўхтамлар энг қалтис муносабат нуқталарида, шўнчаки, ҳеч ҳам айтиб бўлмади ҳаёт шайқатсизликларини ҳам нафис, ҳам гўзал, ҳам орифона, ҳам дангал айтди-қўяди. Жуда дағал, фавқулодда фожиа, қўттилмаган эврилишлар ҳам ҳеч кимда шўбҳа уйғотмайдиган халқона



тарзда кифти кеатирилиб айтилар экан, бу чидовсиз воқеалик дилбар йўсида ҳам ақла, ҳам ҳисга босимини бўлиб ташлайди. Дард шавқ ботинида туради. Мусибатнинг гўзал, бетакрор ифодаси эзилганга руҳ, тик боқиш имконини беради. Нетадир Тоғай Мурод қаҳрамонлари оғир, фавқулодда лаҳзада **“ека-сидан нафас олади”**. Зиёдулла чавандоз отдан, Бўри полвон одамдан ҳеч қачон йиқилмайди — балки **“юлдуз санайди”**. Чунки жўнгина **“йиқилди”** сўзида **“юлдуз санаш”** ҳолатининг реализми ва романтикаси қасрдан бўлсин...

Тоғай ака табиатнинг ниҳоятда нозик кузатувчиси. Қовозни, қаламни асрайди, китобхон вақтини ундан ҳам. Лекин баззида бир жараён шакли билан икки жараёни тасаввур қилдиради. **“Ари уяси қунтабоқардай бўлади”**. Худди шу хабардан кейинги аксарият ўқувчи бу икки дунёдаги шаклан ўхшашлиқни сезиб қолади ва уни хотирасига нақшлайди.

Ана шундай бир дунё ҳолатининг иккинчисига кўчиши, катталашishi, моддий оламнинг ҳислаishi, ҳиссиётларнинг моддийлаштирилиши Тоғай Мурод сўзи, олами, тасвирини юза, ўрта, чуқур қатламларини ҳосил қилади. Ҳам прозаик, ҳам поэтик асар сифатида мутолаа қилишга имкон яратди.

Эл чехраси чечак бўлди, эл кўнгли кўклам бўлди.

Отамиз баҳор оралади.

Отамиз қирларга сизмай қолди.

Ҳикмат айтиш ҳамма шоиру адибга ҳам насиб этмайди. Кўп адиблар воқеа андармони, кўп шоирнинг чираниши кайфият ҳаяжонидан ортмайди. Маърифат, ибрат сифатида улардан ўрганиш, юракка нақшлаб қўйиш қийин. Тоғай Мурод насрида кишиларнинг оддий гапи гоҳида ҳикматдай қуйма. Инсонга ҳақ йўлни кўрсатади, аччиқ, шафқатсиз ҳақиқатларни айтишдан қочмайди. Ана шу фазли билан янада қудратли, таъсирчан, дилбар, қадрадон бўлади.

“Эркакмисан — оёғида тик турган эркак билан олиш!” Қанчалик адолатли ҳакамнинг гапи.

“Ўз аслига тортмаган, ўз аслини унутган одам одам эмас!”

Хўш, қандай қилиб одам бўлиш мумкин? **“Одам бўламан десангиз, эл гапига павро қилманг, аммо бепарвоба бўлманг”**.

Демак, адабиёт ҳеч нарса ўргатмайди, деганлар адашади. Балки тасвир танлови, қаҳрамонларнинг рост ўй-хаёлига кўра ё яхшиликдан ё... дарс бериши мумкин. Шунчаки бетараф асар бўлиши мумкин эмас. Тафаккурда бетарафлик йўқ. Ё маърифат ё жаҳолат. Донишманд адибгина ақлликни даъво қилмай ўқувчисини тарбиялайди. Китобхонини ўқити. Шунинг учун ҳам Тоғай Мурод қаҳрамонлари донишманд миллатдошлар каби фикрчан кишилар, улар

хаёлараст эмас, фикри бутун одамлар. Оламга, теваракка тўғри, одил, маърифатли фикр сочадилар. Бу одамларнинг оддий қизиқиши замирида инсон усталиги, унинг меҳнати мўъжизаси, кашфиёти ётибди. Мана, Зиёдулла каланинг фикрига қаранг: **“Биродарлар, ёмон гап ракетадан тез юради, яхши гап тошбақадан секин юради”**. Шу теран қараши билан у дунёнинг манаман деган олимлари — ракета ихтирочиларидан ҳам муҳимроқ ҳақиқатни кашф қилади. Жаҳолат ва маърифатнинг тарқалиш тезлигини адашмай ўлчади.

Рухшунослик инсон қалбини ниҳоятда нозик англашдир. Тоғай Мурод ҳикматларида ана шу теран рухшунослик, покиза бир ички кўз бор.

“Чин гаплар кўнгида бўлади”. Тоза кўнгли ҳақида бундан ошириб яна нима дейиш мумкин. Аллоҳнинг калами ҳақ! Аллоҳ ҳеч нарсангизга қарамайди. Фақат қалбга қарайди. Бу бир-биримизга муносабатда мезон бўлиши керак!

“Бўйдоқнинг ақли икки кўзида бўлади”. **“Аслини билмай сўз демаслар, наслини билмай қиз бермаслар”**. **“Одам умидини йўқотиб тамом бўлади”**.

Тоғай Мурод ўғитлари, ҳикматлари икки дунё оралаб, бу ёлгончи дунё худудларида қиқиб кетган.

“Асл инсоннинг баҳосини ўлим беради”. **“Бу дунёга келдингми? Энди яша. Тишни тишга қўйиб яша. Муштини тугиб-туғиб яша! Чидаб-чидаб яша! Яшашни чидаганга чиқарган. Бу дунёда ўлиб бўлмайди!”**

Армонсиз адиб, армонли инсон Тоғай Муродни Аллоҳ раҳматига олган бўлсин! Бу миллат, бу тил бор экан қиёмат қадар дийдорлашув, руҳият суҳбати, юрак гурунги давом этаверади. Дунёларда ўлим йўқ. Бир оламдан иккинчисига кўчиш бор. холос. Сафарингиз беҳатар бўлсин, Тоғай ака!

2005 йилнинг баҳори



хий асарларида мураккаблашиб, сайқалланиб борган.

Адабиётшунос Нурбой Абдулҳаким “Тафаккур” журналининг 2005 йил 2-сонига босилган “Биз қандай миллатмиз?” сарлавҳали мақоласида устоз Озод Шарафиддиновнинг қуйидаги гап-

**А, регулярно,
А, постоянно,
мендан ҳадеб шубҳа қилма, —**
ёки:

**Модний прикид, кўтарилган ёқа,
Ўнтағимда уяли алоқа.**

Бунақанги чучмал қўшиқлар ёш авлод орасида оммалашаётгани ачинарли ҳол. Шу тариха ёшларимиз “ғади-будур” тилга одатланиб, қўниқиб қолишади.

Қўшиқ — миллат маънавиятига тез таъсир қиладиган санъат тури.

тафраккур мезони

Маънавият, маданият ва ақлий салоҳиятнинг ўзига хос тарзда уйғунлашиб, сайқалланган менталитет, метин қадрият мақоми олишида бирламчи омил тил ҳисобланади. Тил миллатни миллатдан ажратиб турувчи соф белги. Қайси миллат ҳаёти, тарихий ривожланишини кузатмайлик, тил масаласида жуда ҳушёр иш олиб борилганига ғувоҳ бўламиз. Оддий мисол: “жадиллар отаси” Исмоил Гаспирали татар миллати йўқ бўлиб кетиш жараёни унинг ўз тилидан жудо қилишдан бошланишини аңглаб етиб, татар тилини қаттиқ ҳимоя қилган, тил тозалиги учун астойдил курашган эди. Чунончи, Мунаввар қори, Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон сингари улўғ адабларимиз ҳам ундан ибрат олган ҳолда ўзбек тили келажаги йўлида кўп тер тўкишди.

Жаҳон миқёсида “ўзбек маданияти” деган тушунча расман эътироф этилмаса-да, залвори Рим маданияти, Юнон маданиятидан асло қолишмайди. Ҳатто айрим но-зик жиҳатлари билан уларни дол қилиб қўяди ҳам. Бу тилда Рабғузий ижод қилган, Навоий ўз асарларини битган. Мирзо Бобур қалам тебратган. Бинобарин, ўзбек тили нақадар нафис, сўзларга, ибораларга бой эканига ўша даҳолар ижоди далилдор.

Ўзбек тилининг грамматик меъёрлари дастлаб Маҳмуд Қошғарий, Юсуф Хос Ҳожиб қолдирган меросларда ўз аксини топди. Қош-ғарийда ифода усули оддий, бадий тасаввур ихчам ҳолда бўлса, кейинчалик, Юсуф Хос Ҳожиб, Юғнакий, Саройи, Навоий, Ога-

ларини иқтибос сифатида келтиради: “Ўтмишдаги шон-шухрат, муваффақият ва парвозлар яхши нараса, албатта. Аммо улар шунақа нарасаки, ҳар бир янги авлод бу шухратга шухрат қўшиб турмаса, эски ютуқлар қаторини янгилари билан бойитиб бормаса, миллатнинг қаноти қайрилиб, парвози сусайиб қолади”.

Ана ўша иқтибосни шарҳлаётиб, мақола муаллифи кўпчиликнинг дилида юрган гапларни айтади: “... Мустақилликдан кейин она тилимиз ривожини учун муайян имкониятлар яратилди. Унга давлат тили мақоми берилди. Барча соҳалардаги иш юритиш ҳужжатлари ўзбек тилида олиб борилишига ўтиляпти, тилимизнинг расмий-идоравий услуби сезиларли даражада тақомиллашмоқда ва ҳоказо. Лекин тил шундай ҳодисаки, унинг ривожини учун қонунлар, фармонлар, қарорларнинг ўзигина камлик қилади. Шу миллатга мансуб ҳар бир шахсининг, зиёлининг фидойилиги, жонқуярлиги бўлмаса, бу борада мақсадга эришиб бўлмайди”.

Дарҳақиқат, шундай. Тил ривожини учун барчамиз масъулмиз. Лекин тан олиш жоизки, кейинги пайтларда она тил тараққиётига зиёлилар унчалик эътибор қаратишмапти. Айниқса, тилшунослар кутилганидек жиддий мақолалар билан жамоатчилик фикрини қўзғай олмаяптилар. Оқибатда ҳудба-ҳудуга ўзга тиллардаги сўзларни истемолга киритиш ҳоллари қўзғаланимоқда. Ёш хонандалар ижро этаётган қўшиқлар матнига диққат қилинг-а:

Бинобарин, қўшиқ қуйлайдиган санъаткор ўз она тилини пухта билмоғи шарт. Она тилида ёзилган асарларни мутлоа қилиб, кўнгил мулкига айлантирмоғи даркор. Шундагина айтганлари томошабин руҳиятидан ўрин эгаллайди, кайфиятини кўтарди. Афсуски, қўшиқчиларнинг аксарияти, айниқса, ёш эстрада хонандалари она тилимизни тузук билмайдилар. Жамоатчилик жойларида рус тилида гапиришади. Ўз фикр-мулоҳазаларини она тилида тугал ифода қилолмайдилар. Ўзбек тилида чиққан бадий асарларни ўқимайдилар. Миллий шеърий бобидаги тасаввурлари ниҳоятда қашшоқ. Шу боисдан қўлига тушган матнларни — даражасидан қатъий назар — қўшиқ қилиб ижро қилаверади. Бу эса миллат маънавиятга зиён келтиради.

Авлоний таъкидлаганидек, “Миллий тилни йўқотмак миллатнинг руҳини йўқотмакдир”. Шундай экан, зиёлиларимиз тил келажаги учун жонқуярлик кўрсатмоқчиликларини лозим. Бадий асарлар тарғиботи, олимларнинг телевиденида чиқишлари бу йўлда омил бўла олади. Зотан, тилимизни бизнинг ўзимиз етарлича қадрласаккина, бошқа миллат вакиллари ўзбек тилини ҳурмат қилади. Зеро, Юртбошимиз айтганидек, биз ҳеч кимдан кам эмасмиз, кам бўлмаймиз ҳам. Ушбу сўзларнинг исботи эса бизни ўзбек қилиб турган тилимизда, маънавий бойлигимизда бўлса, ажаб эмас.

**Ҳасанбой ТЕШАБОВЕВ,
Алишер Навоий номидаги
Адабиёт музейи аспиранти**

ЭЙ БАТАН

Эй Батан, бағрингда ёсдим йўқдир арпоқим менинг,
Шунингиз оғтинда қардан, жонга дарқоқим менинг.

Мил ёрар бол, тева тўла ян-яшил бог-роғларинг —
Олма-ю алқир, ақорзор шаққаристоним менинг.

Атир ақир шабада тўрса ҳузурбағи, дардга даво,
Рол этар кўзларинг бокса чил-чилистоним менинг.

Кекса-ю ёш айрағай, завқланур турмуш издан,
Чарғатас наводан қушлар булбулистоним менинг.

Истиқлол қўйи қулай зар соғиб остокида —
Мустақиллик ҳис дараған ортобистоним менинг.

Мен Расулий бахтиёрман, тил ўзбек фарзандиман,
Шу қўнлуғ дўғрим эрур шаймону жоним менинг.

Султон РАСУЛИЙ

ТИЛАК

Ёшар эга ҳис фотиҳ ҳис тақаллим, ширин суҳан,
Не бағл эрурким киши чил изғалиқим этса фан.
Ўшандай зот кўнли доим айроғ эрур қоралиқдан,
Ки кўнли тоғаларинг бағри муҳаббатга байан.
Аҳлиларинг босидан юрар айди элнинг равшан,
Ўшоз, эзгуликни ёмон кўздан асрагайсан.

Кел, эй рузнарвар насим, айм эй рузбахшигинг,
На ҳушдир инақдай пайин қулбағлар-на сийлашинг.
Набик теккан ер жон тоғар, эй насими сувзи сағар,
Бор ёнлай абад сенинг анбарга қирақашинг.

Қиш игра ҳам ёр кўнлини эй ваҳор, кўнли,
Кўнли облақонки зар дам эй шир, кўнли.
Иса сув кўнлидан кўнли қалосик тоғуси,
Бўи қалоскор ёлмоқдек савоёга ёр, кўнли.



Инсон таом билан тирик. У соғ-саломат яшаши ва ишлаши учун овқатланиши лозим. Ҳаётини фаолият учун зарур бўлган озуқа моддаларининг аҳамиятини яхши биламиз. Овқатланишгина организмнинг қувватини тиклаб туради. Таом одамнинг тана тўқималарини ва асаб тизимини, айниқса, бош мияни озуқа билан таъминлайди. Демак, тўғри овқатланиш маданияти ҳаётини заруратдир. Таомнинг таркиби ва миқдорига, сифати ва истеъмол таркибига эътибор қилинмаса, инсон саломатлигига жиддий путур етади. Мутахассислар фикрича, инсон ҳаёти давомида орттирган хасталикларнинг етмиш фонзи нотўғри овқатланиш туфайли келиб чиқаркан.

Таомлар ижобий ва салбий хусусиятларга эга. Унинг лаззати ва самарадорлиги таомнинг сифати ва масаллиги билан, айниқса, оқсилларга бойлиги билан изоҳланади. Гушт ажойиб оқсил булиб, таомни тотли қилади. Унинг таркибида турли аминокислоталар бор. Бу эса яхши узлаштириш учун организмга ёрдам беради. Бироқ меъёридан кўп гушт ейиш зарарлидир. Бу соҳадаги кузатишларга қўра, кўп гушт истеъмол қилиш организмда кислоталар ҳосил қилади, туз тўплайди. Оқибатда бугинлар хасталиги юз беради. Шунинг учун мутахассислар элик ёшдан ошган кишиларга кунига бир маҳал гуштли таом билан кифояланишларини маслаҳат беради.

Ун саккиз ёшдан қирқ ёшгача бўлган, фаол меҳнат қиладиган кишилар овқатини чегаралаб қўйишга зарурат йўқ. Лекин киши тулиша бошлагач, айниқса, қирқ ёшдан сўнг баъзи озуқаларни, масалан, ширинлик, нон,

СИҲАТИЛАСАНГ...



Бибисора ОТАЕВА

Олам жисни аро жон нузавбай,
Боши — ор, пошис, биждон нузавбай,
Ижодкори ишқ зам нузавбай ёзи,
Бўёғида соғич, нобон нузавбай.

Менга аён эди сенинг кимлигин.
Матна қиларингги билардим азан.
Ишдан кўрхундайин зайшар эдим.
Хуриб қўймасе деб вақтин беназан.

Болан, бу дунёдан теклик қидирна,
Билсанг, қабристонда тенг бўлмай одам.
Қарагин, қангалар осудалиқдир,
Бунда ҳисоби йўқ жонлар ётсе зам.

Во ажаб, инсонга бор-йўқ бишга йўл.
Келиш макзулидан кетишга қудар.
Му қилу кўтадақ йиллаб ўймасин,
Майлига душманлик бўлса зам агар.



Иброҳим ПАЙДО

Мен икки нарсадан кўн ажабдотман,
Бири — оқ белантак, бир — оқ қаран.
Некин ишқ оқликлар орасида-ти
Қаро рабшонлар бўлгани ёнок.

ёғ, мол ёғи, тухум ва гушт истеъмол қилишни секин-аста камайтиргани маъқул. Уларнинг урнига кимёвий моддалар таъсир қилмаган сабзавот, мева, усимлик ёғи, сут ёки балиқ маҳсулотлари, кукатлар тавсия этилади. Халқ табobati эса мунтазам ва меъёрида асал ва туршак еб туриш фойдали эканлигини уқтиради. Тадқиқотларга қўра, Ҳиндистоннинг шимолий қисмида яшовчи Хунза аҳолиси ўртача 110-120 йил умр қуришади. Улар гуштни камроқ, асал билан урикни кўпроқ ейишади.

Овқатланишнинг ҳам тартиб-қоидалари, мароми ва меъёри бор. Аввало озодалик, тозалик ва покликка эътибор бериш зарур. Бундан ташқари, тўғри овқатланиш режимида изчил амал қилиш лозим. Ахир, аллома Аҳмад Дониш: “Агар одам овқатланиш қоидаларига риоя қилса, 120 йил яшайди”, — деб бежизга айтмаган-ку.

Таомни шошилмай, осудалик билан, яхши чайнаб тановул қилган маъқул. Шундагина овқат тез ва яхши ҳазм бўлади, тишларимиз ва милкаримиз мустаҳкамланади. Акс ҳолда таомнинг сингиши ва ҳазм бўлиши қийин кечади. Шуни ҳам унутмаслик керакки, овқатланиш жараёнида ёки таом ейилганидан кейиноқ сув, чой ичиш тавсия қилинмайди. Чунки мет-

да шираси сусаяди, унинг таъсир кучи пасаяди. Натижада суюқлик аралашган озиқ моддалар меъдада керагича вақт сақланмайди. Ҳазм жараёни бузилади.

Хулаас, нотўғри овқатланиш оқибатида киши турли хасталикларга чалинади. Айниқса, ошқозон-ичак фаолияти бузилади.

Афсуски, кўпчилик овқатланиш маданияти ва саломатлик тигиенасига асал қилмайди. Бир вақтнинг ўзига қовурилган, қайнатилган гушт, ҳазми оғир таомларни бемалол истеъмол қилаверишади. Айниқса, тўйларда, гап-гаштакларда борини дастурхонга тўккан хонадон соҳибининг ҳурмати, қолаверса, қистови билан еявериш оқибатида жуда кўп касалликлар келиб чиқади. Бундай бетартиб, аралаш-қуралаш овқатланиш семиртириб юборади. Семириш натижасида қон айланиши, нафас олиш қийинлашади. Эрта қариш, узоқ юра олмаслик вужудга келади. Шунга қўра, оғир ҳазм бўладиган, серёғ овқатларга ружу қўйиш ўз-ўзига душманликдан бошқа нарсა эмас. Иложи борича, енгил ҳазм бўладиган, витаминларга бой таомларни истеъмол қилган маъқул. Қайнатилган, димланган, сабзавотли таомлар кундалик овқатларнинг асосини ташкил қилса, мақсада мувофиқ бўлади. Кукатлар ва салатлар ҳамшиша тушки ва кечки овқат би-

лан дастурхонга қўйилиши лозим. Яна шол-ғом ва қизил лавағи кундалик эҳтиёжга айланса, камқонлик ва камдармонлиқнинг олди олинади. Шунингдек, сут ва сут маҳсулотлари инсон организми учун жуда фойдали.

Таомларнинг хилма-хил бўлиши жуда муҳим. Доим бир хил овқатланиш, анча пайт оқ юриб, бирданига тўйиб овқатланиш, эскириб қолган овқатларни истеъмол қилиш, шошилиб овқатланиш ошқозоннинг қушандаси. Таомни ўта иссиқ ёки ўта совуқ ҳолда ейиш, шўр ва нордон егуликларнинг организмга салбий таъсири бор.

Овқат олдида ёки овқатланиш жараёнида спиртли ичимлик ичиш, чекиш мутлақо зарарли. Ичиш ва чекишнинг зараридан ташқари гуноҳи ҳам бор.

Овқатланиш пайтида гаплашиш, китоб ўқиш атрофдагиларга ҳам ёмон таъсир қилишини унутмаслик керак. Кўнига уч маҳал овқатнинг 30 фоизи нонуштага, 45-50 фоизи тушликка, 20 фоизи кечки овқатга тўғри келиши лозим. Кетма-кет овқатланиш ярамайди. Овқатланиш оралиғи камида икки соат бўлиши лозим. Саломатликнинг асоси тўғри овқатланиш экан, ўзимиз унга риоя қилайлик.

Зайниддин ИСАМУҲАМЕДОВ

ТОШКЕНТ ТУМАНИ

Жасур Ғуломов Тошкент тумани маданият ва спорт бўлимига бошлиқ этиб тайинланганида, унинг олдида кутубхоналар фондидини бойитиш, ўқувчиларга сифатли хизмат кўрсатишни йўлга қўйиш, маданият уйларини чинакам санъат ва маданият маскани даражасида қайта таъмирлаш, замонавий асбоб-ускуналар, анжомлар билан таъмирлаш каби муаммолар турганди.

Жасур ака мавжуд муаммоларни бартараф этишда биринчилардан бўлиб ташаббус кўрсатишни мақсадга мувофиқ, деб билди. Раҳбарлигининг дастлабки йилидаёқ кўзга кўринарли ютуқларга эришди. Бир қатор ҳомий ва ташаббускорлар кўмагида марказий кутубхонага компьютер олиб берилди, кутубхона тармоқлари китоб фонди бойитилди. Маданият ва

республика турнирларида ғолибликни қўлга киритиб, туманининг фахрли ёшларидан бирига айланди.

Маданият ва спорт бўлими томонидан жойларда ёшларга тўғри йўл кўрсатиш, уларни баркамол қилиб ўстириш мақсадида хайрли тадбирлар ўтказилмоқда.

Халқимизда излаган имкон топар, деган ҳикматли нақд бор. Тошкент тумани маданият ва спорт бўлими томонидан биринкетин қўлга киритилаётган ютуқлар ана шу нақлнинг жонли мисолидир.

БУЛУНҒУР ТУМАНИ

Булунғурликлар бир неча йиллардан бери маданият ва спорт соҳасида

Истиқлол йилларида барча соҳалар қатори маданият ва спорт ишлари бўйича ҳам қатор ислохотлар амалга оширилдики, мазкур ишларнинг натижаси бу соҳада эришилаётган ютуқларда яққол кўринади. Шу маънода, муҳбиримиз яқинда айрим вилоятлар Маданият ва спорт ишлари туман бўлимида бўлиб, уларнинг фаолияти билан танишиб қайтди. Қуйида бу бўлимларда олиб борилаётган хайрли тадбирлар билан танишасиз.

ИЗЛАГАН ИМКОН ТОПАР

спорт муассасаларида талаб ва эҳтиёжлардан келиб чиқиб, тўғра-рақлар ташкил этилди. Турли йўналишлар бўйича очилган компьютер курслари ёшларни касб-хунарга йўналтиришга салмоқли хисса қўшаётгани ҳам эътиборга лойиқ. Тошкент тумани аҳолиси учун ҳозирги кунда маданият ва спорт бўлими мутасаддилари сатъ-ҳаракатлари билан вилоят ва юртимизнинг диққатга сазовор жойлари, зиёратгоҳлари бўлиб саёҳатлар уюштириш йўлга қўйилган.

Тумандаги маданият ва спорт клублари аъзолари орасида нафақат туман, вилоят, балки республика миқёсида ном чиқарган ёшлар анчагина. Шулардан бири Нурбек Ҳабибуллаев бўлиб, у жорий йилда бўлиб ўтган "Турон" якка кураши бўйича вилоят ва

нафақат Самарқанд, балки республика миқёсида пешқадамликни қўлдан бермай келишмоқда. 2004 йилда тумanning "Чавқи" фольклор этнографик халқ ансамбли "Йилининг энг яхши фольклор этнографик жамоаси" деб топилди, "Олтин тор" дипломи билан тақдирланди. 2005 йил Жиззахда ўтказилган республика миқёсидаги халқ миллий ўйинлари ва спорт фестивалида булунғурлик Холиқ бобо Жайноқов ғолибликни қўлга киритди. Жорий йилда эса вилоят миқёсида ўтказилган "Диёр оҳанглари" кўрик-танловида Булунғур тумани санъаткорлари 1-ўринга сазовор бўлишди.

Яна шу йилда пойтахтимизнинг "Жар" спорт мажмуида бўлиб ўтган мусобақаларда булунғурлик таэквондочилар фахрли ўринларни эгаллашди. Ўсмирлар

ўртасида Бухорода ўтказилган Юнон-рум кураши халқаро турнирида Булунғурдан 8 нафар пахлавон муваффақиятли иштирок этишди.

Албатта, бундай ютуқларни қўлга киритиш ўз-ўзидан бўлмайди. Бу борада туманда маданият ва спорт соҳаларини ривожлантиришда бел боғлаб хизмат кўрсатаётган мутасаддилар меҳнатини алоҳида тилга олиш жоиз. Шу ўринда туман маданият ва спорт бўлими раҳбари Нурмамат Бойжўраев ҳақида икки оғиз сўз. Нурмамат ака Булунғурнинг Бешкўрғонидан. Ўз соҳасига сидқидилдан, масъулият билан ёндошиши туфайли эл орасида ҳурмат қозонди. Бугун Нурмамат Жўраев Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими, клуб ишлари аълочиси. Бироқ унинг назарида энг асосийси тумани аҳолисининг эъзозидир.

— Туманимизда маданият ва спорт соҳасида амалга оширилаётган ишлар, ҳал қилишимиз керак бўлган муаммолар талайгина, — дейди Нурмамат ака биз билан суҳбат чоғида. — Эришган ютуқларимиз билан қаноатланиб ўтира олмаймиз. Йилдан йилга туманимиз ёшлари орасидан истеъдодли, билим

ва тажрибага чанқоқ интилувчанлар сони ортиб бормоқда. Уларга ғамхўрлик кўрсатиш, тўғри таълим ва тарбия бериш олдимиздаги бурчимиздир.

Дарҳақиқат, мамлакатимиз келажаги ана шундай баркамол авлодлар қўлида. Шундай экан, туманда юртимиз эртаси хайрли бўлишини кўлаб бажарилаётган эзгу ишларга ривож тилаймиз.

ЖОМБОЙ ТУМАНИ

Маданият ва спортнинг мукамал такомиллашуви мамлакат нуфузини ошириш ва халқ маъёнини юксалтиришга бекиёс хизмат қилиб келган. Шу ўринда мазкур соҳаларни ривожлантиришга ҳисса қўшаётганларнинг меҳнатларини алоҳида тилга олиш жоиз.

Жомбой тумани маданият ва спорт ишлари бўлимига Асрор Бобоев раҳбарлик қилиб келмоқда. А.Бобоевнинг ўз соҳаси билимдонлиги, тадбиркорлиги, фаолиги, энг асосийси, Жомбойнинг туپроғи, суви ва ҳавосини, жомбойликларнинг кўнглидаги истақларини чуқур ҳис қила олиши туманда маданият ва спорт соҳаларида кўзга кўринарли ютуқларнинг қўлга киритилишига сабаб бўлмоқда.

Бугун туманда "Оқчашма" фолклор ансамбли, "Жомбой тароналари" халқ ансамбли, қаратэ, кўпқари ва миллий спорт турлари бўйича қатор клуб ва тўғарақлар иш олиб бормоқда.

Жорий йилда "Ўзбекистон — Ватаним меним" қўшиқ танловининг яқка ижро йўналишида жомбойликларнинг фахрли 2-ўринини қўлга киритгани, Жомбой қаратэ мактабининг 3 ўқувчиси ўсмирлар ўртасидаги республика танловида 1,2,3-ўринларни эгаллаганлари улоқ-кўпқари мусобақаларида туман чавандозларининг Марказий Осиё чемпионати совринига сазовор бўлгани туман маданият ва спорт ишлари бўлими фаолиятига берилган юксак баҳо десак, тўғри бўлади.

Узоқ йиллардан буён туман

аҳолисига хизмат қилиб келаётган кутубхоналарда олиб борилаётган ишлар ҳам таҳсинга лойиқ. Ҳозирги кунда туманда марказий кутубхонадан ташқари болаalar кутубхона бўлими ва 3 та тармоқ

кутубхоналари тумanning 125 мингта яқин аҳолисига хизмат кўрсатмоқда. Марказий кутубхона ҳамда болаalar кутубхона бўлими 56 та мактаб, 3 та касб-ҳунар коллежи ҳамда уларда фаолият кўрсатаётган 35 та тармоқ кутубхонасининг услубий маркази ҳисобланади. Бугун мазкур кутубхоналарнинг китоб фонди 331400 нусхага етган бўлиб, улар 37400 дан ортиқ доимий ўқувчиларига эга. Жорий йилда кутубхоналарга ҳомийлар томонидан 784 нусха китоблар тақдим этилди, 58 нусхадаги газета ва журналларга обуна қилинди.

Туманда истиқомат қилаётган болаажонлар қалбида китобларга меҳр-муҳаббат уйғотиш, болаalar адабиётдаги образлар билан мукамал танишувни йўлга қўйиш мақсадида кутубхоналар фаоллари савий-ҳаракати билан Қўғирчоқ театри ташкил этилиб, бир қатор эртаклар саҳналаштирилди ва болаalar эътиборига ҳавола этилди.

ЗАНГИОТА ТУМАНИ

Ҳамидулла Ҳабибуллаев Зангиота тумани маданият ва спорт бўлимини бошқараётганига кўп бўлгани йўқ. Лекин қисқа фурсат ичида у ўзининг раҳбарлик қобилиятини кўрсата олди. Халқ таъбири билан айтганда, ўттиз йилдан ортиқ давр мобайнида у мазкур соҳада ишлаб, унинг қозонида қайна-

ди. Ҳамидулла ака қаерда ишламасин, ишни ташкилотни моддий томондан оёққа турғазидан бошлайди. Тўғри-да, зарур шарт-шароитни вужудга келтирмасдан туриб, олдига қўйган эзгу мақсадларни амалга ошириш осон эмас.

Бугун Зангиота туманида 70 га яқин маданият ва спорт клублари, тўғарақлар фаолият олиб бормоқда. Уларга тумanning 1400 дан ортиқ ёшлари аъзо. Туман ёшларининг вилоят ва республика бўйича ўтказилиб келинаётган турли кўрик-танловларда ўз ўринларига эга эканликлари қувонарлидир.

"Ҳомийлар ва шифокорлар йили" муносабати билан туман маданият ва спорт бўлимида талай хайрли ишлар амалга оширилди. Яқинда туман кутубхоналари бўйлаб ўтказилган марафонда иштирок этган ҳомийлар томонидан китоб фондига янада бойиди. Бундан ташқари, туман маданият ва спорт муассасаларини таъмирлаш, замон талабидан келиб чиқиб жиҳозлаш ишларига ҳам чуқур эътибор қаратилган. "Ҳосил" халқ мақом ансамбли бугун нафақат Зангиотада, балки, вилоят миқёсида ҳам ўз мухлис-ларига эга. Туманда 3 та стадион, 11 та спорт ва маданият клуби, 1 та автоклуб ва болаalar санъат мактаби кизгин фаолият кўрсатмоқда.

Ҳайрам ДОНИЁРОВ



Ибриқ — Изомнинг лақаби. У дуч келган сал бунайроқ одамни бепи-сандалик билан: “Ҳей, ибриқ!” — деб чақиради. Лекин унга ҳеч ким, узинг ибриқсан, дейёлмайди. У сил касаллик-ларини даволаш диспансерининг бош врач. “Уҳ-ху” этиб йўталган одам бу диспансерга оёқ қўйса, эти дирил-лаб, сыяг зирқирайди.

Изом ибриқнинг хотини Бибиғул — лаборантка. Диспансерга келган одамнинг билагига учи ўтқир перо билан бир чизади-да, ташхис варағи-ни эрига беради. Изом ибриқ бешафқ-ат ҳукмини эълон қилади:

— Сал кечикиб келганимда, ту-залмас силга мубтало бўлар экансан.

Ибриқ “бемор”нинг кўкрак қафа-синиям қора қоғозга сувратини олди-ради. Магарам ишқали бўлмаса, бо-шқа бир касал кўкрак рентгенини “бемор” кўзи оладида ёруққа тутиб, қора нуқтлар туғрисиди узоқ гапи-ради. Даволанмаса, ўпқасидан ажра-шини таъкидлайди. Бундай муахши ташхисни эшитган ҳар қандай про-дали одамнинг ҳам қўл-оёғи бўшаши-ди, бирпасда “бинойидек” беморга ай-ланади-қўяди. Ана энди Изом ибриқ уни соға бошлайди. “Даволаб” бўлгач, қуюққина зиёфатини олади. Яна кўрганда: “Ҳа, ибриқ, бормисан, кўрин-майсан?”, — дея қўл учиди сўрашиб ҳам қўяди.

Танши-нотаниш бари унинг бу дашномига кўникиб кетган. Йўқса, «ибриқ» сўзининг ҳар кимга сабаб-бе-сабаб тақалавериши, авваламбор бепи-сандалик, қолаверса, ҳақоратлай гап, нега ки

ибриқ — қўл ювдирадиган сопол кўза. Лекин одамлар Изом ибриқнинг бу ухшатмасига чидашади, иссиқ жон, хасталаниши табиий.

Одамлар, айниқса, кўча-кўй Изом ибриқнинг яна бир бемаъни одамга кўникишган. У ҳеч кимни на меҳмон-дорчиликка, на тўй-маъракага, на ифторлиғу на бирор хайри-садақа бериб, уйига таклиф этмайди. Узи эса ҳеч қаердан қолмайди. Ис чиққан ер бўлса, ҳозир нозир. Яна ҳаммадан аввал, эртадан келиб, тўрда пан-насиҳат қилиб утиради.

Изом ибриқнинг олтимиш ёшдан ошганига ун йилга яқинлашиб қолди. Нафақат бирор қариндош-туққан, балки девор-дармиён кўшнилари ҳам яқин беш-ун йилда оёқ босиб ичкари кирмаган сирли ҳовлида эр-хотин ик-ков эл кўзидан пинҳон умргузаронлик қилади. Ўғли билан қизи катта бўлиш-гач, замона зайли боис ҳар томон-ларга учиб кетишди. Кўнгироқ қилиб ҳол-аҳвол сўрашсалар эҳтимол, лекин кетганларидан бери келиб, хабар ол-ганларини ҳеч ким кўрмаган.

Ибриқни-ку, тўй, маърака-маъжоз-да учратиб, салом-алик қилиб тури-шади, аммо хотини Бибиғул деярли кўринмайди. У на бирор марта қ ў ш и л а р танлашида нон ёлган, на туз ё гургурт сўраб чиқ-қан. Кўшнилари ҳам бу-лардан ҳеч нима сўрашмайди. Бу ху-сусида гап-сўз ҳ а м

қилишмайди, худди шундай бўлиши ке-ракдай.

Энг ажаблаларлиси, Изом ибриқ пенсия ёшдан анча ошиб кетган бўлса-да, катта бошлиқлар: “Курси-ни бўшатиб беринг”, — дейёлмайди. Узи: “Бир лўли кафтимиға қараб, тўксон ёшга кирасан, деган, пенсиядан оғиз очмаларинг”, — дермиш.

Юсуфали баобўр одам. Савлати-дан от хуркади. Ибриқ шундай одам-ниям шохини синдилади. Ибриқ, касал-сан деганидан кейин Юсуфали шаҳар-га бориб, бошқа шиfoxонада рент-ген қилдирган экан, у ерагилар соп-на-соғсан, дейишган. У рентген қорози-ни кўтариб Ибриқнинг олдига келса, у: “Мен ўзимни аппаратимдан бошқа-сига ишонмайман, бу алоҳида, сил ка-саллигини аниқлайдиган аппарат”, — дея шовқин кўтарган.

— Бор, ишонган одамларингга да-волам! Иккинчи бу ерга оёқ босма! — деган.

Бечора Юсуфали:

— Тавба қилдим, қайтиб олдим. Сиздан бошқага даволатмайман, — дея кечирим сўраб, Ибриқни зўрга эпакга келтирган. Кўп нарсалар со-вға қилган.

Шундай беҳосият бандалар ҳам яралар экан-да, дея одамлар ёқа уш-лайдилар. Ҳа, хўш, бегоналарни қўли-дан келганча аямай талайди, бетам-ма бир қадам ташламайди. Яқинла-рига-чи? Бари безор. Ёнига ўйламай-дилар. Бундан на Изом ибриқ, на хо-тини зиғирай азоб тортганини, очиқ кўнғил билан бирорта қариндошига қайишганини ҳеч ким кўрган эмас. Қишлоқдан паноҳ излаб келган синг-лиснинг ўғли, туққан жиянингини қўлига қараган Ибриқ, ётга холис-ан-лало хизмат қилармиди?!

Балки, бу янглиг тақабурлиғу иззатнафслик Ибриққа отамерослаир. Ахир унинг катта бобоси Ҳайдарбой-нинг подшо ҳукми билан озода бўлган қули эртаси ўйлаа хожасини кўриб,

салом йўқ, алик йўқ, осмондан нўстун ташлаганадай: “Ҳа, биродар, қалайсан энди, омонмисан?”

— деб сўрагани учун уйига келиб, кампирига: “Бундан буёғига яшашимдан маъни йўқ”, — де-гану ичкари кириб



Компн АВАЗ

Ҳикоя

ИБРИҚ

ётганича жон берган экан.

Кулм ўзини менга тенг тутмади, деб оламан кўз юган шухратпараст одамнинг невараси Изом ибриқнинг ҳоли не булар эди? Хўш, Ибриқ ота-бобосига тортган экан, хотини-чи? Хотини Бибиғул не Худо урган инсонки, муомалада Ибриқдан қолшмайди. Қовун қовундан ранг олади, деб бежиз айтмаган машоҳихлар. У эрини ўзининг Худоси деб билади. Бу яхши, аммо унинг кури билан болалари ота уйини тарқ этиб кетишиганига наҳотки, аёл бўла туриб бирор туки қимир этмаса, "бу қанадай яшаш, уйига ўт тушсин бундай турмушнинг", деб айюҳаннос солмайди? Балки ичидан исёни бўзгича келиб, ташқарига чиқаришга кучи етмаётгандай. Балки шундан юзлари сариқ, кўзлари муғлиқдир. Унинг эзилиб юришида қандайдир номукаммаллик борки, юрагини очиб, дардини тўкиб солмайди. Буни тушултириш қийин, ҳар на билгани ичмади.

Яқинда Бибиғул кетиб қолибди, дейишди. Ёлгон экан, анчайин хасталаниб, қўрқини кетганига шундай уйлашган. Уни шундай дажжол эр билан муроса қилиб яшашига сабаб не? Аёл бу жумбоқни ўзи билан қабрга олиб кетса, эҳтимол.

Бу воқеага салкам қирқ йил бўлади. Бибиғул хушурат, келишган эди. Ой деса ой, кун деса кун. Уни илк муҳаббатидан мусово этиб, Изомга бердилар. Қанадай сархуш эди унгача тонглор. Баҳор шалоласидай серзавқ, субҳи сабодай шўхчан, қанот чикариб учигша шайланган бетизгин асовга тушов урдилар. Тақдирга тан бермоқчи бўлди-ю, Уни ўйлаверди. Кетиб қолшига юраги доғ бермади. Ота-онасини ўйлади. Ўзини ўйлай олмади. Барибир, Уни кўз олдидан кеткизолмади.

Иил ўтмаси, Бибиғулнинг бўйида бўла қолмади. Ҳамшираларни биптириб, эри билан бирга ишлай бошлади. Уни ёдидан чиқараётган эди, армия хизматида кетишидан олдин бирров олдиға кириди-ю, ярасини янгиллади. Қанадай қилиб кўчоғига оптиди, қанадай қилиб бўйнига осилди — бир Яратганга аён. Унинг таниш ҳидидан маст, кечкүрүн учрашувга чиқшига рози бўлди.

Бибиғулнинг кўзидаги безовталикни Изом сезди, лекин бу қаар беволлиғи ҳақида ўйлашга ғурури ўй қўймади.

— Ўйга бориб келаман, — деди кечроққа бориб Бибиғул синиқ овозда.

— Яқинда бориб келган эдинг-ку? — сичковлик билан сўради Изом.

— Кеча ёмон туш кўрдим.

— Тушнинг ёмони бўлмайди, яхшиликка ўйиш керак. Эртага ўзим олиб бораман, вақтим бор. Бугун навбатчиман, биласан.

— Майли.

Бибиғул тил учда "майли" деган эканми, қоронғи тушиши билан уйдан қанадай чиқганини билмади. Уни муҳаббатга судраб кетди... Тонгга яқин уйига келди. Наридан-бери чой ичиб ишига жўнади.

Навбатчиликдан чарчаб, кўзлари қизарган Изом хотинининг юзидаги хушхольликдан этти бир сескангандай бўлди, аммо беморларга андармон бўлганича, сўнг эътибор қилмади. Кечада ҳаммасидан ошиб тушди. Бибиғул қоронғи тушар-тушмас кўрпага кириб, донг қотганча ухлаб қолди. Чироқниям ўчирмабди. Изом сочлари кўкрагига ёйилиб ётган хотинига бир сузланиб қаради-да, эрталабки дилхиралиги бош кўтарди. "Бу недан бунча хушхоль ухлайпти?" Ғуноҳи бешарг Изом ибриқнинг қалбидан миясига ўрналаб, аста пармалай бошлади.

Шундай ҳам одамовироқ Ибриқ аста-секин ҳаммадан чеплана бошлади. Гумондорлик бошини тамоман гаранг қилди. Ўзи хоҳлаб ўйланган Бибиғулнинг ҳар қадамидан ишқал топа бошлади. На ишида унум бор, на уйда ҳаловат.

Бибиғул эса вужудига ўйонган яралиш ҳиссиёти билан учиб юрибди. Бир тонг у суюниб эрига юзланди:

— Суюнчи беринг! Бола кўрамир, шеклиди!

Ибриқнинг юзи бир ёришди-ю, тезда туналашди.

— Тугилсин, кўрамир, — деди.

Бибиғулнинг қувончи ҳавода қалқиб кетди. Кейин хат устида қўлга тушди. Ўша кунни иш билан марказий ишфохонага кетган Изомнинг боргидан келгани тез бўлди. У хотинини бирор кирганини сезмас даражада эшикка тескари ўтириб ўқиётган хатига орқадан келиб кўз ташлади. Итудаллӣям — Бибиғул сезмади. Сўнг хатини унинг қўлидан аста сугуриб олди. Хатни нафас чиқармай бир бошдан ўқиди ва ҳуши бошидан учди. Эшикни ичидан қулфлади. Сўнг яшин

тезлигида хотининг сочидан товлаб, калтаклай бошлади. Бибиғул нафас чиқармади. Изом оёқлари оргунча тепкилади. Боланинг тушишини хоҳлаб тепкилади. Бибиғул кўкармаслиги учун имкони етганча юз-кўзларини бекитди, холос.

Бибиғул қаҳрлидан онасиникига кетмади. Отпаси касалмани, чилдай олмайди, деди. Эрининг бари дашномларига чилдай, ҳеч нимани бўйнига олмади. Қорнига тепки еганида бирров қайгурган эди, йўқ, Худо бераман деса, ҳеч гап эмас экан — кўчқордай ўғил туғди. Ибриқ одамлар кўзича туғруқхонага бориш, аммо эл ўғиб, кўзойдин қилмади.

Баъзан: "Балки чакки гумонсираб, азобланаётгандайман", — дея ўйлайди. Ўғлига қараб, ўзини кўргандай бўлади. Барибир, Бибиғул бўйнига олмагани, хат шунчаки ҳамсинфлик, ёшлик ҳаваслари дегани билан, эл-элчилик, орқаваротмаан эшитган, юрагининг тубида гумон бор. Болани кўпам эркалаб, қўлга олавермайди. Лекин Бибиғул аниқ билади, нораства — муҳаббат фарзанди.

Бибиғулнинг севиқлиси армиядан қайтган:

— Изомдан чиққин, ўзим оламан, ахир, ўғил меники-ку! — деди.

— Йўқ, ўғил эримдан, бу фикрни бошлиқнингдан чиқариб ташлаган, — деди Бибиғул. Рози бўлмади. Аммо ўрганган кўнгул қўймаз экан, яна ўзини Унинг кўчоғида кўрди, ақлини ўйқотди, қизини туғди. Икки учрашганда икки фарзанд. У қанча зорланса ҳам Бибиғул қайтиб учрашмади. Ҳаёти ҳам бир тақовулда — зерикарли, бемуҳаббат ўтди, ҳисоб.

Изом ибриқ ҳам тақдирга тан берди. Аммо хотинига хотинин деб қарамасди. Аламини ишдан, одамлардан олди.

Ёшликдаги ҳавасли кунларини эслабми, Изом пайғамбар ёшга етганда эл-элотни яна бир бор ҳайратга солди. Неча йиллардан бери сув келмай кўмилиб ётган эшигга оладаги ариқча бўйига бирварақайига ўн-ўн беш туп чинор экли. Ичкаридан, водопрвод сувидан олиб чиқиб, чинорлар тағига қўйиб турди. Енгил машинаси бор чап ён қўшини-ку, Изом ибриқнинг одам бўлиб қолганига боши осмонга етими, кунора соҳиб қўздан пилхона чинорларга сув қўйиб, тағига оз-оз ўғит солиб, уларни қулоқ-

ларидан чўзгандай парваришига кўмаклашди. Чинорлар ҳам тез орада бўй чўзиб, бўйрадай жойга соя бера бошлади. Кўшини чет чинорнинг шапалоқдай соясига машинасини ҳар гал қўйганида Ибриқнинг ота-бобоси руҳига дуолар қилиб юрди.

Бахланнинг боғи кўкармас, деганлари бекор экан, беш-олти йилда Ибриқнинг чинорлари бир кунда икки мартагина очилиб-ёпилаётган кўкмиш тур ранги ўчиб кетган, бир ёни сал қийшайибқиратган дарвозани, неча йиллардан бери оҳак кўрмаган настак деворни кўзга кўрими, йиллаб супурги тегмайдиган эшик олдини сўлим гўшага айлантди. Ён кўшини машинаси сояда турганидан, болаларнинг чинорлар тагида яўраб ўйнашидан вақти чоғ.

Бироқ Ибриқнинг кейинги кунларда қўшиннинг хуш кайфиятидан таъби тирриқ бўлаётти. У эккан чинорлар тагида бемалол машинасини қўлиб, уйига керилиб кириб-чиқиб юрибди. Ибриқнинг ҳаловати бузилди. Айниқса, кўчанинг майда-йирқ бари болалари шу жойга йиғилиб, шовқин-сурон кўтаришлариға чидаи етмади унинг. Бу қандай беодоллик. Бировнинг чинорини ўзиникидай қилиб, тагида яўраб ўтиришса-я! Йўқ, бунга чек қўйиш лозим!

Ёзининг жазирама иссиқ кун Ибриқнинг қўлида арра, болта кўрган одамлар аввалига ҳайрон бўлишди, кейин у эшиге олашга чинорларни бирин-кетин чола бошлагач, баттар ҳайратланишди. Энда гуркираб, усиб келаятган чинорларни тубидан болталаб, кесаятган Ибриқдан шижра-нишди, лекин унинг жанжални текин сотиб олиш феълини билганлари учун бир оғиз индашмади.

Ибриқ еттигата чинорни кесганидан кейин аллечуқ ҳолсизлангандай бўлди. Эгидан эски қорамтир кўйлаги ёқаларини ечиб, деворга астагина суняиб ўтирди. Муздакнига сув ичгиси келди. Аксига олгандай хотини Бибиғул юраги хасталаниб, кечадан олдинги кунни марказий касалхонага тушган. Унинг орқасидан ҳам боролгани йўқ. Ўзим салкам дўхтир, шунча йил диспансерда ишлаб келаяпти. У ердаги врачлар билан тил топишиб кетади, овқатгаям зор бўлмайди, деган тасаллида ўзини оқлагандай бўлади.

Танидаги тер совуғач, Ибриқ ўрнидан туриб, ичкари кирмоқчи, бир хўплам сув ичмоқчи бўлди, бироқ оёқ-қўллари ўзига бўйсунмади. Ўрнидан кўзгалолмади. У ҳали бошига тушган оғир юк салмоғини тўлиқ англаб етмади, балки англагиси келмади. Чинорга суняиб турай деса, рўпарасидагини ҳам туби билан кесган. Наригиси — ҳали кесилмагани олисроқда. У тирсагини деворга бериб турмоқчи бўлди, қўлига ҳасса олиш у ёқда турсин, тиззасига сунямай ўрнидан даст туриб юрган одам бир нафасда ошз, нопавон ҳолга тушиб қолганга ақли бовар қилмади. Наҳотки?.. Йўқ, сал дамимни ростилаб олай, ўрнидан туриб кетаман, дея ўйлаб яна пича ўтиради. Аммо шу ўтиришида юраги ўйнаб, қайт қилгиси келди. У ёқ-бу ёққа аланглаб қаради. Кўча бўм-бўш, ҳеч ким кўринмайди. Қўшиннинг болалари ҳам кўриниш беришмаяпти. Унинг хўрлиги келди. Ҳеч ким кўринмас-да, қўқирмоқчи бўлди. Қайда, нафаси қайчиб кетди. Сўнг бир томонга қийшайётганини пайқайди. У ёғини эслолмайди...

Одамлар кечга томон Ибриқнинг музраб ётганини кўришди. Бироқ ҳеч ким унинг фалаж бўлиб қолганини билмасди. Ниҳоят, ён қўшини нима бўлса бўлар, деб сал бериққондан овоз берди:

— Изом ака, Изом ака!

Ибриқдан садо бўлмади.

Шундан кейингина у бошқа қўшинларга хабар берди. Кўплаб-кўмаклаб, Ибриқни ичкарига олмоқчи бўлишди. Не кўз билан кўрсинарми, дарвоза орқаси ҳандақ қилиб қовланган экан. Тилдан қолган Ибриқни девор ёқалаб сўқмоқ йўлдан ётоқхонасига олиб киришди. Бир-бировидан Бибиғулни суриштиришди, диспансерга қўнғироқ қилишди. Уни марказий касалхонада давоаланмаётганини шунда билишди. Уй-қизига хабар қилай дейишса, уларнинг турар жойини билишмайди. Шаҳардаги узоқ қариндошларига хабар беришни чоп ёндаги қўшини ўз зиммасига олди.

Кўни-қўшинлар кўримсиз, қаровсиз боғ саҳнига қараб эзилишди: ҳамма ёқда кераксиз темир-терсақлар уюми, тошу кум, ёввойи ўт босган йўлакларда кўрт еган олмалар чириб ётибди. Одамларни қон қақшатиб йиққан

мол-мулки шуми? Бетаъма бир қадам ташламаган инсоннинг у дунёдан таъмаси не экан?

Ибриқнинг кесган чинорларини санадилар — еттигата экан. Кимдир ёшини қайтарай — етмиш! Кимдир уни: "Тўқсонга қираман, деб юрганли", — деди. Маҳалла оқсоқоли бир калима билан мухтасар этди:

— Еттинчи чинорда экан-да жон.

— Ҳали тирик одамга жаноза ўқиш дурустмас.

Юсуфалининг гапи ҳеч кимга ёқин қирамади. "Тез ёраман"ни чақирдилар. Дўхтирлар келиб, кўп қарашқ қилдилар, фойдаси бўлмади, лекин негадир уни касалхонага олиб кетмадилар. Диспансер хошимларидан баъзилари келдилар. Улар ҳам қайғуриб бош чайкаганча бир-бир тарқалишди.

Юзлари дардан сарғайган Бибиғул касалхонани ташлаб келди. Ўғли, қизи, келини, куёви етиб келишди. Уларнинг ҳеч бирини Ибриқ кетмади. У шу ётганича, ўзига келмай, йиқилганининг еттинчи кун оламдан ўтди.

Ўлиқни эгаси кўмади, келганлар фотиҳа ўқиб кетади, деганларича бор экан. Ибриқ — майитнинг эгаси эл-элот бўлди. Дарвоза орқасигаги ҳандақни кўммагуналарича тобутни киргизиб-чиқариб бўлмади. Жаноза кунча боғни ёввойи ўтлардан тозалаб, ялаб-юлқадилар.

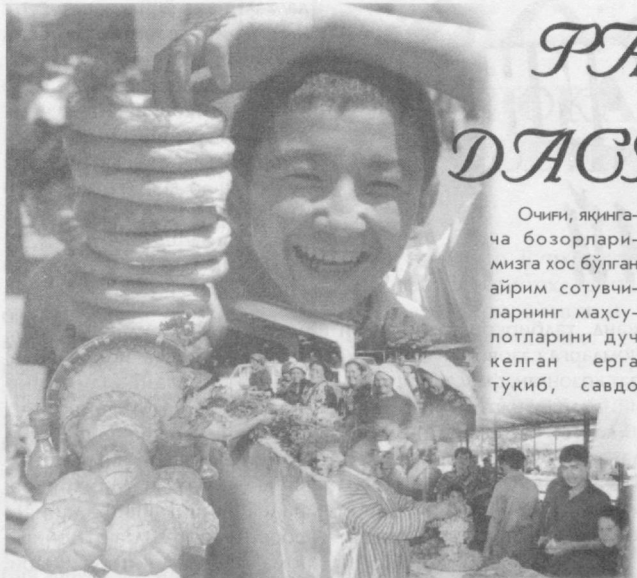
Бибиғул эри билан бирга қилган ёмонлиқларига қайтаётган яхшиликлар олашда эзилиб, ютоқчи-ютоқчи йўғлади. Эшик олдига беани боғлаб турган ўғли бу хоксор одамларга қандай миннатдорчилик билдиришини ўйлаб, ожизларча кўзёшларини артди. Унинг юрагида ота уйини обода қилиш, эл яхшиликига муносиб жавоб қайтариш учун шу ерда қолиш нияти жунбушга келганидан, киналик қони тўкилган ерга ўзига меҳру муҳаббат билан боқди. Оқсоқолнинг талмовсираб гапирганига хайрихоҳлик ила жавоб қилади:

— Уйнинг чирогини ўчирмасмиз, ота.

— Боракалло, ўғлим, — деди оқсоқол суюнб.

Жанозадан кейин яна оқсоқол армонли доғишлик қилди:

— Охиратини берсин, деганларида ҳикмат кўп экан. Лекин бу пурмаёно ҳикматини Изом ибриқ тушунмай кетди, болалари тушунар...



ФАЙЗЛИ ДАСТУРХОН

Очиғи, яқинча бозорларимизга хос бўлган айрим сотувчиларнинг маҳсулотларини дуч келган ерга тўкиб, савдо

ди. Бундан ташқари ўйдим-чуқур жойларни асфалтлаш, иншоотларни таъмирлаш каби кўплаб ишлар ҳам амалга оширилди.

Умуман, бозор ҳудудига разм солиб, ҳар қадамда ижобий ўзгаришларни кўриш мумкин. Бозорга кираверишдаги шарқона дарвозанинг ўзиёқ кўнглингизда ажиб кўтаринкилик пайдо қилади. Расталарни оралар экансиз, уларнинг маҳсулотлар турига қараб апоҳида бўлимларга ажратилгани, қайта таъмирланганини кўриш мумкин. Махсус, озода савдо ҳалатидаги ҳар бир сотувчи харидорларда илқ таассурот қолдириши табиий.

— Бозор аҳолининг турли хил маҳсулотларга бўлган эҳтиёжини қондириши, харидорларга сифатли хизмат кўрсатиши лозим, — дейди Олой деҳқон бозори акциядорлик жамияти раиси Мирзоҳид Одиллов. — Бозор маъмурияти эса уларнинг манфаатларини ҳимоя қилиши керак. Бугунги кунда харидорларни сифатли ва арзон маҳсулотлар билан таъминлаш мақсадида Тошкент, Юқори ва Қуйи Чирчиқ туманларидаги қатор ширкат ҳамда фермер хўжалиқларидан қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етказиб берилмоқда. Савдо ярмаркалари ташкил қилинмоқда. Бозор — халқнинг юзи, файзли дастурхони. Ана шу дастурхондан барака узилмасин...

Чиндан-да, Мирзоҳид ака айтганидек, бозорларимиз юртимиз тупроғида етиштирилаётган бирибидан тотли ноз-неъматларни халққа улашувчи файзли дастурхон бўлиб қолаверсин.

Комилжон КИЁМОВ.

Олой бозори нафақат пойтахт ёки вилоятларимиз аҳолиси, балки бу ерга ташриф буюрувчи юртимиз меҳмонлари ўртасида ҳам маълум ва машҳур саналади. Келинг, сўз аввалида унинг умумий ҳолати борасидаги айрим маълумотлар билан танишиб чиқайлик.

Мазкур бозор 9,5 гектар майдонни эгаллаган бўлиб, унда асосан қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан савдо қилинади. Салкам 1800 та савдо ўрнига эга ва шу билан бирга, 132 та турғун савдо ўрни ҳам мавжуд. Сотувчи ва харидорлар учун апоҳида юк сақлаш хоналарининг борлиги билан маҳсулотларнинг йўқолмаслиги кафолатланади. Қўлайлик яратиш ва тарозидан уриб қолишнинг олдини олиш мақсадида сотувчиларни апоҳида тарозилар билан таъминлаш хизмати кўрсатилади. Шу билан бирга, бозор ҳудудида модалар ателеси, сартарошхона, соатсозлик устахонаси, 2 та автомобилларни сақлаш жойи, шунингдек, бир неча овқатланиш шахобчалари фаолият кўрсатмоқда.

қилишлари каби санитария-гигиена қоидаларига тўғри келмайдиган ёқимсиз манзара “Олой”га ҳам бегона эмас эди. Эндиликда, бозор маъмурияти, тартибни сақлаш ходимлари, солиқ хизмати ва жамоатчиликнинг биргаликдаги сазй-ҳаракати, тушунтириш ишларини фаол юритиши натижасида бу ҳопатларга чек қўйилди ва қатъий назорат остига олинди. Об-ҳаво шароитлари қатор муаммоларни келтириб чиқариши мумкинлиги ҳисобга олиниб, маҳсулотларни қор-ёмғирдан, иссиқ-совуқдан асраш, уларнинг имкон қадар харидорларга бузилмасдан етиб боришини таъминлаш чора-тадбирлари ҳам кўрилади, албатта.

Халқимизнинг ўзига хос анъаналаридан бири ҳашар эканлигини яхши биламиз. Бу анъана Олой бозори ҳудудини ободонлаштириш ишларида ҳам қўл келмоқда. Жумладан, ҳашар усулида бозор ҳудудидаги бетон устунлар оқланиб, полиз маҳсулотлари расталари томига бўз тортилди, савдо жойлари бўялиб, қайта рақамлаб чиқил-

ИБН СИНОНИНГ ФАЛСАФИЙ ҚАРАШЛАРИ

Қадимий ва табаррук тупроғидан буюк алломалар, фозилу фузалолар етишиб чиққан юртимиз асрлар давомида нафақат Шарқ, балки умумжаҳон тамадауни бешикларидан бири бўлганлигини олам тан олмоқда. Ота-боболаримизнинг ҳаётий тажрибалари, илмий изланишлари асосида яратилиб, бешафқат давр синовларидан омон қолган тошбитиклардан тортиб, китоблар, нодир қўлёзма асарларгача барча-барчаси бебаҳо меросимиз намуналаридир.

Уйғониш даври маданиятининг йирик арбоби, “Шайх ар-раис” (донишмандлар сардори), “Шараф ал-мулк” (мамлакатнинг шарафи), “Ҳужжат ал-ҳақ” (ростликка далил), “Ҳаким ал-вазир” (дониш-

манд, тадбиркор вазир) каби номларга сазовор бўлиб, шуҳрат қозонган, фалсафий, табиий, илмий, ижтимоий-сиёсий, ахлоқий қарашлари ила ўз давридан анча илгарилаб кетган аллома Абу Али ибн Сино ҳам бизга бой илмий мерос қолдирган зотлардан биридир.

Улуғ аллома бор-йўғи 57 йил умр кўрган бўлса-да, ўрта асрда маълум бўлган илм-фаннинг барча тармоқларига оид бениҳоя кўп илмий ишлар яратди олди.

Олимни Фарбда Авиценна номи билан машҳур қилган “Тиб қонунлари” асари бўлса-да, ёзганларининг миқдорий жиҳатдан кўпи фалсафий асарлари бўлиб, “Шайх ар-раис” унвони ҳам, энг аввало, унинг буюк файласуфлигига ишорадир. Унинг фалсафий таълимотлари нафақат Шарқда, балки Фарбий Европа мамлакатлари-

да ҳам кенг ёйилди ва уйғониш даврида илмий дунёқарашнинг вужудга келишида катта аҳамият касб этди.

Ибн Синонинг энг сўнгги йирик фалсафий асари “Ал-ишорат ва-т-танбиҳот” (“Ишо-

ралар ва танбеҳлар”) бўлиб, уни олим қисқа ибораларда баён эта олган. Олимнинг “Ҳикмат ал-Машриқийн” (“Шарқчилар фалсафаси”), “Китоб ал-ишорат фил-мантиқ ва л-ҳикмат” (“Мантиқ ва фалсафанинг ишоралари”), форс тилида ёзилган “Донишнома” (“Билим китоби”) каби фалсафий рисоалари ҳамда “Тайр қиссаси”, “Саломон ва Ибсол”, “Ҳайй ибн Яқзон”, “Юсуф ҳақида қисса” каби фалсафий мазмунли бадиий қиссалари ҳам ўз даврида ниҳоятда машҳур бўлган.

Ибн Сино фалсафий қарашларининг энг ёрқин нуқтаси шундаки, оламда мавжуд барча нарсаларнинг вужуди-вожиби Тангридир. Қолганлари вужуди-мумкин қисмига кириб, вужуди-вожибдан келиб чиқади.

Ибн Сино ўзининг “Тадбири манзил”, “Китоб аш-шифо”, “Китоб ан-Нажот”, “Китоб ишорат ва танбиҳот”, “Донишнома” асарларида таълим жараёнида амал қилиниши лозим бўлган йўл-йўриқлар ҳақида тўхталади. Айниқса, бола тарбияси ва таълим бериш билан шуғулланувчи ўқитувчининг қандай бўлиши ҳақидаги фикрлари муҳим аҳамият касб



этишини биз "Хоразм Маъмур академиясининг олис яқин юлдузлари" китобидан тўлиқроқ билишимиз мумкин. Китобда таъкидланадики, Ибн Сино қарашларига асосан, бола бақувват бўлиб, сўзлашув нутқини яхши тушуна бошлаганидан сўнггина савод ўрганишга қобил бўлади. Шу билан бирга, болани саводга ўргата боришда ахлоқий ва ақлий тарбия усуллари эгаллаган иродали, доно, ғамхўр ва динга ишонган ўқитувчи ва тарбиячи танлай олиш муҳим аҳамият касб этади. Қолаверса, Ибн Сино болаларни алоҳида-алоҳида ўқитишдан кўра жамоа тартибда ўқитишни афзал деб билади ва бунинг натижасида ўқувчилар ўқиш ва тарбия давомидида илмга чанқоқлик сезиб, ўз билимлари билан ғурурланадилар ҳамда бир-бирларига ҳавас қиладилар. Ибн Сино устоз болаларга билим беришга киришишдан аввал уларнинг хулқ-атворини ўрганиши ва болалар билан муомалада босиқ, жиддий, берилаётган билимнинг талабалар томонидан қандай ўзлаштирилаётганлигига эътиборли бўлиш лозимлигини ўқтиради.

Демак, Ибн Сино қарашлари замирида ёшларнинг ҳар томонлама баркамолликка эришиши учун зарур бўлган ўғитлар мавжуд. Айтиш мумкинки, ўтмишда яшаган буюк боболаримизнинг қарашлари бугунги кунимиз учун ҳам жуда аҳамиятлилиги билан қадрлидир.

Сумора ҲАЛИМОВА,
Ўзбекистон Давлат
Жаҳон тиллари университети
талабаси

БУЮКЛИК ОДДИЙЛИКДА

Шукур Бурҳонов ва Аброр Ҳидоятловлар санъат олийгоҳларини тугатмасдан ҳам санъат дарғалари бўлишган, деб мактабни ташлаб кетиш керак эмас.

Буюкликни ҳар хил мезонлар билан баҳолашга ҳаракат қиладилар. Мен эса файласуф Ралф Эмерсоннинг: "Ҳеч нима буюкликдек кўзга яққол ташланиб турмайди, оддий бўлиш буюк бўлиш демак", — фикрига қўшилиб, буюкликнинг мезони оддийлик эканини тан оламан.

Кимнинг гашига нима тегишини билмадимиз менинг гашимга жаноза пайтида ҳам жиринглаб турадиган уяли телефон тегади.

Юқори ҳосил олган деҳқонни "Кўрсатилган ёрдамлар туфайли..." деб мақтаймиз. Кам ҳосил олса, "Кўрсатилган ёрдамларга қарамасдан..." деб айтамыз.

Ҳаётнинг тузи унинг фақат асалдангина иборат эмаслигидир.

Жамият фақат ақлли одамлардангина иборат бўлганда, алақачон эсидан оғиб қолади.

Биз кўп нарса биламиз, озгинасини тушунамыз, янада озгинасига амал қиламиз.

Бир киши: "Ақлдан озяпман, шекилли", — деди. Тавба, ақлдан озишдан аввал унга эга бўлиш керак эмасми?

Муҳаммад ТОШБОЛТАЕВ

Бахмал

Экинчи тахририятимиз махсус мухбири Абураф Раҳимкулов Бахмал туманида ижодий сафарда бўлиб, оммавий-сиёсий тадбирларда, тўю маъракаларда иштирок этди, бахмаллик қариялар ва маҳаллий ижодкорлар билан суҳбатлашди. Авлодан авлодга, тилдан тилга ўтиб келаётган қизиқарли ривоят ва афсоналарни ўрганиб қайтди.

— Бахмал ўзининг танти ва бунёдкор тоғ кишилари, миришкор боғбонлари, чўпон-чўлиқлари, бетақор табиий манзаралари, ўрмон ва мрамар заҳиралари билан нурли истиқболга эга. Унинг замини азиз авлиёлар шарофати, серхосил замини, шифобахш ҳавоси билан ҳам муқаддасдир, — дейди биз билан суҳбатда туман ҳокими Муҳаммадқул Қаршибоев туман ҳаёти билан таништириш мақсадида маҳаллий муаллифларнинг китобларини тортиқ қилар экан.

Бизга берилган асарлар — тарих ўқитувчиси Сайидзим Равшановнинг «Бахмалнома» китоби, шоир Нур Ҳикматнинг «Амир Темур боғи — Бахмалим» қўлёзмаси, бахмаллик Фармон ота, Усмонқул ота, Собир махсум ва Тўхта Исмаев сўзлаган Искандар Зулқарнайн, Амир Темур, Мирзо Бобур, Бобораҳим Машраб каби машҳур тарихий шахслар ҳаётига дахлдор ҳикоятлар, Бахмалнинг узоқ ўтмиши билан боғлиқ ривоят ва афсоналар ушбу баднанинг ёзилишига асос бўлди.

ИСКАНДАРНИ ЯРАЛАГАН КИМ?

Машҳур тарихий асарлар муаллифи Явдат Илёсов ўзининг «Сўғдиёна» романида Искандар Зулқарнайн ва тоғлиқлар ўртасидаги жангнинг шундай таърифлайди: «...аммо тоғлиқлар

билан жанг шу билан тугамади, македонлар энди текис майдонга чиқишга улгурар-улгурмас, ён томондаги юмалоқ тепа атрофида жанговор болталар билан қуролланган отлиқлар ёпирилиб келди...

...Қандайдир жасур йигит тишлариниғижирлатганча тўғри Искандарнинг ёнига ёриб кирди-да, унинг боши узра ойболтани ўйнатди. Искандар бақириб юборди ва қалқон билан ўзини тўсди. Товлиқ шундай зарб билан урган эдики, ойболта олтин қопламани парчалаб, бронза совутни ҳам кесиб ўтиб, тангри Аммон ўғлининг чап елкасини қаттиқ яралади. Искандар тоғлиқларнинг ҳаммасини қириб ташлашга буюради: «Битта ҳам қолмасин, — шивирлади Искандар гезарган лаблари билан, — битта ҳам қолмасин...»

Айрим тарихий манбаларда Искандар бу жангда шунчаки маҳаллий аҳоли билан эмас, жанговор, уюшган қўшин билан тўқнашганлиги эътироф этилади. Тарихчи олимлар бу жангнинг ўсман-Зомин тоғлари этакларида бўлиб ўтган деб ҳисоблайдилар. Айниқса, Б.Фафуровнинг бу жанг ҳақидаги: «Грек босқинчилари билан сўғда қабилаларининг тўқнашуви Мароқанд билан Киропол ўртасидаги тоғларда бўлиб ўтган», — деган қатъий ҳулосаси мантиққа яқин.

Искандарнинг Сўғда диёрида ҳақиқатан ҳам икки марта яраланганлигини эътиборга олсак, унинг биринчи яраланиши ҳозирги Новқа қишлоғининг Норчўқди ошувида юз берган дейиш мумкин. Чунки бутун Туркистон тоғ тизмаси бўйлаб тик қояли, устида 30 минг жангчи уруш қила оладиган, стратегик жиҳатдан ҳимояланиш учун



бундан қулай жой йўқ. Бу тоғ устидаги Оймоқ қабристонини ўша антик дунё ватанпарварлари-

юришга фатво беради.

Темурбек билан Амир Мусо 1369 йилнинг октябрида шитоб

менинг боғим борким, тули ўтгуз оғочдур...

Бу ривоятнинг тилсиз гувоҳи ҳали-ҳанузгача Малғузар тоғининг 2620 метр баландликдаги чўққисига қад ростлаб турибди.

Машҳур таърихчи Бурибой

РИВОЯТЛАР, АҲСОНАЛАР ДИЁРИ

нинг таналарини кучиб, сирди сукунатга чўккан бўлиши табиий.

СОХИБҚИРОН БОҒИ

1366 йилда Мовароуннахрга ягона ҳукмдорликка даъвогар асосан икки амир — Бах ҳоқими Ҳусайн ибн Мусаллам ибн Қозорон ва Кеш вилоятининг ҳоқими Темурбек ибн Тарағай Баҳодирхон эди. “Бир филофга икки қилич сиғмас” таомлига кўра ҳар икки амир ҳам бир-бирига пинҳоний ёвлик ҳаракатини бошладилар.

Иттифоқчилар Темурбеكنинг бир ўзини мўғулларга қарши йўллашдан чўчир эди. Чунки мўғуллар ҳам унинг ҳарбий салоҳиятини тан олишарди. Агар бу истеъдодли амир мўғуллар билан келишиб кетса, ўзининг ҳоли нима кечишини яхши билган Амир Ҳусайн Темурбекка икки минг кишилик қўшин билан Амир Мусонини ше-рик қилиб, мўғулларга қарши

билан Самарқанддан ўтиб, Хонимкўрғонга етганида, мўғуллар Тошкентга кириб келганлиги ва қишни шу шаҳарда ўтказиш ниятлари борлиги ҳақида хабар олинади. Шундан сўнг Амир Темур от бошини Сўғд тоғлари сари — Абул Фатҳ Усмандий юрти Бахмалга буради.

Куз фаслининг ўрталарида Бахмалнинг Бурнакан, Нушкент, Сарой каби кўрғон-қалъаларида Амир Темур лашкарларининг ҳарбий машқлари бошланади.

Ривоят қилишларича, Соҳибқирон Хожа Кўндаланг бобо зиёратгоҳидан чиқиб, Нўши Равон йўли билан мулозиму устозлари қуршовида боргоҳига қайтар экан, Сангзор доругасида зиёрат қилинмаган яна қандай азиз жойлар борлиги ҳақида сўрайди:

— Улуғ амирим, — дейди мулозимлардан бири отини Малғузар тоғи томон буриб. — Рубий маскунда Кўҳи Орифондек азиз маскан саноклидир. Мана шу тоғ чўққисига саҳоба Малик Аждарнинг қадамжоси бор. Биз ҳозир ўша зиёратгоҳнинг пойида турибмиз.

Темурбек бир нафас тарадудланиб, отдан тушди. Зуранж қалъа асосида жароҳатланган оёғини авайлаб тоғ пойига, қовжирок хаслар устига ўтирди ва саҳоба ҳақида дуо ўқиди.

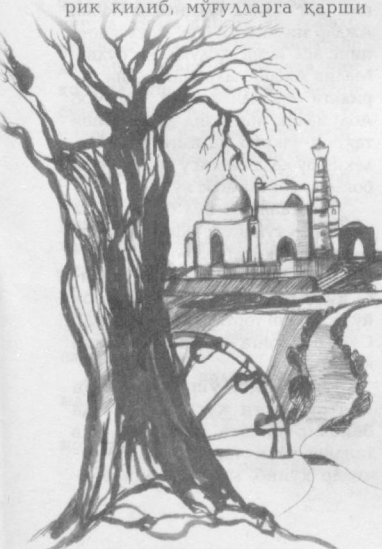
— Қадамжога оби-ғишдан мўъжазгина хонақоҳ бино қилиш бизга фарз бўлди, токи ул муҳтарам зот шаънига қилинган бу арзимас хизматимиз охиратда васиқаи баротимиз бўлсин. Авлодларимиз хотирлаб юрсинлар. Кўҳи Орифондан бошланмиш

Аҳмедовнинг ёзишича, Амир Темур 1362-1369 йиллар орасида инсон боласи дош беролмайдиган азоб-уқубатларни бошдан кечирган. Ўша йиллар орасида Бахмалда ўтган санокли кунларда Соҳибқироннинг бу заминда ётган азиз-авлиёлар руҳи орқали Аллоҳдан тиланган илтижолар, муқаддас жой жорубкашларига улашган садоқатлари, хайр-эҳсонлари Аллоҳ ҳузурда қабул бўлган бўлса ажабмас. Қишловини Тошкентда ўтказган мўғул лашкарлари орасида ихтилоф чиқиб, Мовароуннахрни жангсиз тарк этганлари ҳақидаги хушхабарни эшитгач, “хосиятли замин” (Бахмал)ни 1370 йилнинг баҳорида тарк этаркан, Амир Темурнинг толе юдузи кулиб боққан кунларнинг саҳифалари очилиб, тарих унга “Буюк жаҳонгир” дея сарлавҳа битаётган эди.

БОБУР МИРЗО ИЗДААН

Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўзининг умр йўли ҳақида хат қилар экан, Сангзор ва унинг кўрғонлари, тоғ ошувари ҳақида қатор маълумотлар келтирган. Бахмал ва унинг тоғ ошувари нисбатан хатарсизлиги билан Бобур Мирзонинг эътиборини тортган. Чунки қўл остидаги ҳарбий кучнинг озлиги доимо хушёр йўл бошиш кераклигини тақозо этган.

Бобур Малғузар тоғининг Увол-Зартепа ошувини орқали Ёрайлоққа, Сангзор кўрғонига кўнади. У Кўрғон ёнидаги



Қирқчилтон булоғини ўзининг боргоҳи этиб белгилайди. Хасталикдан сўнг бироз ўзига келган Бобур Мирзо Сангзордан то Хонимқўрғонгача бўлган кент ва кўрғонларни гоҳ жанг, гоҳ музокара, гоҳ дағдаға билан эгаллаб, Самарқандга бироз йўл очади. Лекин кўл остидаги қўшнин билан кўҳна пойтахтни олишига кўзи етмайди. Сангзор дарёси ёқалаб Зартепа яқинидаги ошувдан Уволга, ундан Пишагорга боради... Мақсади хасталик ва беморликдан йўқотаёзган соғлиғини тиклаш, бобокалони Амир Темур қадами теккан азиз авлиёлар ва қадамжолар зиёратидан куч-қувват олиш эди. У Биби Навқа булоғидан сув ичиб даволанади. Не бахтки, бу саргардонлик кунларида уни сўраб ўзи каби саргардон Шайхулислом Хожа Абдулмакарим келади. Мусофирликдан дийдаси сув бўлган бу икки буюк зот узоқ омонлашади. Хожа дастурхон устида Бобур

Мирзога Худодан иноят тилаб фотиҳа ўқийди. Шайхулисломнинг дуоси қабул бўлади. Уч кун ўтгач, Марғилондан намозидигар пайти хушхабар келади. Ади Дўст тоғойи чопар йўллаб, Бобур Мирзога Марғилонни топшириб, хизматида бўлмоқ истаги борлигини маълум қилади. Бобур кеч бўлишига қарамай Бахмални тарк этади.

Бобур хатарли тоғ йўллари-ни ортада қолдириб, Ёр яйлоққа қадам қўяди. Сангзорда уни Қамбар Али Мирзо кутиб олади. Вазиятдан хабардор бўлгач, Нуши равон йўли орқали Янгикўрғонга йўл олади. Уч кун ўтар-ўтмас, Хожа Абдулмакарим фатвоси ва ҳамроҳлигида 240 сарбоз билан Самарқанд сари йўл олади.

БОБОРАХИМ МАШРАБ БАХМАЛДА БЎЛГАНМИ?

Келитош — Дўлана дам олиш манзилгоҳига элтувчи тоғ дарасида жойлашган. Келитошда Бобораҳим Машраб умрининг охириги йилларида, яъни Махмуд Қатагон хузурига кетишдан бир неча кун олдин бўлган эканлар. Бу даранинг асримиш бошида "Раим дара" дейишларининг боиси ўша ташриф билан боғлиқ бўлса, ажабмас.

Ривоят қилишларича, Бобораҳим Машраб Балх шаҳридан нашгу намо излаб Қоратош қишлоғининг горли тепасига келиб қўйин топибди. Қоратош кенгликлариди Имомқулбой исмли мол-мулки беҳисоб кишининг қўйлари, туя йилқилари боқилар экан. Пешин чоғи Бобораҳим таважжўхга берилиб, Форлотепа устида тош йўниб кетибди. Пастда чўпон-чўлиқлар билан суҳбат қуриб ўтирган Имомқулбой бу ғайриоддий ҳолатдан ҳайратланиб, тош йўнувчини даврага чорлабди. Ўртада жун дастурхон, қозонда қўй гўштидан

қовурдоқ, кумғонда сув қайнаган. Дарвешона уст-бош кийган меҳмонга даврадан жой бериб, емакка ундабдилар. Бироз тановулдан сўнг, бой меҳмондан қаердан келаётганини ва қаёққа йўл олганлигини сўрабди. Бобораҳим: "То Аллоҳ хузурига етганча, нонталабман", — дебдилар. Имомқулбой "нонталаб"нинг қўлига таёқ туттиб, сурув ортига солибди. Орадан кунлар ўтибди. Имомқулбой янги чўпонидан хабар олгани сурув бошига келса, қўйларини бўйрлар боқиб юрган эмиш. Чўпон эса янтоқзорда оёқ яланг, Аллоҳнинг тўқсон тўққиз исм-сифатини ёд этиб, рақс-само қилаётган эмиш. Бой бу ҳолатни кўргач, чўпондаги илоҳий бир сирни илғаб, унинг этагини ўпиб юкинибди. Имомқулбой чўпонига ихлоси жўшиб, ўз васиқасида бўлган обод ва сўлим тоғ дарасини унга ҳада этган экан.

МАЛИК ВА МАЛИКА ҚИСМАТИ

Бу сўлим жой араб истилоси даврида "Кўҳи Орифон" деб аталган. Демак, Бахмал водийси "Улуғ кишилар тоғи" деб эътизоланган. Авлиёлар мазори, азиз жойларнинг қўплиги бу номнинг асосли эканлигини кўрсатади. Малғуз тоғининг энг баянд чўққисиди Малик Аждар зиёратгоҳи бор. Бу улуғ зотнинг асл исми Абдумалик бўлиб, Малик Аждар лақабидир. Дин тарихига оид манбаларда Абу Аюб Абдумалик ибн Язид деган киши такрор-такрор қаламга олинади, лекин бу қадамжони у киши билан боғлашга бизда асос йўқ.

Ўзи танлаган йўл бу саҳобага қимматга тушибди: офтоб уриши, ташналик оқибатида бор лашкаридан жудо бўлиб, боши оққан томонга йўл олибди. Неча кунлар узоқ йўл азобини тортган Малик Аждар Сўғд тоғларига — Бахмалга келиб қолибди.

Иттифоқо, ўша кунларда Ўратепа беги ҳусн-малоҳатда беназир қизига муносиб куёв танлаш учун чор-атрофга жарчилар қўйиб, мерганларни бел-





лашувга чорлайди. Шарт — кимда-ким юз қадам наридаги тангани камон ўқи билан урса, малика унга жуфти ҳалол, нишонга теккиза олмаса, бошидан жудо бўларкан. Бу оғир шарт не-не йигитлар бошига етибдию, лекин ғолиб топилмабди. Танловга чорлаб, қайта қўйилган жарчилар овозасига бир киши — Малик Аждар келибди. Бу йигитнинг шартни уддалаганини эшитган малика унга шоҳона кийимлар йўллаб, хузурига чорлайди. Лекин Малик Аждар гайридин қизга уйланмаслигини айтади. Фурӯри топлаган қиз уни ўлимга буюради. Малик Аждар ўйлаб кўриш учун қирқ кун муҳлат сўрайди. Малика розилигини олган саҳоба Бахмал тоғларининг ҳар бир дарагини кезиб, истироҳат қиладди. Лекин барчани ҳайратга солиб, ҳар кун тоғ чўққисига чиқишни, икки ракаат намоз ўқишни, сўнг шу чўққидан кун чиқар тарафга узоқ ва орзиқиб тикилишни тарқ қилмас эди. Берилган муҳлатнинг охириг кун у чўққидан хуш кайфият билан тушиб малика хузурига йўл олибди.

Малика ҳам шу оқшом сирли туш кўрган экан. Тушида чехрасида нур таралиб турган бир мўйсафид дер эмиш: “Эй, маликам! Менинг динимга киргин. Бу бебаҳо дунёнинг обод экан, кел, охиратинг ҳам обод бўлсин!” Малика бир ҳолатга тушиб, хузурида ҳозир бўлган Малик Аждарга кўрган тушини айтиб: “Яқинларингиз орасида шундай мўйсафид киши борми?” — деб сўрайди. Маликанинг таъриф пайғамбаримиз (с.а.в) сифатларининг айнан ўзи эди. Саҳоба ҳаяжондан титраб дебдилар:

— Тушингизга Расулulloҳ (с.а.в) кирибдилар. Муборак бўлсин!

— У кишининг динига кирман, шартини айтгин!

— Калима келтирсангиз бас, маликам!

— Лекин отам билиб қолса, нобуд бўламыз.

— Қўрқманг, ҳозиргина хув

тоғнинг чўққисидан тушиб келаяпман. Кунчиқар тарафдан куюқ чапг кўтарилди. Ўратепага ғолиб ислом қўшинлари кириб келди.

Шундай қилиб, қиз ислом динига кириб, саҳобанинг жуфти ҳалол бўлибди. Шу-шу улуғ зот қирқ кун муттасил чиқиб тушган тоғ чўққиси Малик гузар деб номланибди. Неча асрлар ўтиб, бу ном Малгузар бўлиб қолган экан.

Малгузар ота деб номланувчи бу тоғ чўққисига хонақоҳ қурилган. Пастда бўлоқ бор. Таажжубки, бўлоқ суви фақат қалқиб туради: на оқади, на қурийд. Саҳоба қадамжосини зиёрат қилиш ва бу мўъжизавий бўлоқ сувидан ичиш учун яқин-йироқдан келувчилар қадами узиламайди.

Ортимизда, хусусан, Бахмалда мавжуд бўлган авлиёлар қабри, азизлар қадамжосининг аксарият қисми ислом дунёсида машҳур бўлган, пайғамбарлар, сўфийлар, азиз-авлиёлар, пирлар, халифа ва шайхларнинг номлари билан боғлиқларнинг табиий асоси бор. Қадам диний китобларда ёзилишича, машҳур Султон Вайс вафот этганда етти иқлимдан муридлари етиб келганлар. Ўшанда антиқа ва маъқул тадбир қўланган. Бир хилдаги етти-та тобут ясалган. Бу тобутларнинг фақат биттасида марҳум жасади бўлиб, қолганларида марҳум оғирлиги, кўринишига тенг келадиган бошқа жасади ёки буюм жойланган. Жаноза ўқиб бўлиниши билан маросимга қадху-доллик қилаётган киши тобутларни кўрсатиб: “Қани, танлаганингизни олинг!”, — деб буйруқ берган. Муридлар пирларининг жасади бор-йўқлиги гумон бўлган тобутларни елкаларига олиб, ўз юртларига равона бўлишган.

БОҒИМОЗОР АҲСОНАСИ

1369 йили авжи кўклам пайтада Амир Темирнинг амир Мусо ҳамкорлигидаги қўшини Жеталарга қарши ҳарбий тайёргарлиқни авж олдирди. Ҳарбий машқлар даврида аскарларига қанчалик оғир бўлса, жанг пайтада шунчалик енгил

бўлишини ўзининг саркардалик тажрибасида кўп бор синаган Темирбек Ўсма, Навқа кентларида жойлашган лашкароғхларини бетиним назорат қилар, уларни Қора, Сангзор каби қалъа-қўрғонларга юборар, қир-адирларда беҳисоб қўшин наъраси эшитилиб турарди. Шундай кунларнинг бирида лашкарбошилар орасида Темирбекнинг эътиборини қозонган Сайид Мир Халилulloҳ бетоб бўлиб қолади. Садоқатли лашкарбошилар қаторида саналган бу зот Темирбекнинг пири Мир Сайид Бараканинг укаси эди. Олий фармон билан қўрилган барча муолажалар, энг сара табиблар ҳам бу бедаво дара қаршисида оғир эканлигини айтиб, амир оёғига бош уришади. Чорасиз қолган Темирбек беморни тоғ дараларидаги энг сўлим жойга олиб боришни буюради. Бу жой Боғмазор сойи оқиб тушувчи дарадаги қўшчинор сояси эди. Бу ерда ночор ва бемажол Сайид Мир Халилulloҳ улуғ амир қўлидан сув ичмоқ ниятини айтади. Раҳмат бўлганидан келтирилган сувдан бир оз чанқоғи қонган бемор атрофдагилардан розилик сўраб жон беради.

...Соҳибқирон содиқ лашкарбошининг қабри пойига тиз чўкиб, тиловат қиладди. Сўнг мулозимларидан бирига айтиб, ўша ерга белги қўйдиради. Анча йиллар ўтиб қудратли Турон давлатининг мутлоқ ҳукмдори бўлган Соҳибқирон ўша мулозимни хузурига қақчириб, сўрайди:

— Қўшчинордаги қолдирган белгим ёндадами?

— Ҳа, амирим.

— Ўша ерга шинам, ҳам ихчам бир хонақоҳ қуришни ният қилган эдим. Тархнини чизиб берурлар. Ўзинг бош бўлиб қурдирасан. Ҳамма керакли жиҳоз ва кучларни ихтиёрига бердим. Бор!

Шундай қилиб, сайидлар авлоди руҳига кўрсатилган бекиёс хурмат ва чексиз садоқат рамзи — гумбазли хонақоҳ бунёд этилади ва “Боғимозор ота” деб номланади.





Яқинда «Зарқалам» нашриётида Шодмон Отабекнинг «Дўрмон хангомалари» китобининг тўлдирилган учинчи нашрини босмадан чиқди.

«...китобчада турли-туман латифалар, аскиялар, ўткир гаплар, топқирлик билан берилган жавоблар тўпланган. Уларнинг ҳаммаси биз учун қадрли ёзувчиларнинг унутилмас сиймоларини яна бир бор гавдалантиради», — дейди китоб сўзбошисида Ўзбекистон Қаҳрамони, устоз Озод Шарафиддинов (Аллоҳ раҳматиға олган бўлсин). Устознинг бу фикрлари ҳақлигини қарангки, яқингинада орамизда юрган домланинг ўзлари, Шукур Холмирзаев, Рауф Парфи, Тўра Сулаймон каби ижодкорларни кўриш, гурунгини эшитишнинг энди иложи йўқ. Бугун мухлислари уларни соғинсалар, Шодмон Отабекнинг китобини варақлашади.

Китобни зўр қизиқиш билан, бир нафасда ўқиб чиққан устоз-шоир Эркин Воҳидов шундай ёзди: «Адабий муҳитни кулгусиз, қувноқ гурунглрсиз тасаввур қилиш қийин. Машҳур, таниқли одамлар ҳақида эса ҳаминша қизиқ гаплар, хангомалар бўлади.

...Қизгин сўхбат ва гурунглрда гоҳо бир лаҳзада ўтиб кетадиган нозик қочиримларни, ним табассумли ҳолатларни ҳамма ҳам бирдек илғайвермайди. Қолаверса, буни илғаш, бундан завқ олиш бошқа-ю, уни сўз маржонига териб, оҳорини тўкмай, ўша кайфиятни китобхонга «юқтира билиш» бошқа».

Азиз журналхон, сиз ҳам Дўрмон хангомаларидан «татиб» кўриб, холис баҳони ўзингиз берарсиз.

АНТИҚА ҚАЛИН

Атоқли ёзувчи Саид Аҳмад ўзбек ёзувчилари билан яхши борди-келдиси бўлган қозоқ адабиси Хонбиби Эсонқораевани бир кунди Дўрмондаги дала ҳовлисига тақлиф қилади. Адабнинг ўзи ош дамлайди. Ош устида ҳазил-мутабиба авжга чиқади.

— Хонбиби! — дейди Саид Аҳмад. — Ўзинг биласан, неча йиллардан бери сўққабошман. Менга тегиб қўя қолмайсанми?

— Вой, ахир менинг эрим бор-ку!

— Хўш, нима бўпти? Ахир сизлар икки фуқароликни ёқлаяпсизлар-ку! Икки эрлик ҳам шунга ўхшаган гап-да...

— Агар хўп десам, қалинга нима берарсиз? — дейди Хонбибининг ҳам қувлиги тугиб.

— Қалинни мен эмас, сен беришинг керак.

— Нега энди?

— Мен — ҳақ ёзувчиси, машҳур адабман! Шунга ҳисобга олиб қалинни сен берасан-да. Майли, менга кўп нарсаси керак эмас, тўртта туя берсанг етаси.

— Туяни нима қиларсиз? Бу ерда боқолмасангиз...

— Менга туянинг ўзи эмас, гўнж керак. Боғимга ўғит қиламан.

— Ундай бўлса, яхшиси, қалин учун тўрт қоп гўнж бера қолай...

ИШОНТИРИШ УСУЛИ

Ўзбекнинг Афандиси деб ном чиқарган ёзувчи Аҳмад Ҳамаам бир зиёфатдан чиқаётган, мезбонга шивирлайди:

— Янгангиз жуда ҳам рашкчида! Ўзим шафтолиқоқи бўлиб қолсам ҳам рашк қилавериш кўйдираси. Мана, ҳозир уйга борсам, зиёфатдан қайтганимга ишонмайди...

— Қизиқ, унда нима қиласан экан? — дейди мезбон астойдил ачинаиб.

— Мана бу дастурхонадаги ноз-неъматлардан бир тугун қилиб машинама ташлаб қўйинг-чи! Зора, янгангиз зиёфатдан қайтганимга ишона қолса...

ВИЖДОН АЗОБИ

Бурибой Аҳмедов троллейбусда кетаётган, бир вақтлар «Алопиш» достонини уриб чиққан олимни учратади. Олимнинг озиб-тузиб кетганига ишора қилиб, домла:

— Сизга нима бўлди? Алломишдек йўғит элингиз-ку?!

Бечора олим навбатдаги бекатгача қизариб бориб, хайрни насия қилиб қўя қолади.

ЎЙИН ДАРАЖАЛАРИ

Биринчи ўзбек шахмат устаси Мамажон Муҳиддинов жўрабоши бўлиб, республиканинг шахматга ишқибоз адаблари, санъаткорлари, олимларини «шахмат гапи»га тўплаб турарди.

Бир меҳмондорчиликда Эркин Воҳидов раҳматли Раҳматилла Иноғомов билан донга сураётган эди. Шу маҳал хонадон соҳиби Иброҳим Мусаев гапириб қолади:

— Эркин ака, яқинда бир газетада «шахмат гапи» ҳақида ёзишган экан. Негадир Раҳматилла икковингизни тилга олишмабди. Сизлар у ерда ўйнамай қўйдингизларми?

— Ҳа, биз ҳозирча ўйнамаяпмиз. Сабаби — менинг ўйин даражам

уларниқидан юқори. Раҳматилла-
нинг уйин даражаси уларниқидан
наст...

ОЗОДЛИК ДАРАХТИ

Абдулла Орипов шоғиради Шукур
Қурбон билан дала ҳовлисига кўчат
эмқоқчи бўлади. Ерданчилар келиб,
кўчатлар оралиғи ва ернинг
чуқурлигини рисоладагидек қилиб
қазиб кетишгач, шоир шоғирадан
илтимос қилади:

— Шукуржон кетмонни олиб,
мана бу чуқурларни кўмиб чиқ!

— Ҳали кўчатни экканимиз йўқ-
ку?!

— Улар кўрсатган жойга
экмаймиз! Қайққа борсанг чеклаш,
маън қилиш! Бу ерда ҳам бу ерга
экма, мана бу ерга эк, оралиғи
шунча, чуқурлиғи бунча! Йўқ! Бу
кўчатни ҳов анов ялангликка
экамиз! Озодлик дарахти бўлиб
кўкариб турсин!

Озодликнинг уша дарахти ҳамон
яшнаб-кўкариб турибди.

СОПИ ЎЗИДАН

Дўрмондаги ижод уйида Тўра
Сулаймон, Мурод Мухаммад Дўст,
Тоҳир Қаҳҳор каби бир гуруҳ
ёзувчи, шоирлар гурунглашиб
ўтиришганда, кимдир таклиф
қилганди:

— Зеркиб кетдик. Келинлар,
карта ўйнаймиз!

— Эй, қўйинлар, бу гап
раисимиз Сарвар аканинг
қулоқларига етиб борса, яхши
эмас, ёзувчилар қимор ўйнар экан,
деб ўйлаши мумкин.

Барибир ёш, қизиққон шоир
Тоҳир Қаҳҳор чидаолмай хитоб
қилди:

— Бу ерда фақат ўзимиз-ку! Ким
чақимчилик қилиши мумкин?

Бир чепда индамай турган Тўра
ака қошларини кериб, жиддий
алпозда деди:

— Ахир, биз бу ерда қанда еб
ўтирибимизми? Бориб айтамиз-да!

ЎХШАШ АДИБЛАР

Кўпчилик ёзувчи Тоҳир Маликни
Саид Аҳмад акага ўхшатишади.
Ҳатто бу саволни у кишининг
ўзларига ҳам беришади. Тоҳир ака
бўлса: "Йўқ, мен Саид Аҳмадга эмас,

устоз менга ўхшайдилар", — деб
эътироз билдириб қўя қоладилар.
Бу гапдан хабар топган Саид Аҳмад
Тоҳир акани сиқувга олади:

— Сен бола нима деб юрибсан,
ўзи?

— Рост-да мен сизга ўхшасам,
саксонга яқинлашган чол бўлиб
қоламан. Сиз менга ўхшасангиз,
энди қирққа кирган қирчиллама
йигит бўлиб қоласиз.

— Э, тилингла шакар, ўғил бола!
Маъли, шундай деб юравер,
айниқса, хотин-қизлар олдидан
кўпроқ айт.

ШЕЪР НИМАДА ЁЗИЛАДИ

Бир анжуманда ёш шоир шеър
ўқиётди, ногоҳ давомини эсдан
чиқариб қўяди. Вазиятдан чиқиш
учун дафтаридан ўқиётган
шеърини ахтара кетади. Топгач
эса ўз ёзувини ўқиёлмай пешонаси
тиришади. Бояқши терлаб
кетади. Тингловчиларга узоқ
бериш учун чоғланганида Рауф
Парфи шоирга ҳазил қилади:

— Шеърни қўл билан ёзиш
керак-да, шоир!

ҲАТТО ИЧИШГАН ҲАМ

Дўрмондаги ижод уйи
ошхонасида тушлик қилаётганлик.
Кимдир гўшт сал ҳилланибди, деб
қолади.

— Хитойда гўштни атай
саситиб ейишаркан! — деди
шарқшунос ёзувчи Дадаҳон Нурий.

— Илгарилари чўпонлар гўжани
ҳам ачитиб ейишарди, — дедим
болалик чоғларимни эслаб.

Шу маҳал рўпарамда ўтирган
Ваҳоб ака ялт этиб қаради.
"Ейишарди" сўзи ноўрин
айтилганини дарҳол сездим
утишимни тишлаб қоладим. Гап
кечганда отасияним аямайдиган
Ваҳоб Рўзиматов чиройли киноя
қилдилар:

— Тўғри, окоси, гўжани ҳатто
ичишган ҳам!

АБДУЛЛА — ШЕР

Бир куни Дўрмонда истиқомат
қилаётган Азиз Абдуразоқ
гурунглашиш учун шоир Абдулла
Шернинг чорбоғига боради. Йўлак
адоғида чопонини елкасига ташлаб



Шодмон ОТАБЕК

шоир кўринади. У билан кетма-
кет кичкина кучукча ҳам чиқиб
келиб, Азиз акага қараб хураверади.
Азиз ака лайчага қараб шундай
дейди:

— Қанчалик ақилламагин, сен
барибир лайчасан. Абдулла эса —
шер!

ШОИР ЭРИБ КЕТСА

Шоир Юсуф Шомансур радионинг
фаол муаллифларидан эди.
Кунлардан бир кун у асар ҳали
эфирга кетиб улгурмасдан
муҳаррир Анвар Эшононинг
олдига чопади. Муҳаррир дўстининг
қалам ҳақини олиб бериб,
ресторанга бошлайди. Йўл-йўлакай
Анвар ака оғайнисидан юз сўм қарз
олади.

Ресторанда Анвар ака ўта
сахийлик билан буюртма беради.
Бир маҳал Юсуф ака:

— Дўстим, айт-чи, нега мендан
пул қарз олиб, яна ўзимни меҳмон
қилаяпсан? — деб сўрайди.

— Чунки сен ҳаммадан зўр
шоирсан.

— Ҳмм... шундай дегин?! Унда
мен қарзимнинг ярмидан кечдим.

Шундай бўлишини билган Анвар
ака дўсти шаънига яна бир-икки
оғиз илиқ гап қилади.
Мақтовлардан эриб кетган Юсуф
ака гапга нуқта қўяди:

— Анвар! Қарзимаан кечдим...

— Доктор, мен
ўлаяпман
— Ҳозир мен сизга ёрдам
бераман.

Икки терапевт суҳбатлашяпти:
— Ишларинг қанақа?
— Ёмон. Беморларим бир касалликдан
даволасам, бошқа касалликдан ўлаяпти. Ўзингда
ишлар қандай?
— Яхши. Менинг беморларим қайси
касалликдан даволасам, шу касалликдан
ўлаяпти.

— Ана, мен севган қиз келаяпти.
— Севган қизинг бўлса, нега ўйланмайсан?
— Моддий томонини ҳисобга олиб. Чунки у
менинг энг яхши мижозим.

Бемор қабулга ёзилиш учун врачга қўнғироқ
қилди.
— Сизни фақат икки ҳафтадан сўнг қабул
қила оламиз, — деди врач.
— Ахир мен унғача ўлиб қолишим мумкин-
ку!
— Агар хотинингиз бизга қўнғироқ қилиб
қўйса, қабулни бекор қилиб қўямиз.

Врач тиббий кўрикка келганлардан бирида
бепорлигини аниқлаб, деди:
— Сиз битга бирор даво чорасини
кўрдингизми?
— Йўқ, чунки улар касал бўлишмайди.

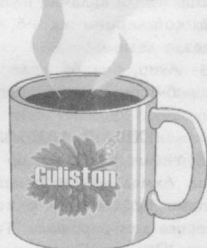
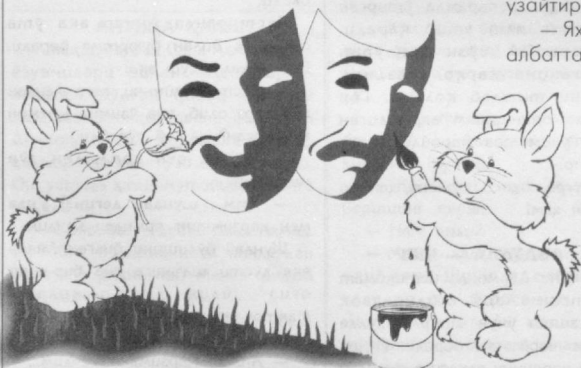
Ёш болалар
суҳбатлашмоқда:
— Дадам грипп
бўлган экан, ойим
бошқаларга микроб ўтмаслиги
учун кийимларини қайнатаёпти?
— Ундай бўлса, дадангни қайнатиб
олмайсизларми?

— Ҳамшира, беморнинг ҳарорати қанча?
— Жойида, хона температурасида.

Эълондан:
Клептоманияни клаустотробофия ёрдамида
даволаймиз.

Газета ўқиётган хотин эрига деди:
— Бу ерда инсон ҳаётини 150 ёшгача
узайтирадиган аппарат ҳақида ёзишибди.
— Яхши нарса экан, агар бўйдоқ бўлганимда,
албатта, уни сотиб бўлардим.

ЗУМПАД таъёради





Ўзбекистон халқ рассоми Малик НАБИЕВ ижодидан

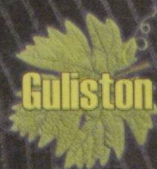
(М.Набиев шогирди
Насиба Каххорова билан)



O'zbekiston xalq artisti

ERKIN KOMILOV

TuH
4605c



Indeks: yakka obunachilar uchun — 820
tashkilotlar uchun — 806
Bahosi : kelishilgan narxda.